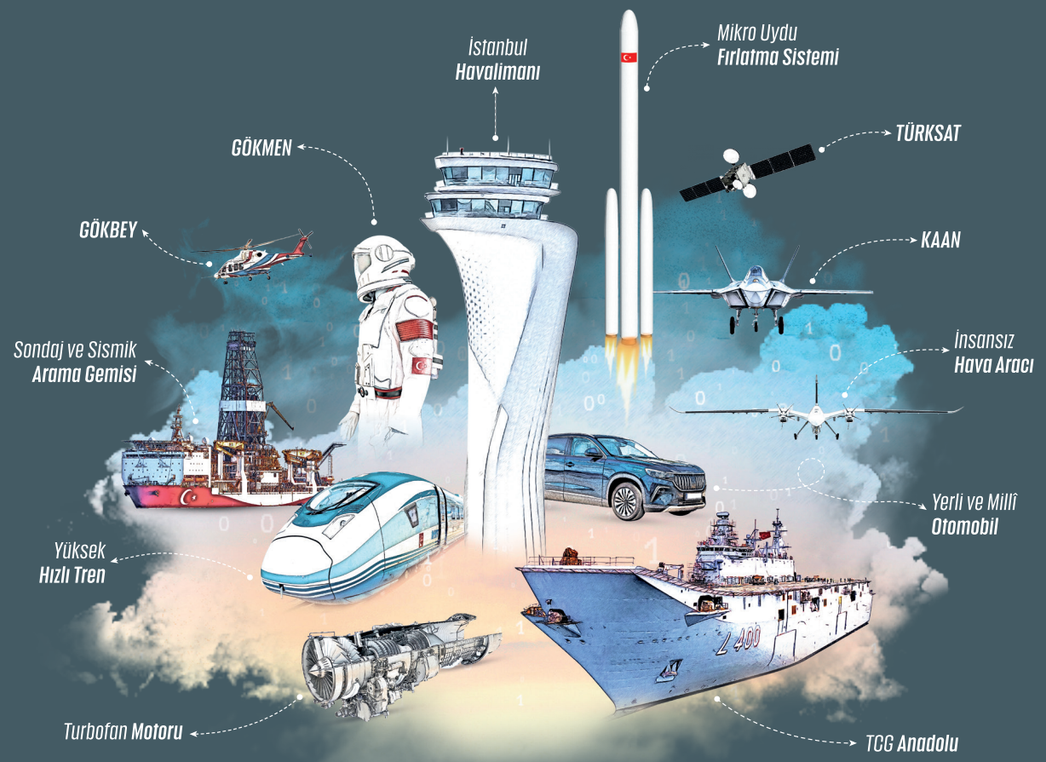
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİ DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

ORTAÖĞRETİM

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Ders Kitabı

Yazarlar

Betül Sena DOĞAN
Fatma KOÇAK
Mehmet YAVUZ
Nurpınar BALLIKAYA
Safiye YAMAN

DEVLET KİTAPLARI
Kitabın Basıldığı Matbaa Adı, 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No 11044
Ders Kitapları Dizisi No 2570

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiç bir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Prof. Dr. Yusuf CEYLAN

Dil Uzmanı
Elvan ALYILDIZ

Görsel Tasarımcı
Esin ŞENER
Sevcan KESİMLİ

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Esra ARKALI
Yasemin ISKIN

Program Geliştirme Uzmanı
Dr. Murat ÇIRAKOĞLU
Taha Tezcan İNAM

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Nuray SUNAR

Rehberlik Uzmanı
Esen GÜVEN

ISBN 978-975-11-9303-2

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 22.06.2026 tarih ve 162460195 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

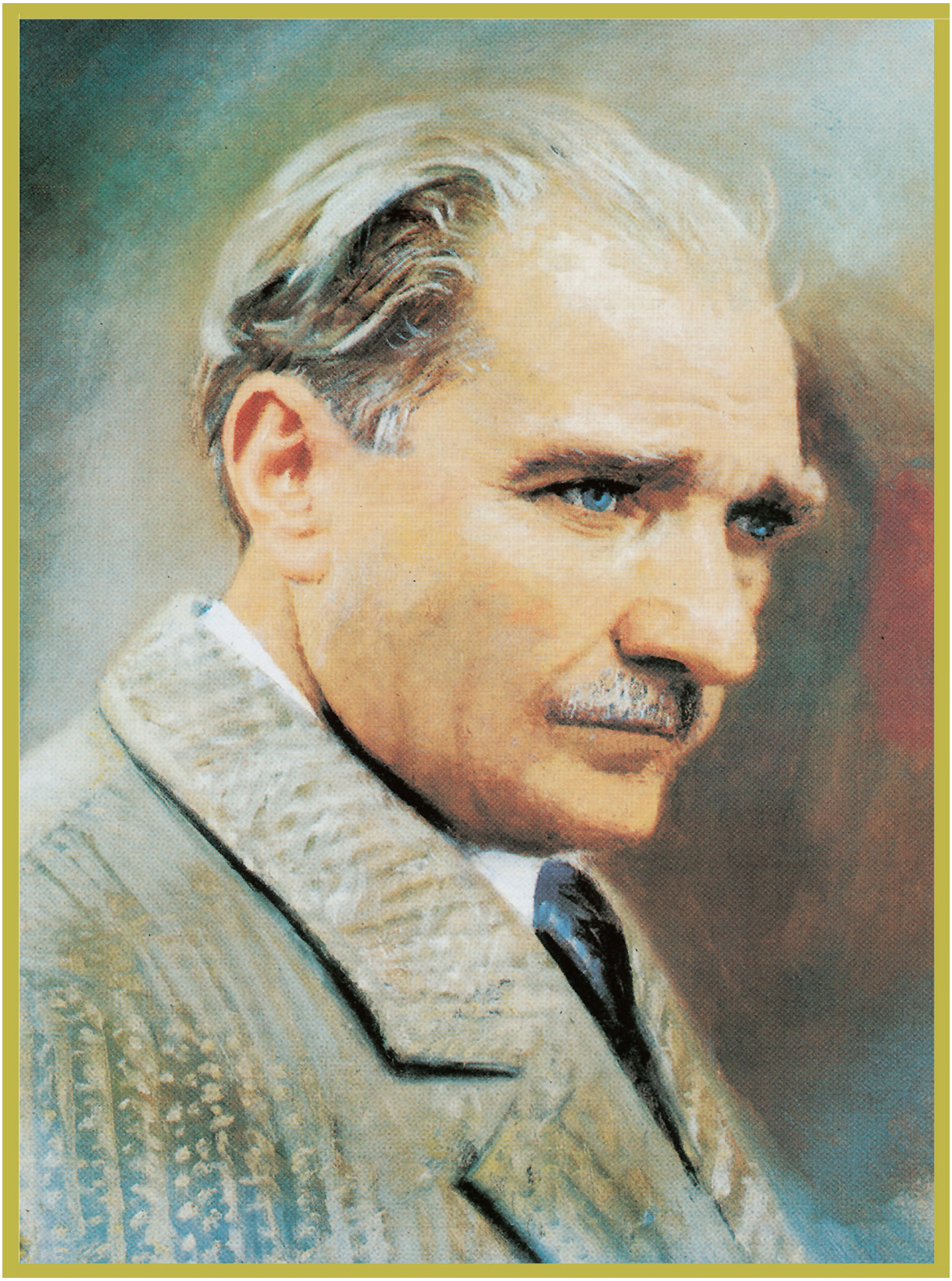
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da ünite isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

Kitabın Tanıtımı 8
Kısaltmalar 11

1. ÜNİTE: İSLAM VE ÇOCUK 12

1.1. İSLAM'IN ÇOCUĞA BAKIŞI 14
1.2. İSLAM'IN ÇOCUK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMI 21
1.3. İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ 29
1.4. ÇOCUK GELİŞİM ALANLARI 36
ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 45
ÜNİTE SONNOTLAR 51

2. ÜNİTE: ÇOCUK VE İNANÇ 54

2.1. ÇOCUKTA İNANÇ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ 56
2.2. ÇOCUĞUN İNANÇ GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 62
2.3. ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE GÖRE İNANÇ ESASLARININ ÖĞRETİMİ 66
ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 78
ÜNİTE SONNOTLAR 84

3. ÜNİTE: ÇOCUK VE İBADET 86

3.1. ÇOCUĞUN İBADET ALGISI 88
3.2. ÇOCUK GELİŞİMİNE GÖRE İBADET ÖĞRETİMİ 97
ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 111
ÜNİTE SONNOTLAR 116

4. ÜNİTE: ÇOCUK VE AHLAK 118

4.1. ÇOCUKTA AHLAK GELİŞİMİ 120
4.2. ÇOCUKTA AHLAKİ DEĞERLER 129
ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 142
ÜNİTE SONNOTLAR 147

SÖZLÜK 149
KAYNAKÇA 155
CEVAP ANAHTARI KAREKODU 158
GÖRSEL KAYNAKÇA KAREKODU 158
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 159
TÜRK DÜNYASI HARİTASI 160

KİTABIN TANITIMI

Ünite numarası

Ünite adı

Ünite içerik çerçevesi

Ünitenin dijital nüshasına yönlendiren karekod

Ünitenin sunusuna yönlendiren karekod

Öğrenme çıktıları

Öğrenilecek kavramlar

Öğrencinin önceki öğrenmeleri ile ünite arasında köprü kuran "Başlarken" alanı

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

KİTAP GENELİNDE KULLANILAN SEMBOLLER VE AÇIKLAMALARI

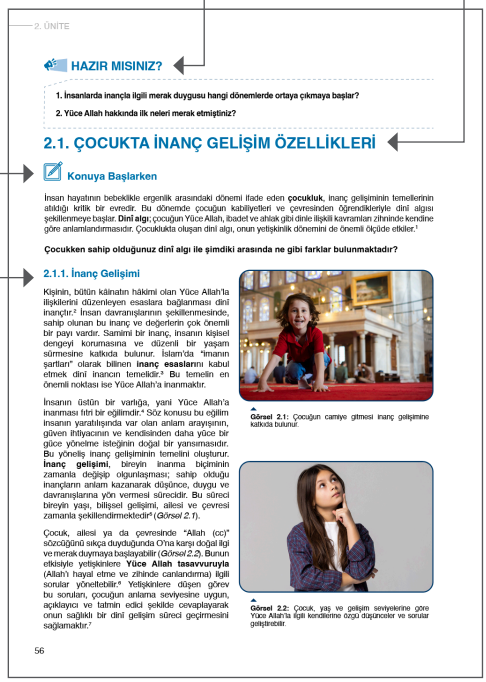
"Konuya Başlarken" alanı	"Etkinlik" alanı	Bireysel etkinlik
"Kontrol Noktası" alanı	"Hazır mısınız?" alanı	Grup etkinliği
"Performans Görevi" alanı	"Başlarken" alanı	Rehberli etkinlik
Hazırlık gerektiren çalışma		

Derse hazırlık ve ön değerlendirme süreci için hazırlanmış bölüm

Ünite konu başlığı

İçeriği destekleyen bilgi görselleri

Konuya dikkat çekmek için hazırlanan bölüm

2. ÜNİTE

HAZIR MISINIZ?

1. İnsanlarda inançla ilgili merak duygusu hangi dönemlerde ortaya çıkmaya başlar?

2. Yüce Allah hakkında ilk neleri merak etmiştiniz?

2.1. ÇOCUKTA İNANÇ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Konuya Başlarken

İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi ifade eden **çocukluk**, inanç gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir evredir. Bu dönemde çocuğun kabiliyetleri ve çevresinden öğrendikleriyle dinî algısı şekillenmeye başlar. **Dinî algı;** çocuğun Yüce Allah, ibadet ve ahlak gibi dinle ilişkili kavramları zihninde kendine göre anlamlandırmasıdır. Çocuklukta oluşan dinî algı, onun yetişkinlik dönemini de önemli ölçüde etkiler.[1]

Çocukken sahip olduğunuz dinî algı ile şimdiki arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Ünite alt konu başlığı

2.1.1. İnanç Gelişimi

Kişinin, bütün kâinatın hâkimi olan Yüce Allah'la ilişkilerini düzenleyen esaslara bağlanması dinî inançtır.[2] İnsan davranışlarının şekillenmesinde, sahip olunan bu inanç ve değerlerin çok önemli bir payı vardır. Samimî bir inanç, insanın kişisel dengeyi korumasına ve düzenli bir yaşam sürmesine katkıda bulunur. İslam'da "imanın şartları" olarak bilinen **inanç esaslarını** kabul etmek dinî inancın temelidir.[3] Bu temelin en önemli noktası ise Yüce Allah'a inanmaktır.

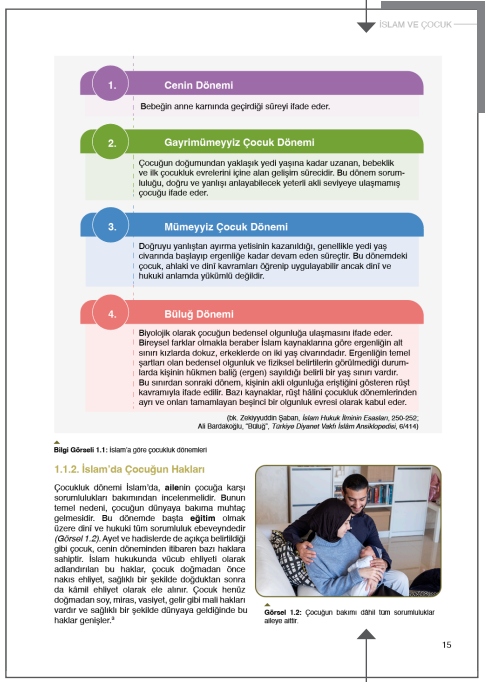
Görsel 2.1: Çocuğun camiye gitmesi inanç gelişimine katkıda bulunur.

İnsanın üstün bir varlığa, yani Yüce Allah'a inanması fitrî bir eğilimdir.[4] Söz konusu bu eğilim insanın yaratılışında var olan anlam arayışının, güven ihtiyacının ve kendisinden daha yüce bir güce yönelme isteğinin doğal bir yansımasıdır. Bu yöneliş inanç gelişiminin temelini oluşturur. **İnanç gelişimi**, bireyin inanma biçiminin zamanla değişip olgunlaşması; sahip olduğu inançların anlam kazanarak düşünce, duygu ve davranışlarına yön vermesi sürecidir. Bu süreci bireyin yaşı, bilişsel gelişimi, ailesi ve çevresi zamanla şekillendirmektedir[4] (*Görsel 2.1*).

Görsel 2.2: Çocuk, yaş ve gelişim seviyelerine göre Yüce Allah'la ilgili kendilerine özgü düşünceler ve sorular geliştirebilir.

Çocuk, ailesi ya da çevresinde "Allah (cc)" sözcüğünü sıkça duyduğunda O'na karşı doğal ilgi ve merak duymaya başlayabilir (*Görsel 2.2*). Bunun etkisiyle yetişkinlere **Yüce Allah tasavvuruyla** (Allah'ı hayal etme ve zihinde canlandırma) ilgili sorular yöneltebilir.[5] Yetişkinlere düşen görev bu soruları, çocuğun anlama seviyesine uygun, açıklayıcı ve tatmin edici şekilde cevaplayarak onun sağlıklı bir dinî gelişim süreci geçirmesini sağlamaktır.[7]

56

İSLAM VE ÇOCUK

1. **Cenin Dönemi**
Bebeğin anne karnında geçirdiği süreyi ifade eder.

2. **Gayrimümeyyiz Çocuk Dönemi**
Çocuğun doğumundan yaklaşık yedi yaşına kadar uzanan, bebeklik ve ilk çocukluk evrelerini içine alan gelişim sürecidir. Bu dönem sorumluluğu, doğru ve yanlışı anlayabilecek yeterli akli seviyeye ulaşmamış çocuğu ifade eder.

3. **Mümeyyiz Çocuk Dönemi**
Doğruyu yanlıştan ayırma yetisinin kazanıldığı, genellikle yedi yaş civarında başlayıp ergenliğe kadar devam eden süreçtir. Bu dönemdeki çocuk, ahlaki ve dinî kavramları öğrenip uygulayabilir ancak dinî ve hukuki anlamda yükümlü değildir.

4. **Bülûğ Dönemi**
Biyolojik olarak çocuğun bedensel olgunluğa ulaşmasını ifade eder. Bireysel farklar olmakla beraber İslam kaynaklarına göre ergenliğin alt sınırı kızlarda dokuz, erkeklerde on iki yaş civarındadır. Ergenliğin temel şartları olan bedensel olgunluk ve fiziksel belirtilerin görülmediği durumlarda kişinin hükmen bâliğ (ergen) sayıldığı belirli bir yaş sınırı vardır. Bu sınırdan sonraki dönem, kişinin akli olgunluğa erişligini gösteren rüşt kavramıyla ifade edilir. Bazı kaynaklar, rüşt hâlini çocukluk dönemlerinden ayrı ve onları tamamlayan beşinci bir olgunluk evresi olarak kabul eder.

(bk. Zekiyyuddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 250-252; Ali Bardakoğlu, "Bülûğ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6/414)

Bilgi Görseli 1.1: İslam'a göre çocukluk dönemleri

1.1.2. İslam'da Çocuğun Hakları

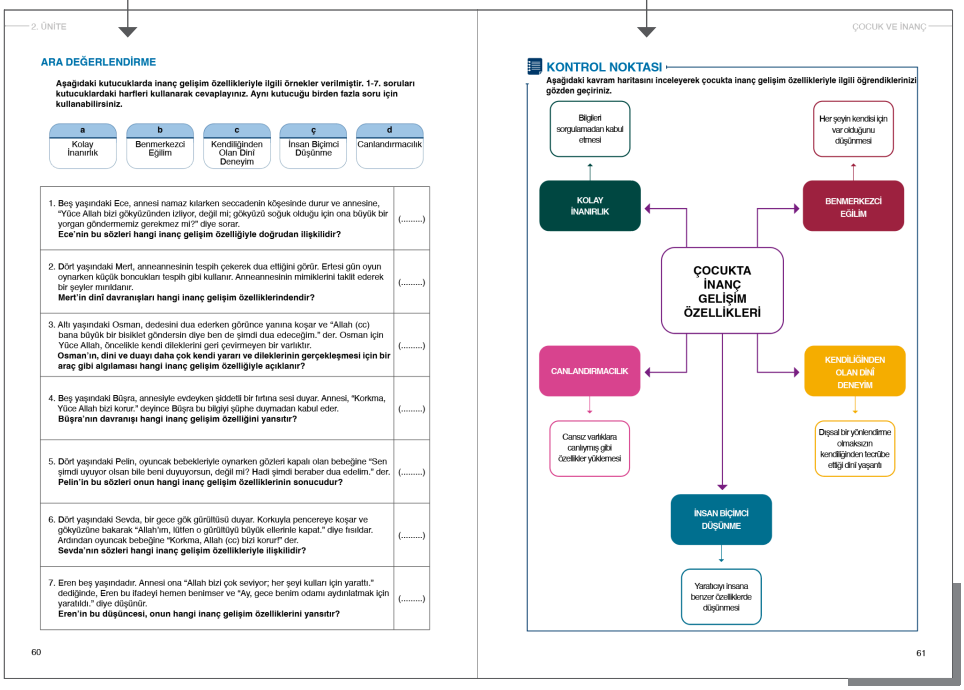
Çocukluk dönemi İslam'da, **ailenin** çocuğa karşı sorumlulukları bakımından incelenmelidir. Bunun temel nedeni, çocuğun dünyaya bakma muhtaç gelmesidir. Bu dönemde başla **eğitim** olmak üzere dinî ve hukukî tüm sorumluluk ebeveynlerdir (*Görsel 1.2*). Ayet ve hadislerde de açıkça belirtildiği gibi çocuk, cenin döneminden itibaren bazı haklara sahiptir. İslam hukukunda vücub ehliyeti olarak adlandırılan bu haklar, çocuk doğmadan önce nakıs ehliyet, sağlıklı bir şekilde doğduktan sonra da kâmil ehliyet olarak ele alınır. Çocuk henüz doğmadan soy, miras, vasiyet, gelir gibi mali hakları vardır ve sağlıklı bir şekilde dünyaya geldiğinde bu haklar genişler.[3]

Görsel 1.2: Çocuğun bakımı dâhil tüm sorumlulukları aileye aittir.

15

İçeriği destekleyen görseller

Konu sonlarında "Ara Değerlendirme" adıyla öğrenilenleri pekiştirme amacıyla hazırlanmış alan

2. ÜNİTE

ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki kutucuklarda inanç gelişim özellikleriyle ilgili örnekler verilmiştir. 1-7. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a	b	c	ç	d
Kolay İnanırlık	Benmerkezci Eğilim	Kendiliğinden Olan Dinî Deneyim	İnsan Biçimci Düşünme	Canlandırmacılık

1. Beş yaşındaki Ece, annesi namaz kılarken seccadenin köşesinde durur ve annesine, "Yüce Allah bizi gökyüzünden izliyor, değil mi; gökyüzü soğuk olduğu için ona büyük bir yorgan göndermemiz gerekmez mi?" diye sorar. **Ece'nin bu sözleri hangi inanç gelişim özelliğiyle doğrudan ilişkilidir?**	(.....)
2. Dört yaşındaki Mert, anneannesinin tespih çekerek dua ettiğini görür. Ertesi gün oyun oynarken küçük boncukları tespih gibi kullanır. Anneannesinin mimiklerini taklit ederek bir şeyler mırıldanır. **Mert'in dinî davranışları hangi inanç gelişim özelliklerindendir?**	(.....)
3. Altı yaşındaki Osman, dedesini dua ederken görünce yanına koşar ve "Allah (cc) bana büyük bir bisiklet göndersin diye ben de şimdi dua edeceğim." der. Osman için Yüce Allah, öncelikle kendi dileklerini geri çevirmeyen bir varlıktır. **Osman'ın, dinî ve duayı daha çok kendi yararı ve dileklerinin gerçekleşmesi için bir araç gibi algılaması hangi inanç gelişim özelliğiyle açıklanır?**	(.....)
4. Beş yaşındaki Büşra, annesiyle evdeyken şiddetli bir fırtına sesi duyar. Annesi, "Korkma, Yüce Allah bizi korur." deyince Büşra bu bilgiyi şüphe duymadan kabul eder. **Büşra'nın davranışı hangi inanç gelişim özelliğini yansıtır?**	(.....)
5. Dört yaşındaki Pelin, oyuncak bebekleriyle oynarken gözleri kapalı olan bebeğine "Sen şimdi uyuyor olsan bile beni duyuyorsun, değil mi? Hadi şimdi beraber dua edelim." der. **Pelin'in bu sözleri onun hangi inanç gelişim özelliklerinin sonucudur?**	(.....)
6. Dört yaşındaki Sevda, bir gece gök gürültüsü duyar. Korkuyla pencereye koşar ve gökyüzüne bakarak "Allah'ım, tütten o gürültüyü büyük ellerinle kapat." diye fısıldar. Ardından oyuncak bebeğine "Korkma, Allah (cc) bizi koruf" der. **Sevda'nın sözleri hangi inanç gelişim özellikleriyle ilişkilidir?**	(.....)
7. Eren beş yaşındadır. Annesi ona "Allah bizi çok seviyor; her şeyi kulları için yarattı." dediğinde, Eren bu ifadeyi hemen benimser ve "Ay, gece benim odamı aydınlatmak için yaratıldı." diye düşünür. **Eren'in bu düşüncesi, onun hangi inanç gelişim özelliklerini yansıtır?**	(.....)

60

ÇOCUK VE İNANÇ

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek çocukta inanç gelişim özellikleriyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

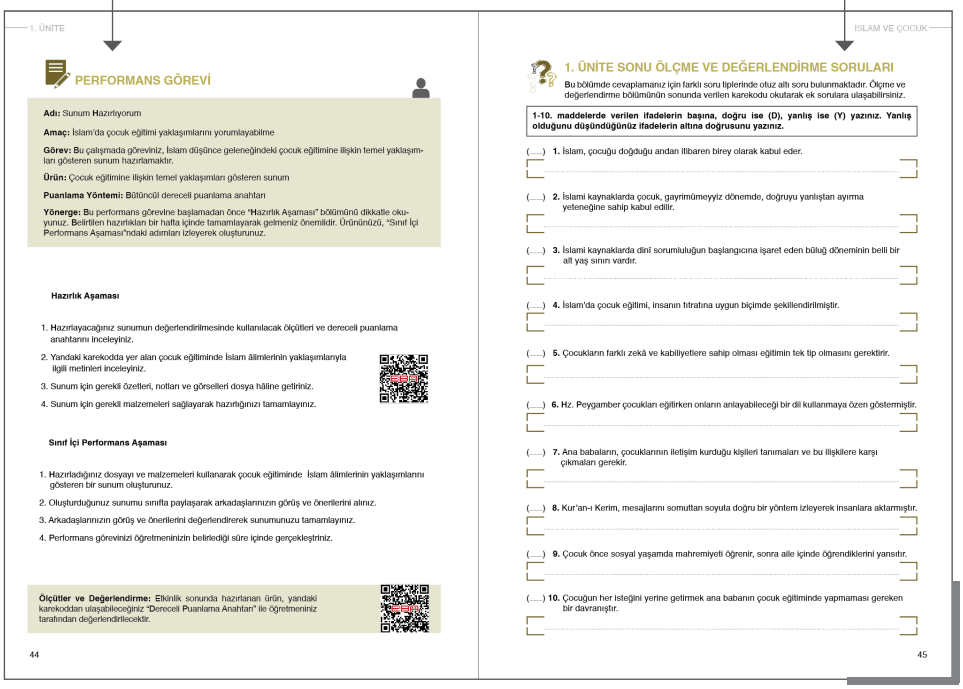
61

Konu sonlarında "Kontrol Noktası" adıyla öğrenilenleri gözden geçirmek amacıyla hazırlanmış alan

KİTABIN TANITIMI

Üniteye ait performans görevi

Ünite sonu ölçme ve değerlendirme bölümü

1. ÜNİTE

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Sunum Hazırlıyorum

Amaç: İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarını yorumlayabilme

Görev: Bu çalışmada göreviniz, İslam düşünce geleneğindeki çocuk eğitimine ilişkin temel yaklaşımları gösteren sunum hazırlamaktır.

Ürün: Çocuk eğitimine ilişkin temel yaklaşımları gösteren sunum

Puanlama Yöntemi: Bütüncül dereceli puanlama anahtarı

Yönerge: Bu performans görevine başlamadan önce "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayarak gelmeniz önemlidir. Ürününüzü, "Sınıf İçi Performans Aşaması"ndaki adımları izleyerek oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması

1. Hazırlayacağınız sunumun değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütleri ve dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. Yandaki karekodda yer alan çocuk eğitiminde İslam âlimlerinin yaklaşımlarıyla ilgili metinleri inceleyiniz.
3. Sunum için gerekli özetleri, notları ve görselleri dosya hâline getiriniz.
4. Sunum için gerekli malzemeleri sağlayarak hazırlığınızı tamamlayınız.

Sınıf İçi Performans Aşaması

1. Hazırladığınız dosyayı ve malzemeleri kullanarak çocuk eğitiminde İslam âlimlerinin yaklaşımlarını gösteren bir sunum oluşturunuz.
2. Oluşturduğunuz sunumu sınıfta paylaşarak arkadaşlarınızın görüş ve önerilerini alınız.
3. Arkadaşlarınızın görüş ve önerilerini değerlendirerek sunumunuzu tamamlayınız.
4. Performans görevinizi öğretmeninizin belirlediği süre içinde gerçekleştiriniz.

Ölçütler ve Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan ürün, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

44

İSLAM VE ÇOCUK

1. ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru tiplerinde oluz altı soru bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme bölümünün sonunda verilen karekodu okutarak ek sorulara ulaşabilirsiniz.

1-10. maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....) **1.** İslam, çocuğu doğduğu andan itibaren birey olarak kabul eder.

(.....) **2.** İslamî kaynaklarda çocuk, gayrımümeyyiz dönemde, doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğine sahip kabul edilir.

(.....) **3.** İslamî kaynaklarda dinî sorumluluğun başlangıcına işaret eden bülûğ döneminin belli bir alt yaş sınırı vardır.

(.....) **4.** İslam'da çocuk eğitimi, insanın fıtratına uygun biçimde şekillendirilmiştir.

(.....) **5.** Çocukların farklı zekâ ve kabiliyetlere sahip olması eğitimin tek tip olmasını gerektirir.

(.....) **6.** Hz. Peygamber çocukları eğitirken onların anlayabileceği bir dili kullanmaya özen göstermiştir.

(.....) **7.** Ana babaların, çocuklarının iletişim kurduğu kişileri tanımaları ve bu ilişkilere karşı çıkmaları gerekir.

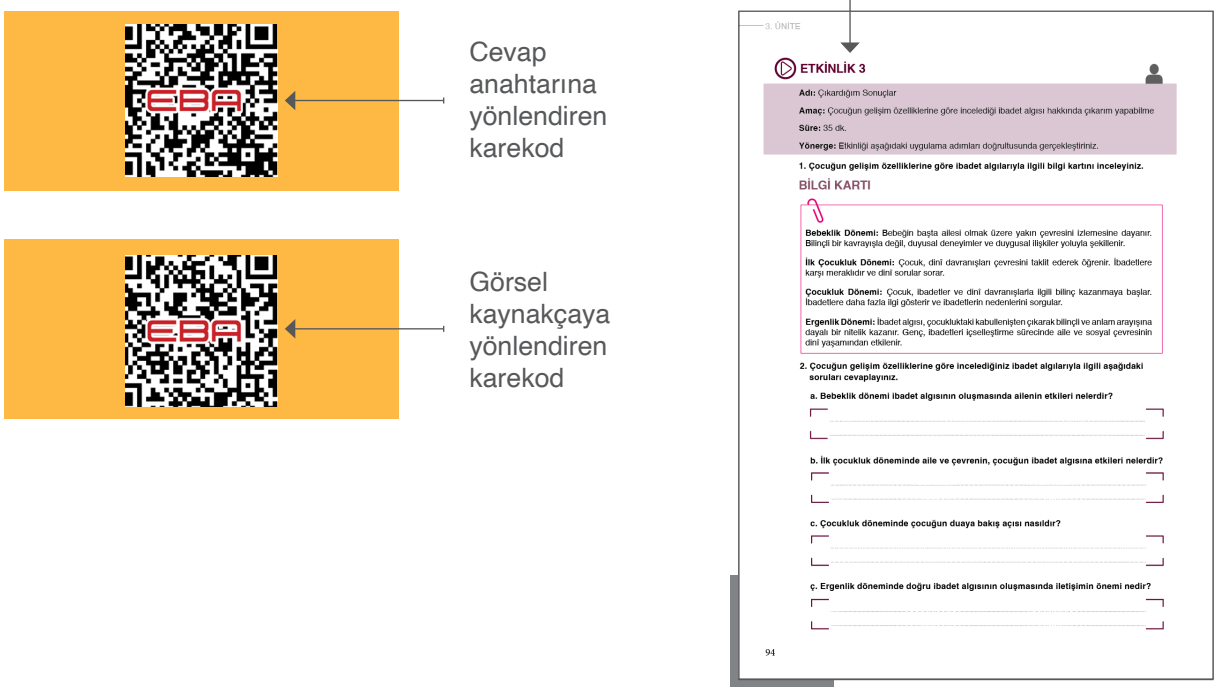
(.....) **8.** Kur'an-ı Kerim, mesajlarını somuttan soyuta doğru bir yöntem izleyerek insanlara aktarmıştır.

(.....) **9.** Çocuk önce sosyal yaşamda mahremiyeti öğrenir, sonra aile içinde öğrendiklerini yansıtır.

(.....) **10.** Çocuğun her isteğini yerine getirmek ana babanın çocuk eğitiminde yapmaması gereken bir davranıştır.

45

Öğrenme çıktılarının gerçekleşmesine yönelik etkinlikler

3. ÜNİTE

ETKİNLİK 3

Adı: Çıkardığım Sonuçlar

Amaç: Çocuğun gelişim özelliklerine göre incelediği ibadet algısı hakkında çıkarım yapabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algılarıyla ilgili bilgi kartını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

Bebeklik Dönemi: Bebeğin başta ailesi olmak üzere yakın çevresini izlemesine dayanır. Bilinçli bir kavrayışla değil, duyusal deneyimler ve duygusal ilişkiler yoluyla şekillenir.

İlk Çocukluk Dönemi: Çocuk, dinî davranışları çevresini taklit ederek öğrenir. İbadetlere karşı meraklıdır ve dinî sorular sorar.

Çocukluk Dönemi: Çocuk, ibadetler ve dinî davranışlarla ilgili bilinç kazanmaya başlar. İbadetlere daha fazla ilgi gösterir ve ibadetlerin nedenlerini sorgular.

Ergenlik Dönemi: İbadet algısı, çocukluktaki kabullenişten çıkarak bilinçli ve anlam arayışına dayalı bir niteliğe kazanır. Genç, ibadetleri içselleştirme sürecinde aile ve sosyal çevresinin dinî yaşamından etkilenir.

2. Çocuğun gelişim özelliklerine göre incelediğiniz ibadet algılarıyla ilgili aşağıdaki soruları cevaplayınız.

a. Bebeklik dönemi ibadet algısının oluşmasında ailenin etkileri nelerdir?

b. İlk çocukluk döneminde aile ve çevrenin, çocuğun ibadet algısına etkileri nelerdir?

c. Çocukluk döneminde çocuğun duaya bakış açısı nasıldır?

ç. Ergenlik döneminde doğru ibadet algısının oluşmasında iletişimin önemi nedir?

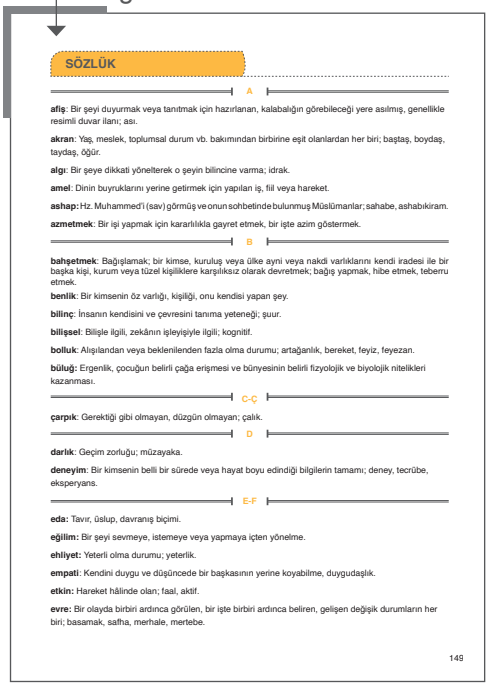
94

Cevap anahtarına yönlendiren karekod

Görsel kaynakçaya yönlendiren karekod

Kitapta kullanılan bazı kelimelerin anlamlarını gösteren bölüm

Kitapta kullanılan yazılı kaynakları gösteren kaynakça bölümü

SÖZLÜK

A

afiş: Bir şeyi duyurmak veya tanıtmak için hazırlanan, kalabalığın görebileceği yere asılmış, genellikle resimli duvar ilanı; ası.

akran: Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri; baştaş, boydaş, taydaş, öğür.

algı: Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma; idrak.

amel: Dinin buyruklarını yerine getirmek için yapılan iş, fiil veya hareket.

ashap: Hz. Muhammed'i (sav) görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar; sahabe, ashabıkiram.

azmetmek: Bir işi yapmak için kararlılıkla gayret etmek, bir işte azim göstermek.

B

bahşetmek: Bağışlamak; bir kimse, kuruluş veya ülke ayni veya nakdi varlıklarını kendi iradesi ile bir başka kişi, kurum veya tüzel kişiliklere karşılıksız olarak devretmek; bağış yapmak, hibe etmek, teberru etmek.

benlik: Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey.

bilinç: İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği; şuur.

bilişsel: Bilişle ilgili, zekânın işleyişiyle ilgili; kognitif.

bolluk: Alışılandan veya beklenilenden fazla olma durumu; artağanlık, bereket, feyiz, feyezan.

büluğ: Ergenlik, çocuğun belirli çağa erişmesi ve bünyesinin belirli fizyolojik ve biyolojik nitelikleri kazanması.

C-Ç

çarpık: Gerektiği gibi olmayan, düzgün olmayan; çalık.

D

darlık: Geçim zorluğu; müzayaka.

deneyim: Bir kimsenin belli bir sürede veya hayat boyu edindiği bilgilerin tamamı; deney, tecrübe, eksperyans.

E-F

eda: Tavır, üslup, davranış biçimi.

eğilim: Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme.

ehliyet: Yeterli olma durumu; yeterlik.

empati: Kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme, duygudaşlık.

etkin: Hareket hâlinde olan; faal, aktif.

evre: Bir olayda birbiri ardınca görülen, bir işte birbiri ardınca beliren, gelişen değişik durumların her biri; basamak, safha, merhale, mertebe.

149

KAYNAKÇA

Acuner, H. Yusuf. "Din Eğitimi Açısından 14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 18 (2005), 265-297.

Ahmed bin Hanbel. *Müsned.* nşr. Salih Ahmed eş-Şami. 6 Cilt. Şam: Daru'l-Kalem, 2013.

Altıntaş, M. Esat. "İbn Miskeveyh". *Klasik İslam Eğitimcileri.* ed. Mustafa Köylü, Ahmet Koç. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2020.

Aybey, Salih. "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 7 (2018), 544-560.

Aybey, Salih. "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi". *Turkish Studies* 11/5 (2016), 69-84. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9419

Aybey, Salih. "İman Esasları Öğretimi". *Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri.* ed. Hacer Âşık Ev. 215-256. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ahlaki Davranış ve Bilgi". *Diyanet Aylık Dergi.* 185 (2006), 8-11.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ailede Ahlak Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 12 (2003), 125-158.

Bardakoğlu, Ali. "Bülûğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları,1992.

Başaran, Yağmur. "Gelişimle İlgili Temel Kavramlar". *Çocuk Gelişimi* 1-2. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 2-19. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed bin Hüseyn. *Şuabu'l-İman.* thk. Ebu Hacer Muhammed es-Sa'id bin Besyuni Zağlul. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr el-İlmiyye, 2000.

Bilgili, Fatih Menderes. *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler.* Ankara: Beyan Yayınları, 2005.

Bilgin, Beyza. *İslam ve Çocuk.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 1997.

Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi,* Ankara: Gün Yayıncılık, 3. Basım, 1997.

Bilgin, Okan. "Gelişim Psikolojisine Giriş". *Gelişim Psikolojisi Doğum Öncesinden Yetişkinliğe.* ed. Çağla Karademir. 126-153. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Bilici, Ali Baz. *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12090/350846.pdf

Bilici, Ali Baz. *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din.* İzmir: Akademik Gelişim Yayınları, 2015.

Buhari. *el-Camiu's-Sahih.* thk. Komisyon. 2 Cilt. Karaçi: Eltaf ve Oğulları Yayıncılık, 2008.

Buhari. *Edebü'l-Müfred.* çev. Rauf Pehlivan. thk. Muhammed Nasıruddin el-Albani. İstanbul: Motif Yayınları, 2005.

Çabuk, Salih Kerem. *İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92281/T02625.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Çağıncı, Mustafa. "Adalet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 6/413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çağıncı, Mustafa. "Ahlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Çağıncı, Mustafa. "Merhamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 29/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2004. Çağıncı, Mustafa. "Sabır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/337. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Canan, İbrahim. *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye.* ed. Zühtü Mercan. İzmir: Akademi Yayınları, 2008.

Can Kaynak, Çiğdem. "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2/24 (2020), 705-725.

Cirhinlioğlu, Fatma Gül. *Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2010.

155

KISALTMALAR

as	:	aleyhisselam
bk.	:	bakınız
cc	:	cellecelalüh
cm	:	santimetre
çev.	:	çeviren
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
dk.	:	dakika
DKAB	:	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ed.	:	editör
H	:	Hicri
Hz.	:	Hazreti
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
nşr.	:	neşreden, yayımlayan
ra	:	radıyallahüanh/radıyallahüanha/ radıyallahüanhüma/radıyallahüanhüm
sav	:	Sallallahü aleyhi vesellem
sd.	:	sadeleştiren
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	tahkik eden
vb.	:	ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	:	ve diğerleri
ISBN	:	Uluslararası standart kitap numarası (International Standard Book Number)

Kitap genelinde

- Öğretici için hazırlanan örnek uygulamalar komisyon tarafından yazılmıştır.
- DİB ve TDV yayınlarına ait mealler esas alınmış, terimlerin yazımında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu'ndan yararlanılmıştır.
- Sözlük yazımı TDK Güncel Türkçe Sözlük, MEB Dinî Terimler Sözlüğü ve TDV İslâm Ansiklopedisi sıralaması dikkate alınarak yapılmış, kaynaklar ünite sonlarında ve İSNAD atıf sisteminin Sonnot edisyonundan yararlanılarak verilmiştir.
- Alıntı metinlerde özgün yazım korunmuştur.

1. ÜNİTE
İSLAM VE ÇOCUK

1.1. İSLAM'IN ÇOCUĞA BAKIŞI
1.2. İSLAM'IN ÇOCUK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMI
1.3. İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ
1.4. ÇOCUK GELİŞİM ALANLARI

Anahtar Kavramlar

- **aile**
- **çocuk**
- **eğitim**
- **gelişim**

Bu ünitede sizlerden

- İslam'ın çocuğa bakışıyla ilgili bilgilere ulaşabilmek için temel kaynakları kullanabilmeniz,
- İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarını yorumlayabilmeniz,
- İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemini müşahede edebilmeniz,
- gelişim alanlarını özetleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Başlarken

Enes bin Malik (ra), kardeşi Ebu Umeyr (ra) ile oturdukları sırada Hz. Peygamber'in yanlarına geldiğini nakleder. Küçük kardeşinin oynadığı serçe (nuğeyr) ölmüştür. Peygamber Efendimiz, Ebu Umeyr'in (ra) üzgün olduğunu fark edince ona ne olduğunu sormuş, Enes (ra) de kardeşinin kuşunun öldüğünü söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, şefkatle küçük çocuğa dönerek "Ey Ebu Umeyr! Nuğeyre ne oldu öyle?" diye sormuş ve onun üzüntüsünü paylaşmıştır.

(bk. Ebu Davud, "Edeb", 69)

1. **Hz. Peygamber'i örnek alan bir ailenin, çocuğuna şefkatli davranmasının çocuk üzerindeki etkileri neler olabilir?**
2. **Çocukların önem verdiği bir durumun ebeveynler tarafından dikkate alınması, aile içi ilişkileri nasıl etkiler?**

HAZIR MISINIZ?

1. İslam'ın çocuğa verdiği değer hakkında bildiklerinizi paylaşınız.
2. Çocuk gelişiminde ve eğitiminde ailenin önemiyle ilgili bildiklerinizi paylaşınız.
3. Ailelerin çocuklara karşı sorumluluklarına örnekler veriniz.

1.1. İSLAM'IN ÇOCUĞA BAKIŞI

Konuya Başlarken

İslam'a göre insan, Yüce Allah tarafından tertemiz bir fıtrat üzere yaratılmış, akıl ve irade verilerek iman ve ibadetle sorumlu tutulmuş, yaratılmışların en şereflisi olarak nitelenen bir varlıktır. Bu üstün konumuna rağmen insan, hayatı boyunca bedensel ve ruhsal açıdan farklı aşamalardan geçer. Doğumla başlayıp ölüme kadar devam eden bu sürece **gelişim** denir. Bu süreç, dört temel dönemde ele alınır: çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık.

İnsan, yaratılışı gereği ergenlik çağına girinceye kadar masum ve günahsız kabul edilir. Bu nedenle dinimiz, insanın sahip olduğu bu temiz fıtratın korunmasına büyük önem verir. Nitekim ayet ve hadisler, özellikle çocukluk dönemindeki eğitimin gerekliliğine işaret eder. Dolayısıyla insanın doğuştan getirdiği temiz fıtratın korunması ve geliştirilmesi, hayatın her aşamasında bilinçli bir eğitim anlayışını zorunlu kılar. Özellikle çocukluk döneminde verilen dinî ve ahlaki eğitim, bireyin sonraki yaşam dönemlerini şekillendiren temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

> *"Sorumluluk üç kişiden kaldırılmıştır: Aklı erinceye kadar mecnundan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve ergenliğe ulaşıncaya kadar çocuktan."*
>
> (Ebu Davud, "Hudud", 17)

Hadisişeriften hareketle çocuğun dinen sorumlu tutulmamasının sebepleri neler olabilir?

1.1.1. İslam'da Çocuk Kavramı

Çocuk; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişim döneminde bulunan bireylere denir. Kur'an-ı Kerim'de ayetlere bakıldığında çocuk anlamında tıfıl, sabi, ibn, velet, sağir, hafede ve ğulam gibi kelimeler öne çıkar. Bunlardan tıfıl daha çok bebeklik çağını, diğerleri bebeklikten ergenliğe kadar olan çocukluk dönemini ifade eder.[1]

İslam'da çocuk, anne karnından itibaren yaşına göre birçok hakka sahiptir *(Görsel 1.1)*. Bu durum İslam hukukunda vücub ehliyeti ve eda ehliyeti olarak ele alınır. Vücub ehliyeti hayatta olmakla ilgiliyken eda ehliyeti kişinin davranışlarıyla ilgilidir.[2]

Ehliyeti ifade eden çocukluk evrelerini dört ana dönemde inceleyebiliriz. Genelde hukuki olan bu sınıflandırma çocuk eğitimi açısından bir ölçek olarak da kullanılabilir.

Görsel 1.1
İslam'da çocuk, birey olarak kabul edilir.

1. Cenin Dönemi

Bebeğin anne karnında geçirdiği süreyi ifade eder.

2. Gayrimümeyyiz Çocuk Dönemi

Çocuğun doğumundan yaklaşık yedi yaşına kadar uzanan, bebeklik ve ilk çocukluk evrelerini içine alan gelişim sürecidir. Bu dönem sorumluluğu, doğru ve yanlışı anlayabilecek yeterli akli seviyeye ulaşmamış çocuğu ifade eder.

3. Mümeyyiz Çocuk Dönemi

Doğruyu yanlıştan ayırma becerisinin kazanıldığı, genellikle yedi yaş civarında başlayıp ergenliğe kadar devam eden süreçtir. Bu dönemdeki çocuk, ahlaki ve dinî kavramları öğrenip uygulayabilir ancak dinî ve hukuki anlamda yükümlü değildir.

4. Büluğ Dönemi

Biyolojik olarak çocuğun bedensel olgunluğa ulaşmasını ifade eder. Bireysel farklar olmakla beraber İslam kaynaklarına göre ergenliğin alt sınırı kızlarda dokuz, erkeklerde on iki yaş civarındadır. Ergenliğin temel şartları olan bedensel olgunluk ve fiziksel belirtilerin görülmediği durumlarda kişinin hükmen baliğ (ergen) sayıldığı belirli bir yaş sınırı vardır. Bu sınırdan sonraki dönem, kişinin akli olgunluğa eriştiğini gösteren rüşt kavramıyla ifade edilir. Bazı kaynaklar, rüşt hâlini çocukluk dönemlerinden ayrı ve onları tamamlayan beşinci bir olgunluk evresi olarak kabul eder.

(bk. Zekiyyuddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 250-252; Ali Bardakoğlu, "Büluğ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6/414)

Bilgi Görseli 1.1: İslam'a göre çocukluk dönemleri

1.1.2. İslam'da Çocuğun Hakları

Çocukluk dönemi İslam'da, ebeveynin çocuğa karşı sorumlulukları bakımından incelenmelidir. Bunun temel nedeni, çocuğun dünyaya bakıma muhtaç gelmesidir. Bu dönemde dinî ve hukuki tüm sorumluluk ebeveyndedir *(Görsel 1.2)*. Ayet ve hadislerde de açıkça belirtildiği gibi çocuk, cenin döneminden itibaren bazı haklara sahiptir. İslam hukukunda vücub ehliyeti olarak adlandırılan bu haklar, çocuk doğmadan önce nakıs ehliyet, sağlıklı bir şekilde doğduktan sonra da kâmil ehliyet olarak ele alınır. Çocuk henüz doğmadan soy, miras, vasiyet, gelir gibi mali hakları vardır ve sağlıklı bir şekilde dünyaya geldiğinde bu haklar genişler.[3]

Görsel 1.2
Çocuğun bakımı dâhil tüm sorumluluklar aileye aittir.

Yüce Allah'ın Lütfu Olarak Görülme Hakkı Çocuk, ana babaya Yüce Allah tarafından bahşedilen kıymetli bir ikramdır. Ebeveynler, dünya hayatının süsü[4] olan evlatlarının ne kadar değerli birer nimet olduğunun bilincinde olmalıdır. Bu bilinçle aile; çocuğu Yüce Allah'ın bir lütfu olarak görmeli ve onun dinî, ilmî ve ahlaki tüm haklarını büyük bir titizlikle yerine getirmelidir. Tüm bu sorumlulukların yanı sıra ana babalar, Allah'ın (cc) kendilerini çocukları üzerinden imtihan ettiğini[5] de asla unutmamalıdır.

Yaşama Hakkı İslam, çocuğa daha doğmadan haklar tanıyarak onu birey kabul eder. Bu yaklaşımın en temel yansıması, yaşam hakkının mutlak korunmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, Cahiliye Dönemi'nde yaygın olan ve özellikle fakirlik korkusuna dayanan, çocuğun yaşam hakkının elinden alınmasını kesin bir dille yasaklar,[6] kız çocuklarına yönelik insanlık dışı uygulamanın hesabının sorulacağını vurgular.[7] Hz. Peygamber de bu ilkeyi hayata geçirerek kız çocuklarını korumuş, onlara değer vermiş ve toplumdaki algıyı kökten değiştirmiştir. İslam, bu yaklaşımıyla çocuğun yaşama hakkını dokunulmaz temel bir hak olarak güvence altına almıştır.[8]

Süt Emme Hakkı Anne çocuk ilişkisi gelişim aşamaları bakımından derin, fıtri ve önemlidir. Doğumla birlikte annenin sorumlulukları artar. Bu sebeple İslami kaynaklarda anne çocuk ilişkisine geniş yer verilir. Kur'an-ı Kerim, bebeklik dönemi olarak kabul edilen iki yıl boyunca annenin çocuğunu emzirmesini öğütler. Bu öğüt çocuğun sağlıklı büyüme hakkının bir gereğidir. Annenin sütünün yetmemesi veya gelmemesi durumunda, sütanne tutulması da önerilir ve bu sürecin tüm maddi sorumluluğunun babaya ait olduğu hükme bağlanır.[9] Bu şekilde İslam, çocuğun hayata en sağlıklı şekilde başlamasını güvence altına alarak toplumun temelini güçlendirmeyi hedefler.

Güzel İsim Hakkı Çocuğa verilen ad ömür boyu bireysel kimliğini ve toplumsal ilişkilerini etkileyen bir unsurdur. Bu sebeple dinî, ahlaki ve kültürel açıdan çocuğun uygun ve anlamlı bir isme sahip olması ebeveynin sorumluluğudur. Bu konuda Hz. Muhammed (sav) ana babanın çocuklarına güzel isimler vermelerini önermiş,[10] bazı çocuk ve yetişkinlerin İslam'a uygun olmayan isimlerini değiştirmiştir.[11] Hz. Muhammed'in (sav) bu konudaki titizliği de gösteriyor ki isim sadece bir kelime değil; kişinin hayatına yön veren, ona verilen değeri yansıtan ve her iki dünyada da manevi kimliğinin temelini oluşturan bir değerdir.

Terbiye Hakkı Hz. Peygamber, ebeveynin çocuğa bırakacağı en değerli mirasın güzel ahlak ve terbiye olduğunu bildirmiştir.[12] Bu terbiye, yalnızca bir öğüt değil, çocuğun dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen temel bir haktır. Kur'an-ı Kerim'deki aile fertlerinin ateşten korunmasıyla ilgili emir[13] de bu sorumlulukla ilgilidir. İslam'a göre aile ve çocuk hem bir emanet hem de imtihandır.[14] Bu imtihanın en önemli unsuru, çocuğun dinî, ahlaki ve insani değerlerle yetiştirilmesidir.[15]

Evlilik Hakkı İslam, evlilik çağına gelmiş gencin yuva kurmasını bir hak ve toplumsal sorumluluk olarak görür. Ebeveyne ve topluma, evlilik çağına gelen gençlerin evlendirilmesine dair öğütler verir.[16] Bu yaklaşımın temeli, gencin dinî ve ahlaki hayatını korumak ve neslin sağlıklı devamını sağlamaktır.[17] Evlilik, biyolojik olduğu kadar manevi, sosyal ve ahlaki bir ihtiyaç ve haktır. Ebeveynin evlilik hakkını kolaylaştırması da dinî bir sorumluluktur.

Eşitlik ve Adalet Hakkı Toplumu ayakta tutan en önemli ilkeler eşitlik ve adalettir. Nitekim Yüce Allah birçok ayetinde adaleti emreder.[18] Adalet, toplumun temeli olan ailede başlar. Ebeveynin çocukları arasında kız erkek, büyük küçük gibi gerekçelerle ilgi, sevgi vb. konularda ayrım yapması İslam'ın eşitlik ve adalet ilkesine aykırıdır.[19] Hz. Peygamber, sadece maddi değil; sevgi, şefkat, merhamet, ilgi gibi manevi konularda da eşit ve adil olunmasını istemiştir.[20] İslam, evlatlar arasında hiçbir ayrım gözetilmeksizin her birine hakkının teslim edilmesini emreder.

Bilgi Görseli 1.2: İslam'da çocuğun hakları

ETKİNLİK 1

Adı: İslam'da Çocuk

Amaç: İslam'ın çocuğa bakışıyla ilgili bilgilere ulaşabilmek için temel kaynakları kullanabilme

Süre: 35 dk.

Araç gereç: Kur'an-ı Kerim meali, hadis kitapları, kâğıt, kalem

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

Ön Hazırlık

1. **İslam'ın çocuğa bakışı ile ilgili aşağıdaki tabloda verilen ayet ve hadisleri araştırınız.**
2. **Kaynaklardan bulduğunuz ayet ve hadis içeriklerini tablodaki ilgili alana yazınız.**

İsra suresi 31. ayet	
Bakara suresi 233. ayet	
Taha suresi 132. ayet	
İsra suresi 24. ayet	
Müslim, "Hibe", 13.	
Ebu Davud, "Edeb", 70.	
Tirmizi, "Birr", 33.	
Müslim, "Eşribe", 13.	

UYGULAMA

1. Bu ayet ve hadisleri yorumlayarak İslam'ın çocuğa bakışıyla ilgili ilkeleri belirleyiniz.

2. Ayet ve hadisleri içeriklerine göre sınıflandırarak anlam çözümleme tablosunu örnekteki gibi doldurunuz.

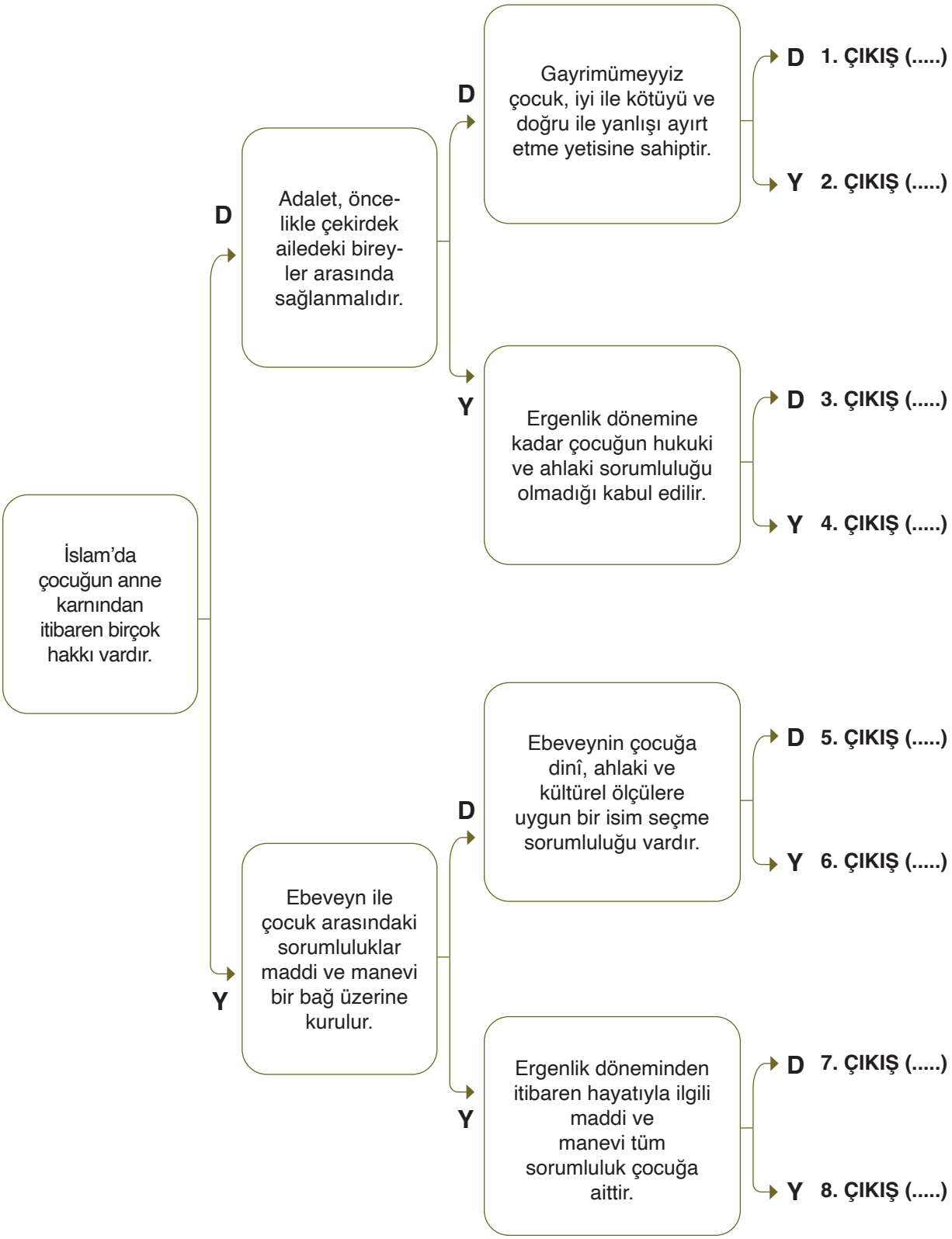
	Çocuğun Değeri/Hakkı	Çocuğun Eğitimi
Ayetler	İsra suresi 31. ayet	
Hadisler	Müslim, "Hibe", 13.	

3. Anlam çözümleme tablosundan elde ettiğiniz çıkarımlarla İslam'ın çocuğa bakışını anlatan rapor hazırlayınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan rapor, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

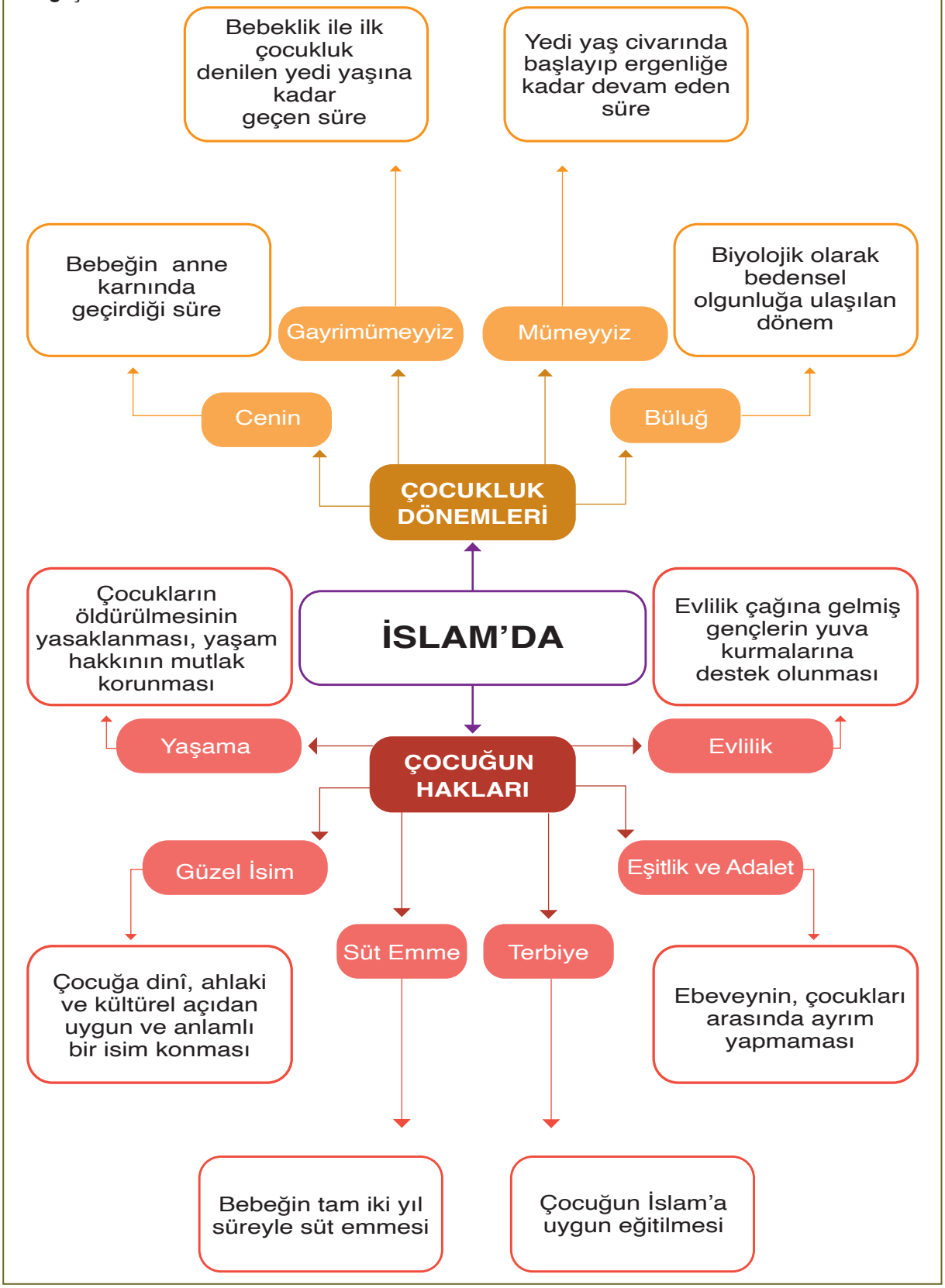
ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğunu (D) veya yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı (✓) ile işaretleyiniz.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek İslam'ın çocuğa bakışıyla ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

1.2. İSLAM'IN ÇOCUK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMI

Konuya Başlarken

İnsan, akıl ve şuur sahibi olarak doğar ancak bu potansiyelin açığa çıkması, bir tohumun filizlenip meyve verebilmesi gibi sevgi, şefkat ve emekle mümkün olabilir (*Görsel 1.3*). Her çocuk Allah'ın (cc) bir emanetidir ve bu emaneti en güzel şekilde korumak, onu yalnızca fiziken değil, ruhen ve ahlaken de beslemekle gerçekleşebilir. Böylece insan, Yüce Allah'ın bahşettiği yaratılmışların en şereflisi olma değerini koruyarak erdemli bir hayat sürebilir.

Görsel 1.3
Her çocuğun sevgi ve ilgi görmeye ihtiyacı vardır.

Çocuk terbiyesiyle ilgili hikmetli öğütlerin en güzel örneklerinden biri, Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerinde görülür. **Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerin yer aldığı ayetleri okuyarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.**

Lokman Suresi 13-19. Ayetler

13 Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: "Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır."

14 Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.

15 Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle. Sonunda dönüşünüz yalnız banadır. O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim.

16 Lokmân, "Sevgili oğlum" (dedi), "Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır."

17 "Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir."

18 "Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez."

19 "Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme..."

1. Ayetlere göre İslam'ın çocuk eğitimindeki yaklaşımı nasıl açıklanabilir?

2. Hz. Lokman'ın öğütlerinin, bir çocuğun tutum ve davranışları üzerindeki olası etkileri nelerdir?

Bireyin gelişiminde önemli bir yere sahip olan **eğitim**, belirli amaç ve ilkeler çerçevesinde planlanan, bireyde hedeflenen öğrenmeleri kapsayan ve gelişimini yönlendiren kapsamlı bir süreçtir.[21] Bu süreç, doğumla başlayan uzun ve hassas bir yolculuktur. İslami yaklaşım bu yolculuğu Kur'an-ı Kerim ve Peygamber Efendimiz'in örnek hayatı temelinde ele alır. Bu yaklaşımda korku ve zorlamaya değil; sevgiye, şefkate ve insanın temiz yaradılışına uygunluğa öncelik verilir. İslam âlimleri de eğitimle ilgili düşünce ve sistemlerini bu iki kaynaktan aldıkları ilham doğrultusunda şekillendirmiştir.

1.2.1. Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Eğitim İlkeleri

> **"Burada hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanmaz."**
>
> Osmanlı Enderun Mektebinde bir duvar yazısı.

İslami eğitimin amacına ulaşması, dayandığı iki temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim ve sünnetin doğru anlaşılmasına bağlıdır. Kur'an-ı Kerim ve sünnet çocuk eğitimine dair ilkeleri, teorik bir çerçeve ve yaşanmış örneklerle birlikte sunar. Kur'an-ı Kerim, inananlar için hidayete yönelten ilahi bir eğitim rehberidir.[22] Hz. Muhammed (sav) ise bu kutsal metni insanlara açıklayan ve bizzat yaşayarak onlara örnek olan bir öğretmendir.[23] "*Ben de bir muallim olarak gönderildim.*" [24] buyurarak yalnızca bir elçi değil, aynı zamanda bir eğitimci olduğunu vurgular. Kur'an-ı Kerim'in muhataplarıyla iletişimi incelendiğinde eğitime yön veren birçok temel ilke ve yöntem ortaya çıkar. Bu iki kaynağın ışığında, çocuk eğitimi için öne çıkan temel ilkeleri şöyle sıralayabiliriz:

Fıtrata Uygun ve Amaç Odaklı Eğitim

Eğitim, doğası gereği belirli bir amaca yöneliktir. Kur'an-ı Kerim'in eğitim anlayışı da bu doğrultuda, insana kim olduğunu ve bu dünyadaki sorumluluğunu kavratmayı hedefler. Bu sürecin amacı Yaradan'ın evren ve insanla, insanın ise diğer insanlarla ilişkisini anlamaktır.[25] Gönderilen ilk vahiyde "**Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı. Oku! Rabbin, en büyük kerem sahibidir. O Rab ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmedikleri şeyi öğretti**."[26] buyrulur. Böylece okumanın ve öğrenmenin, insanı yaratan ve ona bilmediklerini öğreten Kerim olan Rabb'in ismiyle yapılması istenir. Aynı amaç doğrultusunda Kur'an-ı Kerim, pek çok ayette akletmeye, tefekküre ve araştırmaya çağırarak insanda şuur ve sorumluluk bilinci oluşturmayı hedefler.[27] Eğitimle kazandırılmak istenen anlayışın asıl amacı, bilginin davranışa, öğrenmenin ise erdeme dönüşmesidir. Bu nedenle İslam'da çocuk eğitiminin, insanın yaratılışına uygun hedefler doğrultusunda şekillendirilmesi esastır.[28]

Gönüllülük

İslam'a göre eğitimde gönüllülük, başarının temel şartlarından biridir. Yüce Allah dinde dahi zorlamayı yasaklamış,[29] insanlara gücünün üstünde bir sorumluluk yüklememiştir.[30] Bu ilke, çocuk eğitimi için de geçerlidir. Pedagojik deneyimler de göstermektedir ki çocuklar ancak gönüllü olduklarında öğrenmeye açık hâle gelirler. Bu durumda öğrenme süreci hem daha kolay hem de daha verimli ilerler.[31]

Bireye Özgü Eğitim

İslami eğitim anlayışına göre her birey kendine özgüdür. Bu farklılıklar dikkate alınmalı ve eğitim bireye göre düzenlenmelidir. Çünkü insanların ilgi, yetenek, kapasite, öğrenme hızı ve ihtiyaçları farklıdır. Çocukluk döneminde bu farklar daha belirgindir. Kur'an-ı Kerim, bu insani gerçekliğe "**De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar...**"[32] ayetiyle işaret eder *(Görsel 1.4)*. Hz. Peygamber de insanların anlayışlarına göre muamele edilmesini buyurmuştur.[33] Böylece eğitimcinin, öğrencinin anlama düzeyine dikkat etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Muhammed'in (sav) bu ilke doğrultusunda, kendisine yöneltilen sorulara muhataplarının durumunu dikkate alarak cevap verdiği, özellikle çocuklara dinî bilgileri öğretirken onların anlayabileceği bir dil ve üslupla hitap ettiği görülmüştür.[34]

Görsel 1.4
Eğitim sürecinde çocuğun yetenek ve merakı temel alınmalıdır.

Faydasız Bilgiden Sakınma

İslam'ın eğitim anlayışı, bilgiyi ancak bir faydaya ve olumlu bir amele dönüştüğü ölçüde değerli kabul eder. Kur'an-ı Kerim, kurtuluşa eren müminleri tasvir ederken "**Onlar, boş ve faydasız söz ve işlerden yüz çevirirler**."[35] buyurur. Hz. Peygamber de "*Allah'ım! Faydasız ilimden, ... sana sığınırım.*"[36] der. Çocuk eğitiminde aktarılan bilgi ve beceriler, çocuğun karakterini güzelleştirmeli, ahlakını olgunlaştırmalı ve onu erdemli bir birey hâline getirmelidir. Fayda gözetilmeden verilen bir eğitim, bu ölçüye göre eksik ve hedefinden sapmış sayılır.

Kolaylaştırma ve Ölçülülük

İslami eğitimde ölçülülük ve kolaylaştırma temel bir ilkedir. Hz. Peygamber'in, ashabını eğitirken en dikkat ettiği konulardan biri de onları bıktırmamak ve yıldırmamaktır. Hz. Peygamber, onlara karşı ibadetleri daima sevdirecek ve teşvik edecek bir üslup kullanmıştır. Bu yaklaşımın dayanağı, Yüce Allah'ın ayetlerde insanlar için zorluk istemediğini, aksine kolaylık istediğini[37] buyurmasıdır. Hz. Peygamber bu ilkeyi "*Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.*"[38] sözüyle eğitim yöntemine dönüştürmüştür. Her iki kaynak da eğitimde ölçülü, sabırlı ve teşvik edici bir yolun izlenmesi gerektiğini gösterir.

Sevgi, Merhamet ve Şefkat Dili

İslami eğitimde en temel araç, sevgi, şefkat ve merhamet dilidir. "**Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslûpla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer**."[39] ayeti Müslümanlara eğitim ve davet konusunda sevgi ve merhamet dilini emreder. Özellikle çocuklarla iletişimde kullanılması gereken dile en güzel örneklerden biri de Hz. Lokman'ın ve Hz. Yakub'un oğullarına "**Ey Oğulcuğum (yavrucuğum)**!.."[40] diye şefkat dolu seslenişidir. Bu ilkenin en güzel örneği ise Hz. Peygamber'dir. Kur'an-ı Kerim'in "**...âlemlere rahmet...**"[41] olarak tanımladığı ve yumuşak huylu oluşundan övgüyle söz ettiği[42] Resulullah, çocuklara samimi ifadelerle seslenmiş, onlarla iletişimde daima şefkat dilini kullanmıştır. İslami eğitimin temelinde, şefkat, merhamet ve sevgi vardır *(Görsel 1.5).* Çocuk, ancak böyle bir ortamda güçlü bir karakter geliştirebilir.

Görsel 1.5
Sevgi ve şefkatle büyüyen çocuk, sağlıklı bir kimlik ve güven duygusu geliştirir.

Çocuğun Birey Olarak Kabulü

İslami eğitim anlayışının temel ilkelerinden biri de çocuğun bağımsız bir kişilik ve değer sahibi bir birey olarak tanınmasıdır. Hz. Peygamber'in çocuklarla ilişkisi, onlara yönelik bu saygı ve ciddiyeti açıkça gösterir. Bir çocuğun ölen kuşu için taziyede bulunması[43], bu anlayışın en güzel örneğidir. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı, çocuğa birey olarak değer vermenin eğitimin özü olduğunu gösterir.

1.2.2. Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Eğitimde Kullanılan Yöntemler

İslam'ın, çocuk eğitimine ilişkin ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde birçok eğitim yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemler Müslümanlar tarafından asırlar boyunca başarıyla uygulanmıştır. Eğitim ilkelerinde olduğu gibi eğitim yöntemlerinin dayanağı da Kur'an-ı Kerim ve sünnettir. Bu kaynaklara göre çocuk eğitiminde benimsenen başlıca yöntemler şunlardır:

Rol Model Olma ve Taklit Yöntemi

Çocuk eğitiminde en doğal ve etkili yol, örnek olmaktır. Çocuklar dilini, dinini ve değerlerini öncelikle en yakınlarını taklit ederek öğrenir.[44] Bu nedenle ebeveyn, ilk ve en önemli örnektir. İstenilen bir davranışı

kazandırmak için ebeveynin onu bizzat yaşayarak göstermesi yeterli olabilir. Sürecin sağlıklı işlemesi için çocuğun model aldığı kişinin örnek bir ahlaka ve karaktere sahip olması gerekir. Kur'an-ı Kerim'in eğitim anlayışında da örnek almanın önemli bir yeri vardır.[45] Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin örnekliğinden bahseder ve Hz. Muhammed'i (sav) üsveihasene (en güzel örnek) olarak nitelendirir. Müminleri onu örnek almaya teşvik eder. "**Andolsun ki, Rasûlullah, sizin için... güzel bir örnektir.**"[46] ayetiyle Hz. Muhammed'i (sav), "**İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır...**"[47] ayetiyle de Hz. İbrahim'i örnek gösterir. Hz. Peygamber, bu yöntemi eğitim hayatında bizzat uygulamıştır. Ashabına, "*Namazı ben nasıl kılıyorsam öyle kılın...*"[48] ve "*Hac ibadetini benden öğrenin...*"[49] diyerek onların kendisini örnek alarak öğrenmelerini beklemiştir. Sadece ibadetlerde değil, her alanda örnek bir hayat yaşamış; ashabı da dini, onu, görerek ve örnek alarak öğrenmiştir.[50] Bu iki kaynağın işaret ettiği sonuç şudur: Çocuk eğitiminde en kalıcı yol, Kur'an-ı Kerim'i rehber edinen ebeveynin doğru davranışlarıyla çocuğa model olmasıdır *(Görsel 1.6)*.

Görsel 1.6
Çocuk, dinî değerleri en çok ebeveynin yaşayışında görerek öğrenir.

Tedricî (Aşamalı) Eğitim Yöntemi

İslami eğitimin temel yöntemlerinden biri, öğretimin aşamalı olarak ve zamana yayılarak yapılmasıdır. Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık yirmi üç yılda peyderpey inmesi ve hükümlerini toplumun hazırbulunuşluğuna göre kademeli olarak bildirmesi, bu yaklaşımın en temel örneğidir. İnsan doğası ani değişimlere direnç gösterdiğinden, zor kuralların aynı anda uygulanması kuralların benimsenmesini güçleştirebilir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim, öğretimde aşamalılığı esas almıştır. Hz. Peygamber de bu yöntemi bizzat uygulamıştır. Ashabına, indirilen vahyi aktarırken on ayet öğretmiş, onları hayata geçirmeden yeni ayetlere geçmemiştir.[51] Çocuklara din eğitimi verirken önce temel iman esaslarını, ardından Kur'an-ı Kerim'i ve diğer hükümleri öğretmiştir.[52] İslam'ın temel kaynakları göstermektedir ki bilgi bir anda yüklenmemeli, kişinin kavrama hızına uygun bir şekilde sırayla verilmelidir *(Görsel 1.7)*. Bilginin aniden ve çok miktarda verilmesi, onun derinlemesine anlaşılmasını engeller. Oysa eğitimde kolaydan zora ve somuttan soyuta doğru ilerleyen aşamalı bir yöntem, kalıcı ve kolay bir öğrenme sağlar.[53]

Görsel 1.7
Kur'an-ı Kerim eğitimi; kavrayışı zorlamayan, aşamalı ve planlı bir süreçle yürütülmelidir.

Soru Sorma Yöntemi

İnsan, doğası gereği merak eden ve soru sormaya eğilimli bir varlıktır. Bu nedenle eğitimde soru sormanın önemli bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim, insanlara sorular yönelterek onları düşünmeye, araştırmaya ve gerçeği kendi içlerinde bulmaya davet eder. "**Sana soruyorlar…**"[54] ifadesiyle başlayan ayetler, Müslümanların sorduğu önemli sorulara cevap verir. Kur'an-ı Kerim'in bu yöntemi, muhatabı ikna etmek için doğrudan önermeler sunmak yerine, onu sorgulamaya ve bulmaya yönlendirir. Örneğin "**Ey insan! Kerem sahibi Rabbine karşı seni ne aldattı?**"[55] sorusuyla insanı derin bir özeleştiriye çağırır. "**De ki: Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor?...**"[56] ayeti ise "Allah (cc) vardır" sonucuna götüren bir dizi soru sorarak, kişinin bu gerçeği kendi aklıyla bulmasını sağlar.[57] Hz. Peygamber de bu yöntemi etkin bir şekilde kullanmıştır. Ashabına sorular sormuş, onları düşünmeye teşvik etmiş ve bazen

cevabı kendilerinden beklemiştir. "*Bana söyleyin, birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve onda günde beş defa yıkansa, üzerinde hiç kir kalır mı*?" diye sorduğunda, sahabe "*Hayır kalmaz.*" cevabını vermiş, bunun üzerine, "*İşte beş vakit namaz da böyledir; Allah onlarla günahları siler.*"[58] buyurmuştur. Bu hadis, soru cevap yoluyla somut bir örnekten soyut bir gerçeğe nasıl ulaşılacağını ve öğretimin nasıl pekiştirileceğini açıkça gösterir.[59] Kur'an-ı Kerim ve sünnet, eğitimde soru sormanın yalnızca bilgiyi aktarma aracı değil, kişiyi düşünmeye sevk etmekte ve bilginin özümsenmesini sağlamaktadır.

Telkin ve Tekrarla Pekiştirme Yöntemi

Eğitimde tekrar, öğrenmeyi derinleştiren ve kalıcı kılan temel bir araçtır. İyi düzenlenmiş ve belli aralıklarla yapılan tekrarlar, bilginin anlaşılmasını güçlendirir ve unutulmasını önler[60] (*Görsel 1.8*). Kur'an-ı Kerim, "**Ama (alanlar için) öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir.**"[61] ayetiyle tekrarın değerini açıkça ortaya koyar, önemli mesajlarını çeşitli sebeplerle tekrar ederek pekiştirir. Örneğin, "**İşte biz, güzel davrananları böyle ödüllendiririz.**"[62] ifadesi dokuz yerde geçer. Hz. Peygamber de bu yöntemi etkili bir şekilde uygulamıştır. Önemli gördüğü konuları genellikle üç defa tekrar ederek ashabının zihninde ve davranışlarında pekiştirmiştir. Abdest alırken topukların yıkanmasını üç kere hatırlatması[63] veya Muaz bin Cebel'e (ra) namaz, tevhit ve imanı anlatıp bunu üç defa tekrar etmesi[64] bu yöntemin örnekleridir. İslami kaynakların sık kullandığı tekrar ve telkinle pekiştirme yöntemi, öğrenmeyi aktif ve kalıcı hâle getirir.

Görsel 1.8
Bilginin düzenli tekrar edilmesinde ebeveyn desteği etkilidir.

Örnek Olay ve Örnekleme Yöntemi

Eğitimde soyut konuları anlatmak için hayattan örnekler, karşılaştırmalar ve hikâyeler kullanılabilir. Bu yöntem, soyut düşünceleri somut hâle getirerek öğrenmeyi hızlandırır ve kolaylaştırır. Kur'an-ı Kerim bu yöntemi, "**Öğüt alsınlar diye biz bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.**"[65] ve "**İşte biz bu misalleri insanlar için getiriyoruz…**"[66] gibi ayetlerle açıkça belirtmiş ve geçmiş milletlerin, peygamberlerin kıssalarını sıkça aktararak onlardan ders çıkarmayı öğütlemiştir. Kur'an-ı Kerim'deki örnekler, kapalı anlamları açıklamakta ve soyut gerçekleri herkesin anlayacağı somut bir dile dönüştürmekte etkilidir.[67] Bu örnekler sadece tarihî kıssalarla sınırlı değildir. Ölümü andıran kıştan sonra tabiatın baharla yeniden dirilişini hatırlatarak ahireti anlatması, buna güzel bir örnektir.[68] Hz. Peygamber bu yöntemi etkin bir şekilde kullanmıştır. Kendisine yaş hurmayla kuru hurmanın bir arada satılmasının hükmü sorulduğunda, "*Yaş hurma kuruyunca eksilir mi*?" diyerek bir soruyla karşılık vermiş, ashabın "*Evet, eksilir.*" cevabı üzerine bu satışı yasaklamıştır.[69] Burada Hz. Peygamber, doğrudan bir hüküm vermek yerine, ashabına örnek üzerinden doğru sonuca kendilerinin varmasını sağlamıştır. Bu iki kaynağın gösterdiği üzere iyi seçilmiş bir örnek, uzun açıklamalardan daha etkili, daha ikna edici ve daha kalıcı bir öğretim aracıdır.

Doğru Zaman, Doğru Üslup ve Teşvik Yöntemi

İslami eğitim anlayışının önemli bir yönü de öğretimin doğru zamanda, uygun bir üslupla ve teşvik edici bir tavırla yapılmasıdır. Çocuğun hazır olduğu anı belirlemek ve ona en güzel şekilde hitap etmek başarının anahtarıdır. Kur'an-ı Kerim, bu yaklaşımı "**Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et...**"[70] ayetiyle özetler. Başka ayetlerde ise yumuşak sözün ve güzel üslubun insan kalbine nasıl ulaştığı ve sertliğin nasıl uzaklaştırdığı açıkça belirtilir.[71] Kullara da "**...en güzel sözü söylemeleri...**"[72] emredilerek, eğitim ve iletişimin temel ahlakı ortaya konur. Hz. Peygamber bu ilkeyi hayatında bizzat uygulamıştır. Nitekim Hz. Peygamber bir kimseyle karşılaştığında onunla tokalaşır, karşısındaki kişi elini bırakmadan kendi elini çekmez, yüzünü çevirmeden başka bir tarafa dönmezdi. Beraber oturduğu bir kimsenin önüne doğru da bacaklarını uzatarak oturmazdı. İnsanlarla iletişim kurarken onların ruh hâllerini, ihtiyaçlarını ve zamanlamayı gözetmesi onun en güzel davranış örneklerindendir.

ETKİNLİK 2

Adı: İslam'ın Çocuk Eğitimine Yaklaşımı

Amaç: İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarını yorumlayabilme

Süre: 35 dk.

Araç gereç: Kur'an-ı Kerim meali, hadis kitapları, kâğıt, kalem

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. İslam'ın çocuk eğitimine yaklaşımlarıyla ilgili bilgi kartını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanan eğitim öğretim ilke ve yöntemleri yüzyıllar boyunca İslam âlimleri tarafından benimsenmiş, sistematik hâle getirilmiş ve eserlere konu olmuştur. Gazali, İbni Miskeveyh, İbni Haldun, Kınalızade ve Zernuci gibi düşünürler, Kur'an-ı Kerim ve sünnet çerçevesinde çocuk eğitiminin bebeklikten itibaren başlaması gerektiğini vurgulamıştır. Hatta bebeği emzirecek sütanne veya ona bakacak kişinin de ahlaklı, akıllı ve sağlıklı olmasını öğütlemiş, ninnilerin dahi çocuğun ruh ve zihin gelişimindeki etkisine dikkat çekmişlerdir.[73]

- Gazali, çocuk eğitimini bilinenden bilinmeyene, aşamalılık, somuttan soyuta, örneklerle açıklama, sevdirme ve ikna, yaparak yaşayarak öğrenme, problem çözme, anlatma ve gösterme gibi temel yöntemler çerçevesinde ele almıştır.[74]
- İbni Miskeveyh'e göre beden ve ruhun birlikte eğitilmesi önemlidir. Öğrenci merkezli yaklaşımı benimseyen düşünür, çocuk eğitiminde çevresel etkenlerin belirleyici rolüne dikkat çeker. Ona göre çocukların olumsuz davranışları kararlılıkla uyarılmalı, erdemli davranışları ise takdir edilmelidir. İbni Miskeveyh'e göre gerçek ahlak ve erdem, ancak toplumsal bir bağlam içerisinde gelişebilir çünkü bireyin tek başınayken erdemli davranışlar sergilemesi ve olgunlaşması mümkün değildir.[75]
- İbni Haldun, eğitime çocukluk döneminde başlanması gerektiğini belirtir ve bu sürecin merkezine Kur'an öğretimini koyar. Çünkü ona göre bu temel, bireyin dinî kimliğini inşa eden en asli unsurdur. Eğitimde denge ilkesine büyük önem veren düşünür; eğitsel içeriğin, çocukların öğrenmesini engelleyecek kadar kısa ya da öğrenmeyi zorlaştıracak kadar ayrıntılı olmaması gerektiğini belirtir. Öğretimin içeriğindeki bu dengeyi, eğitimcinin çocukla kurduğu duygusal bağ tamamlamalıdır. Ona göre anlayışlı, nazik ve sevgi dolu davranışlar; çocuğun ruhunu besler, güven duygusunu güçlendirir ve sağlıklı bir gelişim süreci için gereken zemini hazırlar.[76]
- Kınalızade Ali Çelebi ise aşamalı eğitime dikkat çekerek öncelikle karakter ve ahlak eğitiminin tamamlanması gerektiğini savunmuştur. Ona göre sağlıklı bir çevre, doğru eğitimin olmazsa olmazıdır, bu nedenle ebeveynin çocuğun arkadaş çevresini kontrol altında tutması gerekir. Çocuk, telkin ve yönlendirmeyle iyiliğe teşvik edilmeli, hataları yüzüne vurulmamalıdır. Öğretmenin de dindar, ahlaklı, akıllı, güzel huylu ve duygusal açıdan dengeli biri olması şarttır.[77]
- Zernuci, bu konuda eğitimcinin şefkatli ve öğüt verici olması gerektiğini vurgulamış, öğrenciyle gereksiz tartışmaya girmemeyi öğütlemiştir.[78]

2. Kur'an-ı Kerim'de çocuk eğitim yöntemi, Hz. Peygamber'in çocuğa yaklaşımı, İslam âlimlerinin çocuk terbiyesiyle ilgili görüşlerini yazınız.

3. İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarını doğru şekilde ifade edecek bir afiş hazırlayınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan afiş, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Kontrol Listesi" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....) 1. İslam, eğitim yoluyla verilen bilginin çocukta kalıcı davranışa dönüşmesini hedefler.

(.....) 2. Hz. Peygamber önemli gördüğü konuları bir defa anlatmayı uygun bulmuştur.

(.....) 3. İslam'ın ilk yıllarında araştırmaların yetersizliği nedeniyle eğitimde kişisel farklılıklar göz ardı edilmiştir.

(.....) 4. İslam, edinilen bilginin insanı iyiliğe yönlendirmesini, olgunlaştırmasını önemli görür.

(.....) 5. İslam'ın "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız." ilkesi belli zorluk durumlarında uygulamaya konulur.

(.....) 6. Çocuk eğitiminde kullandığımız iletişim dili ölçülü ve şefkatli olmalıdır.

(.....) 7. Hz. Peygamber insanlarla iletişimde onların ihtiyaçlarını gözeterek yapıcı bir dil kullanmıştır.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarıyla ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

1.3. İSLAM'DA ÇOCUK EĞİTİMİNDE AİLENİN ÖNEMİ

Konuya Başlarken

İslam'a göre çocuk, Allah'ın (cc) ana babaya verdiği bir emanettir. Çocuk, anne karnındayken de bir birey olarak kabul edilir, bu nedenle aile, çocuğun sağlıklı gelişiminin tüm aşamalarından sorumlu tutulur. Ailede sergilenen her davranış, çocuğun kişilik gelişimini doğrudan etkiler. İslam'ın eğitim anlayışında çocuğa kazandırılması gereken en değerli özellik güzel ahlaktır ve bu eğitimin verilmesinden öncelikle aile sorumludur. Peygamber Efendimiz, "*Bir baba, evlâdına güzel terbiyeden daha güzel bir miras bırakamaz.*"[79] buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir.

Çocuk eğitiminde ebeveyn davranışlarının önemi hakkında bildiklerinizi paylaşınız.

1.3.1. Ailenin Önemi

İnsan toplumsal bir varlık olarak aklı, inançları, manevi değerleri ve maddi kazanımlarıyla yeryüzünde medeniyetler kurmuş ve tarihe yön vermiştir. Asırlar boyunca edinilen deneyimler göstermektedir ki maddi ve manevi yönden sağlam, güçlü ve sağlıklı bir toplum kurmanın yolu, güçlü aile yapılarından geçer. Aile yapısı sağlıklı işlemeyen toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün değildir.

Görsel 1.9
Evlilikle kurulan aile yapısı, dinî ve toplumsal sorumlulukları beraberinde getirir.

Aile, kadınla erkeğin nikâhla bir araya geldiği kurumdur. Bununla birlikte dinin ve hukukun yüklediği önemli sorumluluklar taşır (*Görsel 1.9*). Bu sorumlulukların başında ise çocuk eğitimi gelir. Çünkü çocuk; inanç, ibadet, mahremiyet, hayâ gibi konularda ilk eğitimini aile ortamında alır. Çocuğa mahremiyet bilinci kazandırmak, toplumsal sınırları algılaması açısından büyük önem taşır. Hayâ duygusu, mahremiyet eğitiminin duygusal boyutunu oluşturur. Utanma, edep ve ölçülü davranma gibi değerleri içerir.

Müslümanlar, çocuklarının dünya hayatının bir süsü olduğunun[80] ve Yüce Allah tarafından birer emanet olarak verildiğinin[81] bilincindedir. Kur'an-ı Kerim'de, "**Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve zürriyetler bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder kıl!**"[82] denilerek aile ve çocuk, insan için göz aydınlığı ve şükür sebebi olarak nitelendirilmiştir (*Görsel 1.10*). İslam, bu anlayışla ana babaya maddi ve manevi pek çok sorumluluk yükler. "**Mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah katındadır.**"[83] ayeti de bu gerçeği açıkça ortaya koyar. Görüldüğü gibi İslam, aileyi yalnızca bireylerin bir araya geldiği sosyal bir yapı değil, toplumun manevi ve ahlaki değerlerini de inşa eden temel bir kurum olarak görür.

Görsel 1.10
Aile; insan hayatında huzur, mutluluk ve manevî gelişim açısından çok önemlidir.

Çocuk eğitiminde aile bir bütün olarak ele alınsa da İslam, anne ve babanın rollerini birbirinden ayırır. İslami anlayışta çocuk eğitimi; evlilik öncesi eş seçiminden başlayıp hamilelik, doğum ve ergenliğe kadar uzanan süreçte farklı sorumlulukları beraberinde getirir.

ETKİNLİK 3

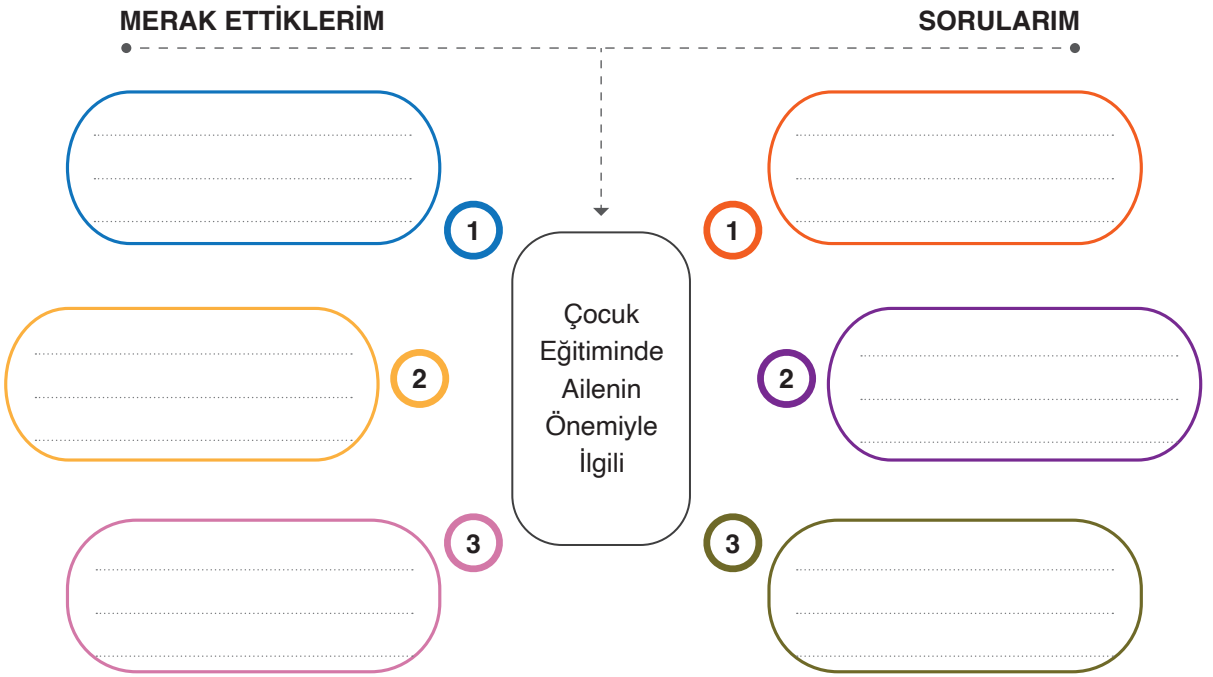
Adı: Ana Baba Rolleri

Amaç: İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemini müşahede edebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemiyle ilgili merak ettiklerinizi ve sorularınızı yazınız.

2. Hazırladığınız soruları öğretmen rehberliğinde sınıf ortamında yanıtlayınız.

3. İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemiyle ilgili bilgi kartını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

İslam âlimleri çocuk terbiyesini iki temel dönemde ele alır: Evlilik dönemini ve çocuğun doğumundan önceki zamanı ifade eden tedbirî dönem ile çocuğun doğumundan ergenliğe kadar süren uygulama dönemini ifade eden tatbikî dönem.[84] Bu iki dönem de ana babanın üstlendiği roller ve dinin belirlediği sorumluluklar çerçevesinde şekillenir.

Doğumla birlikte çocuğun bakımı ve ilk eğitimi başlar. Emzirme döneminden temyiz çağına kadar çocukla bire bir ilgilenecek olan kişinin yetiştiği ortam ve aldığı terbiye bu sürecin niteliğini doğrudan belirler. Bu nedenle İslam âlimleri, doğumdan sonra çocuğun bakımını üstlenecek kişinin sağlıklı, akıllı, ahlaklı ve dindar olması gerektiğini ifade etmiştir.[85] Çocuğun bedenen ve ruhen sağlıklı yetiştirilmesi, gözetilip eğitilmesiyle ilgili sorumluluk hidane olarak adlandırılır ve bu hak öncelikle anneye aittir.[86] Çünkü çocuğu taşıyan, doğuran ve emziren annedir.[87] Hz. Muhammed (sav), evlat üzerinde anne hakkının manevi açıdan baba hakkından daha fazla olduğunu bildirmiş[88] ve "*Cennet annelerin ayakları altındadır.*"[89] hadisiyle bu gerçeği

pekiştirmiştir. Gazali'ye göre çocuğun ahlaki ve dinî eğitiminde anne yol gösterici ve terbiye edici konumundadır. Ancak bu süreçte baskıcı, kaba ve korkutmaya dayalı bir üsluptan kaçınılmalı, ölçülü olunmalıdır.[90]

Kur'an-ı Kerim, ailenin korunması ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğunu babaya vermiştir. "**Allah'ın, birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların koruyucusudurlar...**"[91] ayeti bu görevi açıkça düzenler. Babaya ait olan çocuklarını koruma ve geçim sağlama sorumluluğuna velayet adı verilir.[92] Baba, anne ve çocukların bütün maddi ihtiyaçlarını karşılamak, haneyi dış unsurlara karşı korumak ve ailenin yaşam şartlarını iyileştirmekle yükümlüdür. Gazali'ye göre baba, çocuğun terbiye sürecinde sakınılan otorite ve koruyucu rolünü üstlenmelidir. Ancak onun üslubu da ölçülü olmalıdır.[93] İslam'da çocuğun maddi ve manevi eğitimi anne ile babanın birbirini tamamlayan sorumluluklarıyla yürütülür. Bu görev dengesi, sağlıklı bireylerin yetişmesini sağlayan ilahi düzenin bir parçasıdır.

4. Yaptığınız çıkarımlarla İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemi hakkında deneme yazınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan deneme, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

1.3.3. İslam'da Ailenin Sorumlulukları

İslam, ana babaya terbiye edici ve koruyucu rolleri sebebiyle çocuk eğitimi konusunda çeşitli sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluklar şu şekilde sıralanabilir:

Ailenin Korunması

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, "**Ey iman edenler! Kendinizi ve ailelerinizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun…**"[94] buyurur. Bu ayet, ebeveynin yalnızca kendilerinden değil, aile fertlerinden de sorumlu olduğunu gösterir. Söz konusu koruma; emir ve yasakları öğretme, doğruyu gösterme ve terbiye etme yoluyla gerçekleşir.[95]

Hz. Muhammed (sav) de bu sorumluluğu şu sözleriyle ifade etmiştir: "*Hepiniz birer gözeticisiniz ve sorumlusunuz. Devlet başkanı halkı üzerinde bir gözeticidir ve onlardan sorumludur. Erkek, ailesi üzerinde bir gözeticidir ve ailesinden sorumludur. Kadın, kocasının evinde ve çocukları üzerinde bir gözeticidir ve onlardan sorumludur...*"[96] Bu hadis, aile içinde hem annenin hem de babanın sorumluluk taşıdığını açıkça ortaya koyar.

İslam düşünürleri de bu konu üzerinde durmuştur. Gazali, anne ve babanın çocuklarının davranışlarını yakından takip ederek onlara rehberlik etmesi gerektiğini belirtir.[97] Kınalızade Ali Çelebi ise çocuğun erdemli kişilerle birlikte olmasının sağlanması ve sağlıklı bir çevrede yetiştirilmesinin ebeveynin görevleri arasında olduğunu vurgular.[98]

Ayet ve hadislerde korumanın ayrıntıları tek tek belirtilmese de bu sorumluluğun Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymayı öğretmekten ahlak ve ibadet eğitimine kadar geniş bir alanı kapsadığı anlaşılır. Bu nedenle ana baba, çocuklarına ahlaki kuralları ve ibadetleri bizzat öğreterek onların hem dünya hayatında huzurlu bireyler olmalarına hem de ahirette kurtuluşa ulaşmalarına katkıda bulunur.

Tevhit İnancının Verilmesi

Tevhit dini olan İslam, insanları şirk ile inkârdan uzak durmaya çağırır. İslam'da çocuk eğitiminin ilk ve

en temel adımı tevhit eğitimidir. Bu sebeple ebeveyn, çocuğuna Yüce Allah'ı tanıtmalı, ardından ibadet ve güzel ahlakı öğretmelidir. İslam, ana babaya çocuklarına öncelikle iman eğitimi vermelerini öğütler. Birçok ayette müminlerin kurtuluşu önce imana, sonra amele bağlanır.[99] Bu konuda Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğüt, çocuk eğitimindeki önceliği açıkça gösterir. Yüce Allah şöyle buyurur: "**Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: 'Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.'"**[100]

İslam'a göre her doğan çocuk, tevhit inancını (Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini) kabul edecek bir yaradılışla dünyaya gelir. Çocuğun inanç dünyasını şekillendiren ise ana babadır. Peygamber Efendimiz bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar...*"[101] Bu hadis, inanç ve ahlak eğitiminde ebeveynin belirleyici rolünü açıkça ortaya koyar.

İbadet Alışkanlığının Kazandırılması

Ebeveyn, çocuğa ibadetlerle ilgili eğitim vermekle yükümlüdür. Ancak bu sorumluluk yalnızca nasihatle sınırlı kalmamalıdır. Konu hakkında Yüce Allah şöyle buyurur: "**Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et…**"[102] Bu ayet ebeveynin, çocuklarının namaz alışkanlığı kazanması için bizzat örnek olma sorumluluğunu açıkça ifade eder.[103] Peygamber Efendimiz de ibadet eğitimine küçük yaşta başlanmasını tavsiye etmiştir (*Görsel 1.11*). Bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Çocuklarınıza yedi yaşına geldiklerinde namazı emredin; on yaşına geldiklerinde (terk ederlerse) bu konuda onları uyarın.*"[104] Bu hadis, çocukların temyiz çağından itibaren ibadetlere alıştırılması ve bu süreçte ebeveynin aktif rol üstlenmesi gerektiğini ortaya koyar. Çünkü ibadetlerini yerine getiren bir nesil, ancak bilinçli ve örnek olan ebeveynlerle yetişir.[105]

Görsel 1.11
İbadet alışkanlığının kazandırılmasında model olmak önemlidir.

Fiziksel ve Psikolojik Gelişimin Desteklenmesi

İslam, çocuğun biyolojik ve psikolojik gelişimini ana babanın ortak sorumluluğuna verir (*Görsel 1.12*). Yüce Allah şöyle buyurur: "**Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler… Baba da onların yiyecek ve giyeceğini uygun şekilde karşılamakla yükümlüdür**..."[106] Bu ayet, çocuğun ruh ve beden sağlığının korunması konusunda anne ve babaya ortak sorumluluk yükler. Peygamber Efendimiz, "*Kişinin ailesi için yaptığı harcama, Allah yolunda yaptığı bir sadakadır.*"[107] buyurarak bu görevin manevi boyutuna işaret etmiştir.

Biyolojik gelişim kadar psikolojik gelişim de önemlidir. Bu noktada ebeveynin dikkat etmesi gereken bazı konular vardır. Aile, çocuğun isteklerinde öncelik sırası gözetmeli ve gerektiğinde çocuğa sınır koyabilmelidir. Yeme içme konusunda ölçülü olunmalı ve çocuğa kanaatkârlık duygusu kazandırılmalıdır. Ancak çocuğun yanlış davranışları yüzüne vurulmamalı, hataları dolaylı anlatımlarla ve uygun bir üslupla düzeltilmelidir.[108] Fiziksel bakım ile psikolojik ihtiyaçların dengeli biçimde gözetilmesi, İslam'ın bütüncül eğitim anlayışının gereğidir.

Görsel 1.12
Ana babanın desteği çocuğun gelişiminde vazgeçilmezdir.

Ahlaki Davranışların Kazandırılması

İslam; insanlar arasında sevgi, saygı ve merhamete dayalı bir iletişimi öğütler. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde, insanların konuşurken güzel ve nazik bir dil kullanmaları tavsiye edilir. Bu anlayış, özellikle çocukların ana babalarına ve büyüklerine karşı söz ve davranışlarında büyük önem taşır. Ebeveyn, çocuklarına bu eğitimi hem davranışlarıyla örnek olarak hem de nasihat yoluyla vermelidir (*Görsel 1.13)*. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: "**Rabbin, yalnızca O'na ibadet etmenizi ve anne-babaya ihsanı emretti…**"[109] Ayette geçen ihsan kavramı, ana babaya en güzel şekilde davranmayı, onlara "öf" bile dememeyi, güzel söz ve dualarla gönüllerini almayı ifade eder. Bu ayetle Yüce Allah, çocuklara küçük yaştan itibaren verilmesi gereken saygı, merhamet ve edep eğitiminin sınırlarını ortaya koyar.[110] Peygamber Efendimiz de bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir*."[111] Ahlaki davranış eğitimiyle büyüklere saygının yanı sıra çocuğa; doğruluk, dürüstlük, emanete riayet, paylaşma, yardımlaşma, komşu hakkı gözetme ve hayvanlara merhamet gibi erdemler de kazandırılmalıdır. Bu değerlerin tamamı, İslam'ın yetiştirmek istediği güzel ahlaklı neslin temelini oluşturur.

Görsel 1.13
Ahlaki davranışların kazandırılmasında ana babanın çocuğa desteği hayatın her döneminde devam etmektedir.

Mahremiyet Bilincinin Oluşturulması

Çocuğun eğitiminde mahremiyet eğitimi önemlidir. Mahremiyet; bireyin bedensel dokunulmazlığını, kişisel sınırlarını ve özel alanını koruma bilincidir. Bu bilinç, edep ve hayâ anlayışıyla yakından ilişkilidir. Kur'an-ı Kerim'de, henüz küçük yaştaki çocukların aile büyüklerinin odalarına girerken izin istemeleri gerektiği hatırlatılır. Bu, aile içinde dahi kişisel alanın korunmasına yönelik önemli bir uyarıdır. Böylece çocuklara küçük yaşlardan itibaren başkalarının özel zamanlarına ve alanlarına saygı duyma bilinci kazandırılmak istenir. İlerleyen yaşlarda ergenlik çağına gelen gençlerin de aynı inceliği göstererek yetişkin bireyler gibi hareket edip aile büyüklerinin özel alanlarına girerken izin almaları gerektiği vurgulanır. Bu öğütler birlikte değerlendirildiğinde mahremiyet eğitiminin erken yaşta başlaması ve gelişim sürecine uygun biçimde devam etmesi gerektiği anlaşılır. Çocuk, önce aile içinde özel alanlara saygı göstermeyi öğrenir, zamanla bu tutumu sosyal çevresine de yansıtır (*Görsel 1.14*).

Görsel 1.14
Mahremiyet eğitimiyle çocuk etrafındaki insanların özel alanlarına saygı duymayı öğrenir.

Hz. Peygamber de kişisel sınırların korunmasına dikkat çekmiştir. Yedi yaşından itibaren çocukların yataklarının ayrılmasını öğütleyen hadisişerif[112], kardeşler arasında da özel alan bilincinin oluşturulmasını amaçlar. Ayrıca "*...Hayâ imandandır...*"[113] hadisişerifi, mahremiyetin dinî ve ahlaki bir değer taşıdığını gösterir. Çocuğun yaşına ve gelişim özelliklerine uygun şekilde giydirilmesi de bu eğitimin bir parçası olarak değerlendirilir.[114] Mahremiyet eğitimi, çocuğun hem kendi sınırlarını koruyan hem de başkalarının sınırlarına saygı duyan bilinçli bir birey olarak yetişmesini sağlayan temel eğitim alanlarından biridir.

ARA DEĞERLENDİRME

1. Kur'an-ı Kerim, aileyi dış unsurlara karşı koruma sorumluluğunu kime vermiştir?

2. İslam âlimlerine göre çocuk terbiyesinde tedbirî ve tatbikî dönem nedir?

3. Çocuk gelişiminde mahremiyet eğitiminin önemi nedir?

4. Çocuğun bakımı, büyütülmesi ve terbiye edilmesi anlamına gelen kavram nedir?

5. İslam'a göre çocuğa ilk hangi eğitim verilmelidir?

6. Çocuğun ruh ve beden sağlığından kimler sorumludur?

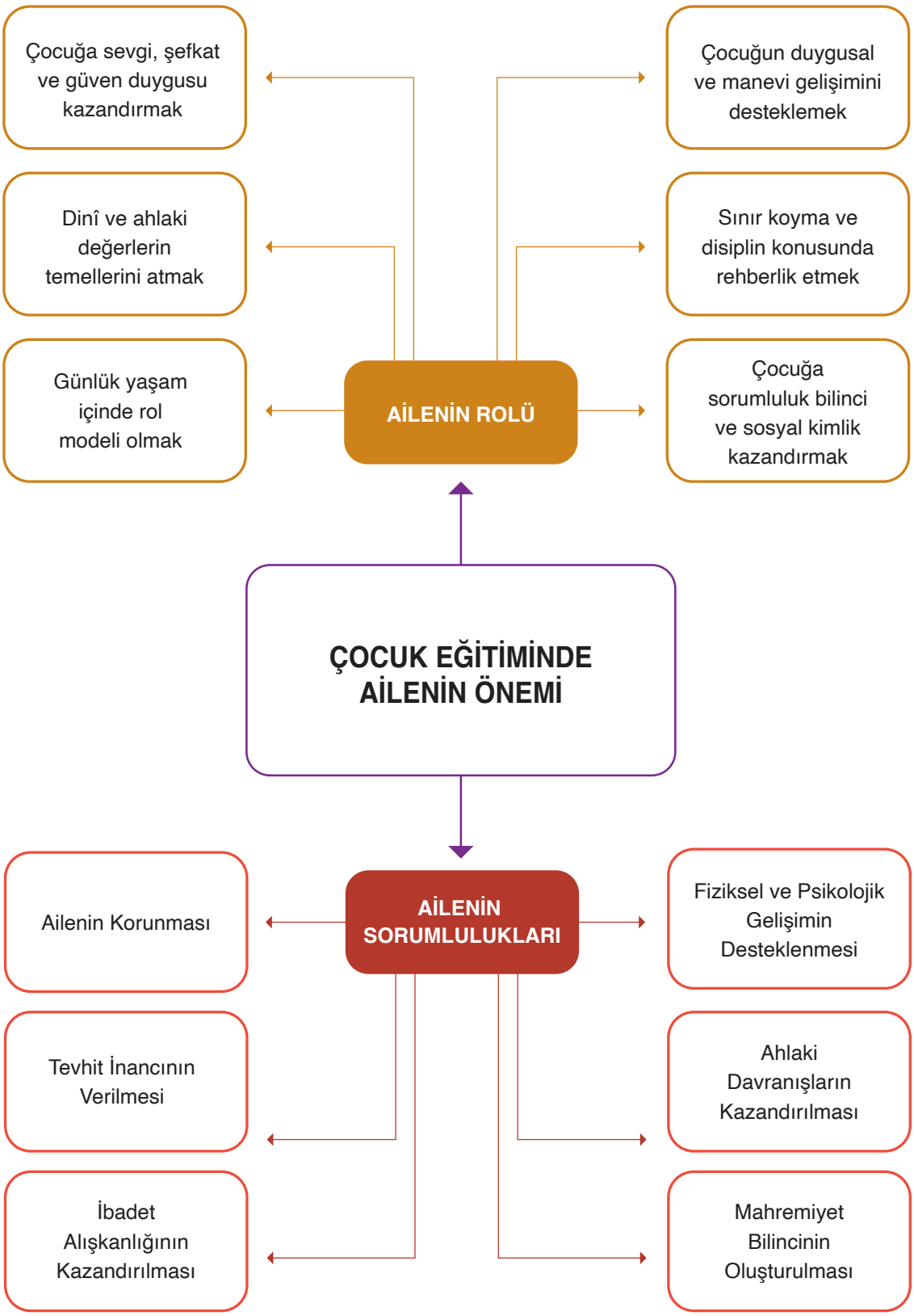
7. Çocuğun ana babasına ve büyüklerine saygılı olması hangi eğitimi ön plana çıkarır?

8. İslam'ın çocuk eğitiminde aileye çeşitli sorumluluklar yüklemesinin amacı nedir?

9. Gazali'nin ailenin korunması için önerileri nelerdir?

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek İslam'da çocuk eğitiminde ailenin önemiyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

1.4. ÇOCUK GELİŞİM ALANLARI

Konuya Başlarken

Çocuğun gelişimi anne karnında başlayan ve yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu süreç sadece fiziksel büyümeyi değil; zihinsel, sosyal, duygusal ve ahlaki gelişimi de kapsar. Gelişim, ilahi bir düzen içinde aşama aşama ilerler.

Aynı gün doğmalarına rağmen iki çocuğun konuşma, yürüme ve kendi kendine yemek yeme becerilerini farklı zamanlarda kazanmaları nasıl açıklanabilir?

İnsanlar, birbirinden farklı yeteneklere ve özelliklere sahiptir. Araştırmacılar, bu farklılıkların kökenini, zaman içindeki değişimini merak eder ve inceler. Bu merak, gelişim kavramının bilimsel bir çalışma alanı hâline gelmesini sağlar. Organizmanın zaman içindeki değişimini inceleyen, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olan gelişim, bireyler arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlamamıza yardımcı olur. Bu durum, çocuk gelişiminin tanımlanması açısından önemlidir. Gelişimi etkileyen faktörlerin bilinmesi, sağlıklı birey yetiştirme sürecinde doğru yaklaşım ve yöntemlerin belirlenmesi açısından büyük önem taşır. Kalıtım, çevre, beslenme, aile tutumları ve eğitim gibi unsurlar, çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini doğrudan etkiler. Bu faktörlerin farkında olan ebeveynler çocuğun bireysel özelliklerini ve ihtiyaçlarını daha iyi anlayarak ona uygun destek sunabilir. Böylece her çocuğun kendi potansiyelini en verimli şekilde geliştirmesi mümkün olur.[115]

GELİŞİMİN TEMEL KAVRAMLARI

Büyüme

Zaman içinde bireyin fiziksel yapısında meydana gelen boy uzaması, kilo artışı ve vücut hacmindeki genişleme gibi tüm nicel (ölçülebilir) değişimlerdir.

Gelişim

Anne karnından başlayarak yaşam boyunca fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve dilsel alanlarda sürekli ve düzenli olarak değişim ve ilerleme göstermesidir. Kalıtım ve çevrenin etkisiyle şekillenir. Bireyseldir, olgunlaşma ve öğrenmeye bağlı olarak değişiklik gösterir.

Olgunlaşma

Doğuştan gelen kalıtsal özelliklere bağlı olarak herhangi bir öğrenme ya da deneyim gerekmeksizin, gelişim görevlerini yerine getirebilecek düzeye ulaşmasıdır. Dışarıdan müdahale olmadan, kendiliğinden gerçekleşir. Zamanla ortaya çıkar.

Öğrenme

Bireyin çevresiyle etkileşim içinde kazandığı, tekrar ve yaşantı yoluyla oluşan kalıcı izli davranış değişikliğidir. Belli bir yaş dönemiyle sınırlanamaz, yaşam boyu devam eden sürekli bir değişimdir.

Hazırbulunuşluk

Bireyin yeni bir öğrenme gerçekleştirebilmesi için gerekli olan fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yeterliliğe sahip olmasıdır. Olgunlaşmayla birlikte öğrenmenin ön koşullarındandır.

Kritik Dönem

Gelişimde belirli beceri ve davranışların öğrenilmesi veya kazanılması için en uygun zaman aralığıdır. Bu dönemde sunulan doğru ve yeterli uyarıcılar, çocuğun potansiyelini tam gerçekleştirmesini sağlar.

Bilgi Görseli 1.3: Gelişimin temel kavramları

(bk. Yağmur Başaran, "Gelişimle İlgili Temel Kavramlar", *Çocuk Gelişimi 1-2*, 2-5)

GELİŞİMİN İLKELERİ

Gelişim baştan ayağa doğrudur.
Bebek önce başını, sonra gövdesini ve en son ayaklarını kontrol etmeyi öğrenir.

Gelişim içten dışa doğrudur.
Vücut kontrolü, önce gövdede, ardından kol ve bacaklarda sağlanır.

Gelişim genelden özele doğrudur.
Çocuk önce kaba hareketleri, zamanla daha ince ve ayrıntılı hareketleri öğrenir.

Gelişim süreklidir.
Gelişim durmaz, yaşam boyu devam eder.

Gelişim sıralı ve düzenlidir.
Her birey benzer gelişim aşamalarından belirli bir sırayla geçer.

Gelişim bireyseldir.
Her çocuğun gelişim hızı ve özellikleri farklıdır.

Gelişim kritik dönemler içerir.
Bazı becerilerin kazanılması için uygun zaman aralıkları vardır.

Gelişim kalıtım ve çevrenin etkileşimiyle oluşur.
Gelişim, kalıtsal özellikler ve çevresel etkenlerle şekillenir.

Gelişim alanları birbirleriyle ilişkilidir.
Fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim birbirini etkiler.

Bilgi Görseli 1.4: Gelişimin ilkeleri

(bk. Okan Bilgin, "Gelişim Psikolojisine Giriş", *Gelişim Psikolojisi Doğum Öncesinden Yetişkinliğe*, 9-12)

ETKİNLİK 4

Adı: İnsanın Gelişim Yolculuğu

Amaç: Gelişim alanlarıyla ilgili çözümleme yapabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Gelişim alanlarıyla ilgili bilgi kartlarını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

1. Fiziksel ve Psikomotor Gelişim

Fiziksel gelişim, bireyin beden yapısındaki büyüme ve olgunlaşmayı ifade eder. Psikomotor gelişim ise kasların kullanımıyla hareket becerilerinin kazanılma sürecidir. Psikomotor gelişim kaba motor ve ince motor beceriler olmak üzere ikiye ayrılır. Kaba motor beceriler daha çok büyük kas gruplarını içeren yürüme, koşma, zıplama gibi vücudun genel hareketini gerektiren becerilerdir. İnce motor becerilerse küçük kas gruplarının kontrolünü içerir: çatal kaşık kullanma, kalem tutma gibi... Fiziksel ve psikomotor gelişimin en hızlı olduğu dönem bebeklik dönemidir.[116]

2. Bilişsel Gelişim

Biliş, insanın bilgiyi edinme, işleme, hatırlama ve kullanma sürecidir. Bilişsel gelişim ise çocuklarda düşünme, akıl yürütme, problem çözme ve öğrenme becerilerinde zaman içinde meydana gelen düzenli değişimdir.[117] Bu değişim çocuğun çevresini anlamasını, bilgi edinmesini ve bu bilgiyi etkin bir şekilde kullanmasını sağlar. Bilgi edinme sürecinde çocuk çevreyle etkileşime girer, bu süreçten anlamlar çıkararak zihinlerinde şemalar oluşturur.[118]

3. Sosyal Duygusal Gelişim

Sosyal gelişim bireyin sosyal uyarıcılara, özellikle grup yaşantısının gerekliliklerine karşı duyarlılık kazanması, içinde bulunduğu grup ya da kültür ortamında başkalarıyla uyumlu yaşayabilmesi ve toplumsal davranışları öğrenmesidir.[119] Duygusal gelişim ise bireyin kişisel ve çevresel etkilerle mutluluk, heyecan, üzüntü gibi duyguları tanıması ve ifade etmesi sürecidir.[120]

Sosyal ve duygusal gelişim alanları birbiriyle iç içe geçmiştir. Bu bütünsel süreçte birey; kendi duygularını tanımayı ve yönetmeyi, başkalarının duygularını anlamayı, sağlıklı ilişkiler kurmayı ve toplumsal kurallara uyum sağlamayı öğrenir. Sosyal ve duygusal gelişim bireyin öz güven, öz denetim, arkadaşlık, empati, uyum, sorumluluk gibi alanlarda olgunlaşmasını içerir.

4. Dil Gelişimi

Dil ve düşünce gelişimi, çocuklarda aşamalı bir şekilde ilerler ve bilişsel gelişimle doğrudan ilişkilidir. Her çocuk içinde yaşadığı toplumun dilini sesleri tanıma, anlamlandırma, sözcükleri kullanarak iletişim kurma ve dil kurallarını öğrenme gibi benzer aşamalardan geçerek öğrenme yeteneğiyle dünyaya gelir.[121] Dil gelişimi bu süreci ifade eder ve konuşma, anlama becerilerini kapsar.

Her çocuğun dil gelişimi kendine özgüdür ve diğer gelişim alanlarıyla paralel olarak ilerler. Dil gelişimini hızlandıran en önemli etken, çocuğu iletişime özendiren bir çevredir. Çocuğun duyduklarını anlama kapasitesi, kendini ifade etme becerisinden daha önce ve daha hızlı gelişir. Çocuklarda dil gelişimi, yetişkinleri model alma, sesleri ve sözcükleri tekrarlama ve pekiştireçler yoluyla kolay sağlanır.

5. Ahlak Gelişimi

Ahlak, bir toplumda iyi, doğru ve uygun görülen davranışları belirleyen ilkeler ve kurallar bütünüdür. Ahlak gelişimi ise bireyin, içinde yaşadığı toplumun değerlerini özümseyerek çevreye uyum sağlaması ve zamanla kendi değer yargılarını oluşturması sürecidir.[122]

Ahlaki gelişim, toplumsal yaşamın ve her kültürün kendine özgü değerlerinin şekillendirdiği bir süreçtir. Ahlak gelişimi üzerinde aile, arkadaşlar, okul, sosyal çevre gibi pek çok faktör etkilidir.[123] Bu faktörlerden biri de eğitimdir. Ahlak eğitimi çocukların toplumsal hayata sağlıklı bir şekilde uyum sağlamasına ve bireyselleşmesine yardımcı olur. Bu süreç çocuklara düşünce, vicdan, irade ve bağımsız davranışlar geliştirebilme özgürlüğü sağlar.

2. Bilgi kartlarını kullanarak gelişim alanlarına ait anahtar kavramlar belirleyiniz.

3. Belirlediğiniz anahtar kavramlarla zihin haritası oluşturarak gelişim alanları ile ilgili çözümleme yapınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan zihin haritası, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ETKİNLİK 5

Adı: Oku Öğren Geliş

Amaç: Gelişim alanlarını kendi cümleleriyle yorumlayabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılarak gelişim alanlarından birini seçiniz.

2. Aşağıdaki örnekleri inceleyerek hangi gelişim alanıyla ilgili olduğunu bulunuz.

ÖRNEK OLAYLAR
1. Lina sekiz aylık olduğunda "ba ba ba" gibi tekrarlayan sesler çıkarmaya başlamıştır. Bu sesleri duyan ebeveyni "baba" dediğini düşünerek çok sevinmiştir.
2. Ses çıkaran oyuncaklar Asel'in çok dikkatini çekiyordu. Mama sandalyesinde otururken çıngırağını yere atıp düşüşünü seyretmek hoşuna gidiyordu. Annesi veya babası ona seslendiğinde dönüp bakıyor, onların hareketlerini dikkatle izliyordu. Bazen odadan çıktıklarında kaybolduklarını düşünüp ağlıyordu.
3. Ömer artık çok güzel futbol oynuyordu. Yaz tatilinde boyu uzamış, kasları gelişmişti. Yazı yazarken eli daha kontrollüydü ve makasla daha düzgün kesebiliyordu.
4. Mira uykusu geldiğinde ve acıktığında ağlıyor, ihtiyaçlarını ağlayarak ifade ediyordu. Ağlarken annesinin sesini duyunca sakinleşiyor, kendini daha güvende hissediyordu.
5. Gaye'ye göre kurallar basitti. Kurallara uyarsa övgü alır, uymazsa uyarılırdı. Bir gün okulda arkadaşının elindeki oyuncağı izinsiz aldı ve öğretmeni onu uyardı. Gaye oyuncağı geri vermek istemese de öğretmeninden çekindiği için vermek zorunda kaldı.
6. Efe doğduğunda boyu 50 cm, kilosu ise 3120 gramdı. Küçük olduğu için başını dik tutamıyor, kollarını ve bacaklarını rastgele hareket ettiriyordu. Günün neredeyse tamamını uyuyarak geçiriyordu. Zamanla kasları güçlenmeye başladı. Artık yatarken başını kaldırıp etrafına bakabiliyor ve yatağında dönebiliyordu.
7. Berkay arkadaşının üzgün olduğunu fark etti. Yanına gidip neden üzgün olduğunu sordu ve onun duygularını anlamaya çalıştı.
8. Kerem olayları tek bir bakış açısıyla sınırlı kalmadan değerlendirebiliyordu. Bir sorunu çözmek için çeşitli fikirler geliştiriyor ve farklı olasılıkları deniyordu.
9. Arda, bazen bir isteği gerçekleşmeyince öfkelenip ağlıyor, duygularını kontrol etmekte zorlanıyordu.
10. Zeynep dışarı çıktığında sürekli yürümek, koşmak istiyor, asla ana babasının kucağında durmak istemiyordu. Merdivenleri tek başına çıkmakta ısrar ediyor, ana babasının elini tutmak istemiyordu. Başlarda zorlansa da zamanla merdivenleri çok daha rahat inip çıkmaya başladı.

11. Selim, gördüğü her şeyi merak ediyor; yanındaki yetişkinlere sürekli “Bu neden böyle?”, “Ay nereye gitti?”, “Çiçekler nasıl su içer?” gibi sorular yöneltiyordu. Bir gün bahçede oynarken yanlışlıkla çiçeklere zarar vermiş, onların canının acıdığını düşünerek çok üzülmüştü.
12. Ada, Türkçe ve matematik derslerini çok seviyordu. Metinlerdeki neden-sonuç ilişkilerini kolayca kavrayabildiği için matematik problemlerinde zorlanmıyordu.
13. Asya için kurallara uymak çok önemliydi. Okulda oyun oynarken arkadaşının hile yaptığını fark etti. Bu durumun adil olmadığını düşündü ve öğretmenine söyledi.
14. Burcu’nun boyu birden uzamış ve kıyafetleri küçülmüştü. Bazen hareketlerini kontrol etmekte zorlanıyor, bir yerlere çarpıyor ve ufak kazalar geçiriyordu.
15. Okullar açıldıktan sonra Meryem’in konuşmaları daha bilinçli hâle geldi. Okuduğu hikâyeleri, olay örgüsünü bozmadan anlatabiliyordu.
16. Akif artık konuşabiliyordu. Gördüğü nesneleri adlandırıyor ve bildiği kelimelerle anlamlı cümleler kurmaya çalışıyordu.
17. Yusuf büyüdükçe hayatı sorgulamaya başladı. Kim olduğunu, ne hissettiğini, gelecekte ne yapmak istediğini düşünüyor; arkadaşlarıyla sık sık bu konularda sohbet ediyordu.
18. Yasin, kantin sırasında beklerken yanındaki arkadaşının alt sınıflardan bir öğrenciye haksızlık yaptığını fark etti. Kimse ona karşı çıkmamıştı ama Yasin bunun yanlış olduğunu düşündü ve arkadaşıyla konuşmaya karar verdi.
19. Kaan henüz konuşamasa da çevresindeki yetişkinlerin konuşmalarına çok duyarlıydı. Evin içindeki her sesi dikkatle dinler ve kendisi de çeşitli sesler çıkarmaya çalışırdı. Oyun oynarken annesi “Top nerede?” diye sordu. Kaan yerde duran topa baktı. Artık söylenenleri anlamaya başlamıştı.
20. Esma okulda bir arkadaşının haksız yere suçlandığını gördü. Gerçeği bilmesine rağmen arkadaş grubunun tepkisinden çekindiği için bir süre sessiz kaldı fakat içi rahat etmedi. Sonunda öğretmeniyle konuştu ve gerçeği anlattı.

3. İncelediğiniz örnek olayları kullanarak gelişim alanlarıyla ilgili sınıflandırma yapınız.

Grubun Seçtiği Gelişim Alanı	.....
İlgili Örnek Olay Numarası	....

4. Gelişim alanlarını kendi cümlelerinizle yorumlayarak özetleyiniz.

5. Hazırladığınız özeti bülten panosunda paylaşınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan bülten panosu, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz “Kontrol Listesi” ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

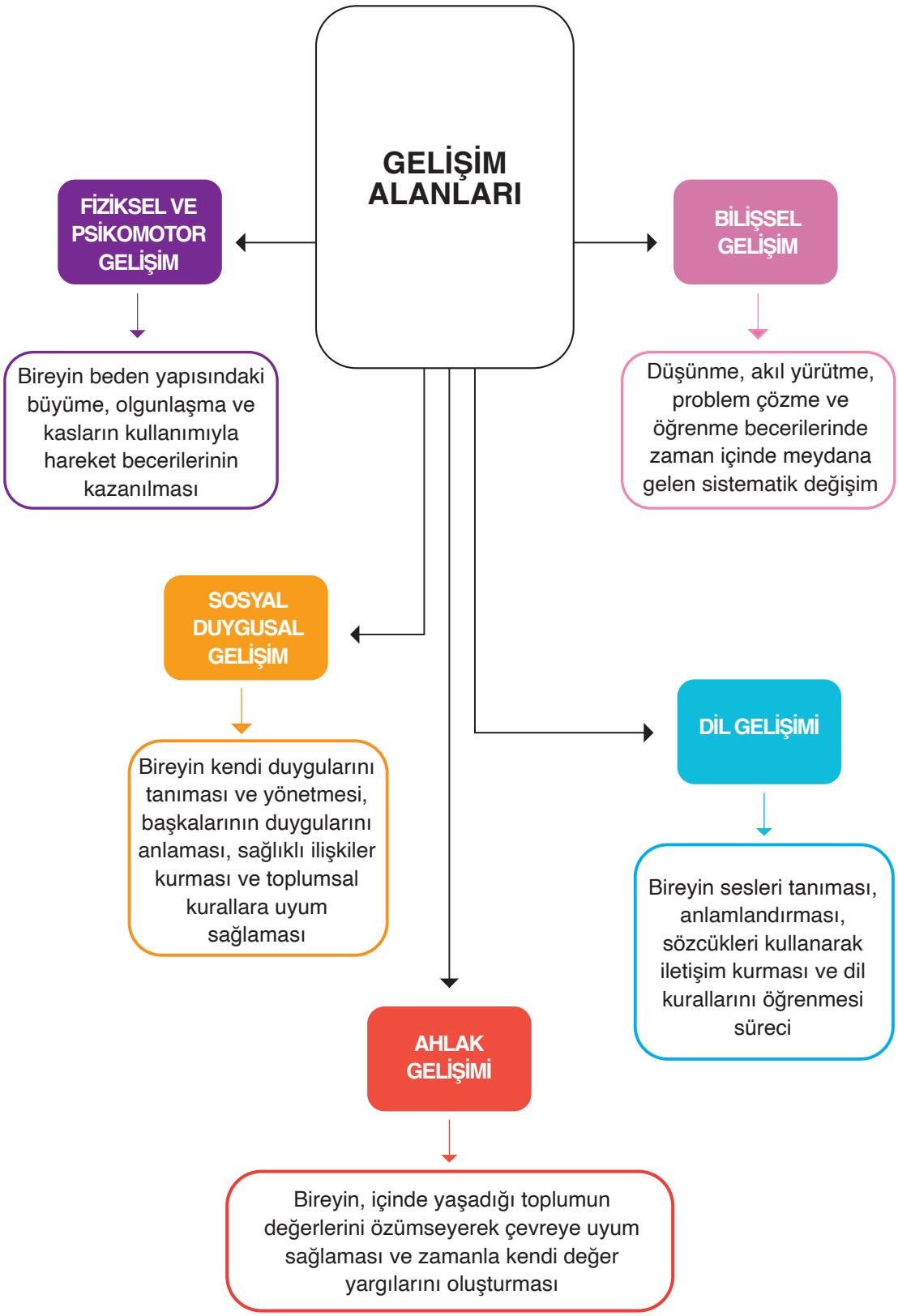
Aşağıdaki ifadeleri uygun kavramlarla eşleştiriniz. İlgili kavramın harfini yay ayracın içine yazınız.

KAVRAMLAR			
Büyüme	**a**	Bilişsel gelişim	**g**
Fiziksel ve psikomotor gelişim	**b**	Sosyal duygusal gelişim	**ğ**
Gelişimin bir bütün olması	**c**	Kritik dönem	**h**
Olgunlaşma	**ç**	Ahlak gelişimi	**ı**
Gelişimin içten dışa doğru olması	**d**	Dil gelişimi	**i**
Hazırbulunuşluk	**e**	Öğrenme	**j**
Gelişimin sürekli olması	**f**	Gelişimin bireysel olması	**k**

İFADELER	
1. İlkokula başlayan çocuğun okuma yazmaya hazır hâle gelmesi	(.....)
2. Aslı'nın sınıf başkanı seçildikten sonra arkadaşlarıyla iletişimine daha çok dikkat etmesi	(.....)
3. Anne karnındaki bir bebeğin önce iç organlarının sonra diğer uzuvlarının oluşması	(.....)
4. Küçük bir çocuğun çikolatayı parçalara ayırdığında çikolatanın miktarının arttığını düşünmesi	(.....)
5. Bebeğin kaslarının, onun dönebileceği kadar gelişmesi	(.....)
6. Çocuğun düz bir çizgi üzerinde tek ayak üstünde zıplayarak gidebilmesi	(.....)
7. Çocuğun boyunun kapı koluna yetişebileceği kadar uzaması	(.....)
8. Dil gelişiminde sorun yaşayan bir çocuğun sosyal ilişkilerinde de sorun yaşaması	(.....)
9. Öğrencinin sınıf kurallarına uymayan arkadaşını uyarması	(.....)
10. Dil öğreniminde en hızlı gelişimin okul öncesi dönemde olması	(.....)
11. Gelişimin anne karnında başlayıp ömür boyu devam etmesi	(.....)

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek gelişim alanlarıyla ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Sunum Hazırlıyorum

Amaç: İslam'da çocuk eğitimi yaklaşımlarını yorumlayabilme

Görev: Bu çalışmada göreviniz, İslam düşünce geleneğindeki çocuk eğitimine ilişkin temel yaklaşımları gösteren sunum hazırlamaktır.

Ürün: Çocuk eğitimine ilişkin temel yaklaşımları gösteren sunum

Puanlama Yöntemi: Bütüncül dereceli puanlama anahtarı

Yönerge: Bu performans görevine başlamadan önce "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayarak gelmeniz önemlidir. Ürününüzü, "Sınıf İçi Performans Aşaması"ndaki adımları izleyerek oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması

1. Hazırlayacağınız sunumun değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütleri ve dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. Yandaki karekodda yer alan çocuk eğitiminde İslam âlimlerinin yaklaşımlarıyla ilgili metinleri inceleyiniz.
3. Sunum için gerekli özetleri, notları ve görselleri dosya hâline getiriniz.
4. Sunum için gerekli malzemeleri sağlayarak hazırlığınızı tamamlayınız.

Sınıf İçi Performans Aşaması

1. Hazırladığınız dosyayı ve malzemeleri kullanarak çocuk eğitiminde İslam âlimlerinin yaklaşımlarını gösteren bir sunum oluşturunuz.
2. Oluşturduğunuz sunumu sınıfta paylaşarak arkadaşlarınızın görüş ve önerilerini alınız.
3. Arkadaşlarınızın görüş ve önerilerini değerlendirerek sunumunuzu tamamlayınız.
4. Performans görevinizi öğretmeninizin belirlediği süre içinde gerçekleştiriniz.

Ölçütler ve Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan ürün, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

1. ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru tiplerinde otuz altı soru bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme bölümünün sonunda verilen karekodu okutarak ek sorulara ulaşabilirsiniz.

1-10. maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....) **1.** İslam, çocuğu doğduğu andan itibaren birey olarak kabul eder.

(.....) **2.** İslami kaynaklarda çocuk, gayrimümeyyiz dönemde, doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğine sahip kabul edilir.

(.....) **3.** İslami kaynaklarda dinî sorumluluğun başlangıcına işaret eden büluğ döneminin belli bir alt yaş sınırı vardır.

(.....) **4.** İslam'da çocuk eğitimi, insanın fıtratına uygun biçimde şekillendirilmiştir.

(.....) **5.** Çocukların farklı zekâ ve yeteneklere sahip olması eğitimin tek tip olmasını gerektirir.

(.....) **6.** Hz. Peygamber çocukları eğitirken onların anlayabileceği bir dil kullanmaya özen göstermiştir.

(.....) **7.** Ana babaların, çocuklarının iletişim kurduğu kişileri tanımaları ve bu ilişkilere karşı çıkmaları gerekir.

(.....) **8.** Kur'an-ı Kerim, mesajlarını somuttan soyuta doğru bir yöntem izleyerek insanlara aktarmıştır.

(.....) **9.** Çocuk önce sosyal yaşamda mahremiyeti öğrenir, sonra aile içinde öğrendiklerini yansıtır.

(.....) **10.** Çocuğun her isteğini yerine getirmek ana babanın çocuk eğitiminde yapmaması gereken bir davranıştır.

11-22. maddelerde boş bırakılan yerleri, verilen ifadelerden uygun olanlarla tamamlayınız.

(ahlak, aşamalı, bebeklik, cenin, çocukluk, evlilik, gayrimümeyyiz çocuk, güzel isim, hidane, inanç, terbiye, Kur'an-ı Kerim, mümeyyiz çocuk, rüşt, yaşama)

11. İslami kaynaklarda bebeğin anne rahmine düşmesinden itibaren doğuma kadar geçen süre ..... dönemidir.

12. İslami kaynaklarda "tıfıl" kavramı ..... çağına işaret eder.

13. İslami kaynaklarda ..... dönemi, bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerini kapsar.

14. Çocuğun akli olgunluğu ..... kavramıyla ifade edilebilir.

15. Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklara yapılan ayrımcılık ..... hakkının ihlalidir.

16. İslam'da çocuğa ahlak eğitimi verilmesi ..... hakkı kapsamında yer alır.

17. Ana babanın evlilik çağına gelmiş evladını evlilik konusunda desteklemeleri ..... hakkı kapsamındadır.

18. İslam'ın iki ana kaynağı ..... ve sünnettir.

19. İslam çocuk eğitiminde ..... eğitimine öncelik verir.

20. İslam'da çocuğun ruh ve beden sağlığının korunarak yetiştirilmesi ve eğitilmesini anlatan ..... bir velayet türüdür.

21. İnsanların değişime direnç gösterebilmesi nedeniyle zor kuralların öğretilmesinde ..... bir yol izlenmelidir.

22. Çocuğun ..... dünyasını şekillendiren kişiler ana babalardır.

23-28. maddelerin cevabını boş bırakılan alana yazınız.

23. Çocuğun ilk öğretmeni ailesidir, sözünü açıklayınız.

.....

.....

24. İslam'da çocuğun henüz doğmadan soy, miras, vasiyet gibi haklara sahip olmasının sebepleri nelerdir?

.....

.....

25. İslam'da fıtrata uygun ve amaç odaklı eğitim nasıl yapılır?

.....

.....

26. Eğitimde örnek olay ve örnekleme yöntemi hangi amaçlar için kullanılır?

27. İslam, çocuğun yetiştirilmesinde ana babaya hangi sorumlulukları yükler?

28. Çocuğun tevhit ve ahlak eğitiminde ailenin sorumluluğu nedir?

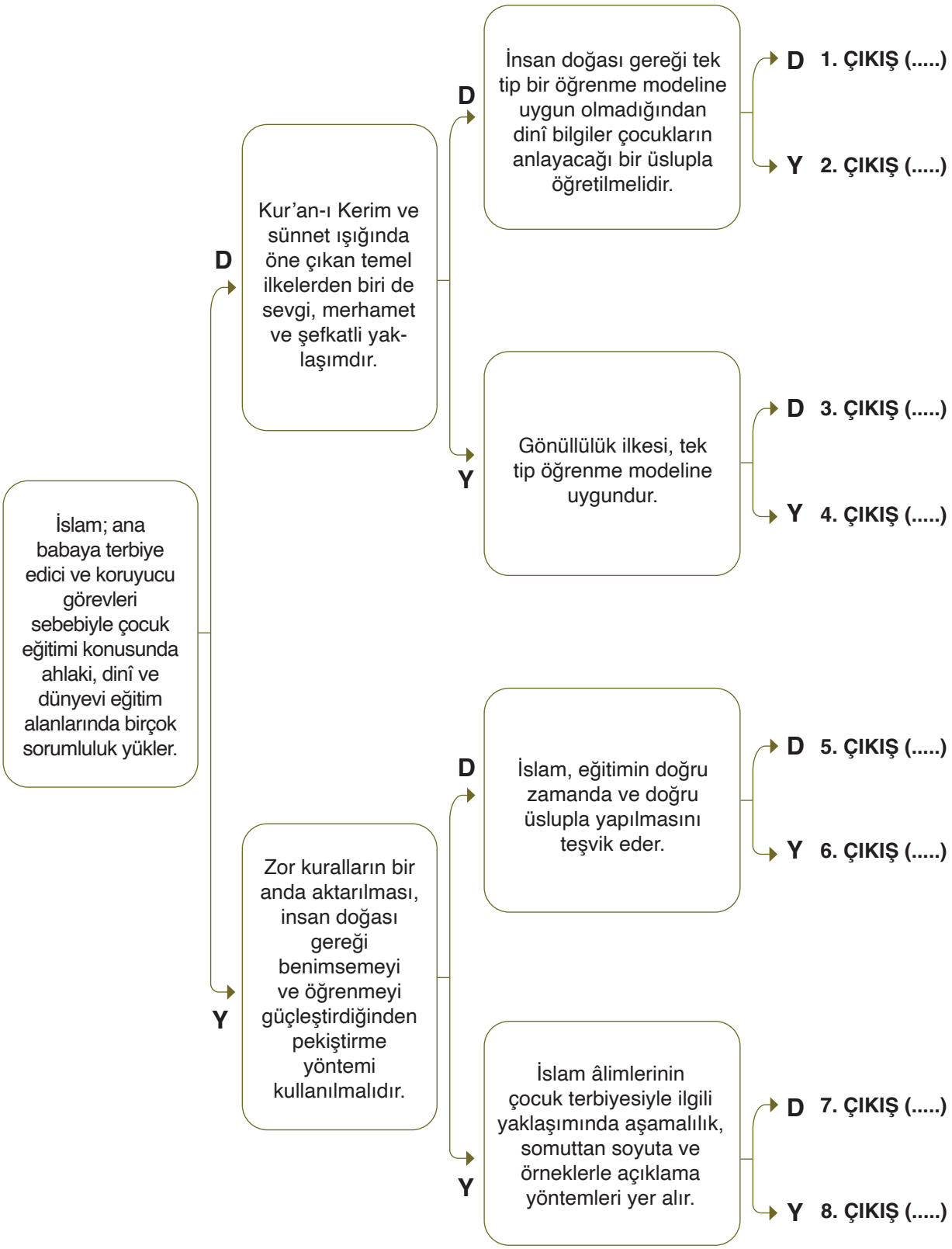
29. Aşağıdaki kutucuklarda gelişim alanları verilmiştir. 1-10. maddelerdeki durumların hangi gelişim alanına ait olduğunu kutucuklardaki harfleri kullanarak işaretleyiniz. Aynı harf birden fazla madde için kullanılabilir.

a	b	c	ç	d
Fiziksel ve Psikomotor Gelişim	Bilişsel Gelişim	Dil Gelişimi	Sosyal Duygusal Gelişim	Ahlak Gelişimi

1. Öğrencinin kopya çekmenin yanlış olduğunu içselleştirmesi	
2. Çocuğun anlama becerisinin ifade etme becerisinden önce gelişmesi	
3. Çocuğun oyun oynarken kalemi mikrofon gibi kullanması	
4. Nisa'nın, beden eğitimi dersinde hareketleri koordineli yapabilmesi	
5. Melih'in, grup çalışmalarında kendini ifade edebilmesi	
6. Bir bebeğin konuşur gibi sesler çıkarmaya başlaması	
7. Ece'nin kasları güçlendikçe daha güzel boyama yapabilmesi	
8. Selin'in okul kurallarına uymaya özen göstermesi ve arkadaşlarını uyarması	
9. Tuna'nın üzgün bir arkadaşını teselli etmesi	
10. Büşra'nın, içinde aynı miktarda limonata bulunan iki bardaktan uzun olanı seçmesi	

30. maddeyi aşağıdaki tanılayıcı dallanmış ağaca göre cevaplayınız.

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğunu (D) veya yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı (✓) ile işaretleyiniz.

31-36. maddeleri okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

31. Numan bin Beşir anlatıyor: "Babam servetinin bir kısmını bana bağışladı. Bunun üzerine annem Amra binti Revâha, "Allah Resûlü (sav) şahit olmadıkça ben (bu işe) razı değilim." dedi. Babam, bana yaptığı bağışa şahit olmasını istemek üzere Hz. Peygamber'in (sav) yanına gitti. Peygamber Efendimiz ona, "Bunu bütün çocuklarına yaptın mı?" diye sordu. Babam, "Hayır." diye cevapladı. Bunun üzerine Resûlullah, "Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli olun!" buyurdu. Babam da geri döndü ve bağışından vazgeçti."

(Müslim, "Hibe", 13)

Bu hadisişerif aşağıdakilerden hangisini vurgular?

A) Çocuklara verilen hediyelerde yaş sırasının esas alınması gerektiğini

B) Aile içinde ekonomik kararların yalnızca babaya ait olduğunu

C) Çocuklar arasında adaletli davranılması gerektiğini

D) Anne onayı olmadan yapılan tasarrufların dinen uygun olmadığını

E) Ebeveyn tasarruflarının ahlaki ölçülere uygun olması gerektiğini

32. İslam, çocukların hakları konusunda kesin kurallar koymuştur. Henüz anne karnındayken miras, vasiyet, vakıf gibi haklara sahip olduklarını ifade etmiş, doğduktan sonra çocuğun en az iki yıl emzirilmesini buyurmuştur. Anne ve babanın rollerini ve sorumluluklarını açıkça ortaya koymuştur. Bütün bunlar İslam'ın çocuk haklarına ne denli önem verdiğini gösterir.

Buna göre İslam'ın çocukla ilgili düzenlemeleri hakkında aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Çocuğun doğumdan önce de bazı haklara sahip bir birey olarak kabul edildiği

B) Çocuğun bakım ve gelişimiyle ilgili belirli ölçü ve sürelerin belirlendiği

C) Anne ve babanın çocuk üzerindeki görev ve sorumluluklarının açıkça ortaya konduğu

D) Çocuk haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler getirildiği

E) Çocuk haklarının belirlenmesinin toplumun geleneklerine bırakıldığı

33. Hz. Peygamber indirilen vahyi aktarırken ashabına on ayet öğretmiş, onları hayata geçirmeden yeni ayetlere geçmemiştir. Hz. Peygamber'in bu yöntemini bilen Esra öğretmen, çocuklara önce bir basamaklı daha sonra iki ve üç basamaklı sayıların İngilizce okunuşunu öğretmiştir.

Esra öğretmen bilgiyi aktarırken aşağıdaki yöntemlerden hangisini kullanmıştır?

A) Tedricî (Aşamalı) Eğitim

B) Tekrar ve Telkinle Pekiştirme

C) Soru Sorma

D) Örnek Olay ve Örnekleme

E) Rol Model Olma ve Taklit

34. (I) Bir çocuğun iki tekerlekli bisiklet kullanabilmesi için pedala nasıl basacağı, gidonu nasıl çevireceği gibi bisiklet kullanımıyla ilgili temel bilgilere sahip olması gerekir. (II) Ama bacakları henüz pedala yetişemeyen bir çocuk bu bilgilere sahip olsa da bisikleti süremez.

Buna göre I ve II ile açıklanan durumlar aşağıdaki kavramlardan hangileriyle ilgilidir?

	I	II
A)	Büyüme	Olgunlaşma
B)	Hazırbulunuşluk	Büyüme
C)	Olgunlaşma	Gelişim
D)	Gelişim	Büyüme
E)	Olgunlaşma	Hazırbulunuşluk

(35-36. soruları aşağıdaki paragrafa göre cevaplayınız.)

Sinan bazı günler babasının iş yerine gidip ona mal sayımı ve para alışverişinde yardım etmektedir. Sinan, okulda matematik dersinde problemler konusunu arkadaşlarına göre daha kolay anlamış ve daha başarılı olmuştur. Matematik dersindeki bu başarısı, Sinan'ın sınıftaki popülerliğini artırmış ve arkadaşlarıyla iletişimini geliştirmiştir.

35. Sinan'ın matematik dersini daha kolay anlaması gelişimin temel kavramlarından hangisiyle açıklanabilir?

A) Büyüme

B) Gelişim

C) Hazırbulunuşluk

D) Olgunlaşma

E) Öğrenme

36. Sinan'ın matematik dersindeki başarısı ve arkadaş ilişkilerinin gelişmesi, sırasıyla hangi gelişim alanlarıyla ilgilidir?

A) Sosyal Duygusal Gelişim-Fiziksel Gelişim

B) Bilişsel Gelişim-Sosyal Duygusal Gelişim

C) Bilişsel Gelişim-Dil Gelişimi

D) Sosyal Duygusal Gelişim-Ahlak Gelişimi

E) Dil Gelişimi-Sosyal Duygusal Gelişim

Üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanınız.

1. ÜNİTE SONNOTLAR

1. bk. Tıfıl: Hac suresi 5. ayet, Mümin suresi 67. ayet, Nur suresi 31, 59. ayetler; Sabi: Meryem suresi 12, 29. ayetler; Ğulam: Al-i İmran suresi 40. ayet, Yusuf suresi 19. ayet; Veled: Al-i İmran suresi 47. ayet, Nisa suresi 171. ayet; Beled suresi 4. ayet, Hafede: Nahl suresi 72. ayet, Hökelekli, "Çocuk", 8/355.
2. bk. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 250.
3. bk. Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 5/ 93-94.
4. bk. Kehf suresi, 46. ayet.
5. bk. Enfal suresi, 28. ayet.
6. bk. İsra suresi 31. ayet, Enam suresi 151. ayet.
7. bk. Tekvir suresi 8-9. ayetler.
8. bk. Müslim, "Akdiye", 12; Buhari, "İstikrâz", 19; Ebu Davud, "Edeb", 121; Müslim, "Birr", 149.
9. bk. Bakara suresi 233. ayet.
10. bk. Ebu Davud, "Edeb", 70; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tuhfetü'l-Mevdud*, 163.
11. bk. Buhari, "Edeb", 108.
12. bk. Tirmizi, "Birr", 33; İbn Mace, "Edeb", 3.
13. bk. Tahrim suresi 6. ayet.
14. bk. Enfal suresi 28. ayet.
15. bk. Hökelekli, "Çocuk", 8/356.
16. bk. Nur suresi 32. ayet; Buhârî, "Nikâh", 3; Tirmizî, "Nikâh", 1; "Fedâilü'l-cihâd", 20; Nesai, "Cihâd", 12.
17. bk. Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, 6/401; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tuhfetü'l-Mevdud*, 331; Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 306-307.
18. bk. Araf suresi 29. ayet, Nahl suresi 76. ayet.
19. bk. Enam suresi 140. ayet, Şura suresi 49-50. ayetler; İbn Mace, "Edeb", 3; Tirmizi, "Birr", 13.
20. bk. Ebu Davud, "Talâk", 34-35; Tirmizi, "Edeb", 63; Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, 6/410.
21. bk. Göküş, "Din Eğitiminde Planlama", 36-37.
22. bk. Özdemir-Akkoyun, "Kur'an-ı Kerim'de Geçen Tartışma Yönteminin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi", 1098.
23. bk. Cuma suresi 2. ayet.
24. İbn Mace, "Sünnet", 17.
25. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 709.
26. Alak suresi 1-5. ayetler.
27. bk. Enam suresi 50. ayet, Bakara suresi 44. ayet vb.
28. bk. Cuma suresi 5. ayet.
29. bk. Bakara suresi 256. ayet.
30. bk. Bakara suresi 286. ayet.
31. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 710.
32. İsra suresi 84. ayet.
33. bk. Ebu Davud, "Edeb", 20.
34. bk. Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 2/180, 250; 5/158.
35. Müminun suresi 3. ayet.
36. Nesai, "İstiâze", 21.
37. bk. Bakara suresi 185, 286. ayetler, Kehf suresi 16. ayet, Alâ suresi 8. ayet.
38. Buhari, "Meğâzî", 61.
39. Taha suresi 44. ayet.
40. bk. Lokman suresi 13. ayet; Yusuf suresi 5. ayet.
41. Enbiya suresi 107. ayet.
42. Al-i İmran suresi 159. ayet.
43. bk. Buhari, "Edeb", 81.
44. bk. Kırca, "Kuran'a Göre Din Eğitiminin Genel Metotları", 168.
45. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 716.
46. Ahzab suresi 21. ayet.

47. Mümtehine suresi 4. ayet.
48. Buhari, "Ezân", 18.
49. Müslim, "Hac", 51.
50. bk. Ebu Davud, "Taharet", 32, 31; Buhari, "Salat", 18, 31; Müslim, "Zühd ve Rekaik", 5.
51. bk. Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 1/366.
52. bk. İbn Mace, "İman", 61.
53. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 711.
54. bk. Bakara suresi 189, 215, 217, 219, 222. ayetler.
55. İnfitar suresi 6. ayet.
56. Yunus suresi 31. ayet. Daha fazla örnek için bk. Neml suresi 60-64. ayetler.
57. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 715.
58. Buhari, "Mevakitu's-Salat", 6.
59. bk. Kırca, "Kuran'a Göre Din Eğitiminin Genel Metotları", 181.
60. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 712, 713.
61. Zariyat suresi 55. ayet.
62. bk. Saffat suresi 80-105, 110, 121-131. ayetler, Mürselat suresi 44. ayet; Enam suresi 84. ayet, Yusuf suresi 22. ayet, Kasas suresi 14. ayet.
63. İbni Hacer, *Fethu'l-Bar*i, 1/266.
64. bk. Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 5/245-246.
65. Zümer suresi 27. ayet.
66. bk. Ankebut suresi 43. ayet, Haşr suresi 21. ayet.
67. bk. Can Kaynak, "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen", 714.
68. bk. Rum suresi 50. ayet.
69. Ebu Davud, "Büyu", 18; Tirmizi, "Büyu", 14.
70. Nahl suresi 125. ayet.
71. bk. Al-i İmran suresi 159. ayet.
72. İsra suresi 53. ayet.
73. bk. Gazâlî, *İhyâ*, 3/155; Zernuci, *Ta'limu'l-Müteallim*, 153; Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 320.
74. bk. Gazâlî, *İhya*, 3/155-160; Çelikel, *Gazâlî ve Eğitim*, 136-139, 150-153.
75. bk. Altıntaş, "İbn Miskeveyh", 159, 182.
76. bk. Köylü, "İbn Haldun", 528-531
77. bk. Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 320-325.
78. bk. Zernuci, *Ta'limu'l-Müteallim*, 153-157.
79. Tirmizî, "Birr", 33.
80. bk. Kehf suresi 46. ayet.
81. bk. Gazâlî, *İhyâ*, 3/155; Oflaz, "Çocuk Eğitimi/Terbiyesi'nde Nebevî Metod", 290.
82. Furkan suresi 74. ayet.
83. Enfal suresi 28. ayet.
84. bk. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 80.
85. bk. Bardakoğlu, "Hidâne", 467.
86. bk. Gazâlî, *İhyâ*, 3/155; Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 321.
87. bk. Ahkaf suresi 15. ayet; Ebu Davud, "Talak", 35.
88. bk. Buhari, "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1; Tirmizî, "Birr" 1.
89. Nesai, "Cihad", 6.
90. bk. Gazâlî, *İhyâ*, 3/157; Çelikel, *Gazâlî ve Eğitim*, 138.
91. bk. Apaydın, "Velayet", 43/15.
92. Nisa suresi 34. ayet.
93. bk. Gazâlî, *İhyâ*, 3/157; Çelikel, *Gazâlî ve Eğitim*, 138.
94. Tahrim suresi 6. ayet.
95. bk. Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, 7/330.
96. Buhari, "Ahkâm", 1; Müslim, "İmâre", 20.
97. Gazâlî, *İhyâ*, 4/124.
98. Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 321.
99. bk. Müminun suresi 1-5. ayetler, Asr suresi 1-3. ayetler.
100. Lokman suresi 13. ayet.
101. Buhari, "Cenâiz", 80; Müslim, "Kader", 22.

102. Taha suresi 132. ayet.
103. bk. Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, 5/235.
104. Ebu Davud, "Salât", 26; Tirmizî, "Salât", 182.
105. bk. Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 321.
106. Bakara suresi 233. ayet.
107. Buhari, "Nafakât", 1; Müslim, "Zekât", 39.
108. bk. Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 323-324.
109. bk. İsra suresi 23. ayet.
110. bk. Taberi, *Cami'u'l-Beyan*, 5/21.
111. Tirmizî, "Birr", 15; Ebu Davud, "Edeb", 66.
112. bk. Ebu Davud, "Salât", 26; Tirmizî, "Salât", 182.
113. Buhârî, "Îmân", 16; Müslim, "Îmân", 57.
114. bk. Kınalızade, *Ahlak-ı Alâî*, 322.
115. bk. Özkan, "Fiziksel ve Motor Gelişim", 22.
116. bk. Şengün vd. (ed), *Çocuk Gelişimi*, 1.
117. bk. Şahan, "Bilişsel Gelişim",126.
118. bk. Yuvacı, "Bilişsel Gelişim", 55.
119. bk. Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 49.
120. bk. Cirhinlioğlu, *Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı*, 123.
121. bk. Okyay, "Dil Gelişimi", 95-96.
122. bk. Topcu Bilir, "Ahlak Gelişimi", 174.
123. bk. Topcu Bilir, "Ahlak Gelişimi", 182.

2. ÜNİTE
ÇOCUK VE İNANÇ

2.1. ÇOCUKTA İNANÇ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ
2.2. ÇOCUĞUN İNANÇ GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
2.3. ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE GÖRE İNANÇ ESASLARININ ÖĞRETİMİ

Anahtar Kavramlar

- **Allah (cc) tasavvuru**
- **çocukluk**
- **din algısı**
- **inanç esasları**
- **inanç gelişimi**

Bu ünitede sizlerden

- çocukta inanç gelişim özelliklerini yorumlayabilmeniz,
- çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörleri müşahede edebilmeniz,
- çocuk gelişimine göre inanç esaslarının öğretimini tatbik edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Başlarken

Ayşe meraklı bir çocuktu. Ailesinin bazı davranışları onun dikkatini çekmekteydi. Aile büyüklerinin yemekten önce "bismillahirrahmanirrahîm", sonra da "elhamdülillah" dediğini duyardı. Ayşe de onların söylediklerini tekrar etmeye çalışırdı. Akşam ya anne ya da babasıyla dua etmeden uyumazdı. Bayramlarda ise evde bambaşka bir hava olurdu. Herkes erkenden kalkar, özenle hazırlanırdı. Ayşe de annesinin akşamdan hazırladığı kıyafetleri heyecanla giyerdi. Babası bayram namazından dönüp eve geldiğinde bayram neşesi doruğa ulaşırdı. Ayşe için bayramın en güzel yanı, tüm ailenin o sabah sofrada bir araya gelmesiydi.

(Komisyon tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

1. Ayşe'nin ailesinin dinî davranışları nelerdir?

2. Çocukluk döneminizde ailenizde gözlemlediğiniz dinî davranışlara örnekler veriniz.

HAZIR MISINIZ?

1. İnsanlarda inançla ilgili merak duygusu hangi dönemlerde ortaya çıkmaya başlar?
2. Yüce Allah hakkında ilk neleri merak etmiştiniz?

2.1. ÇOCUKTA İNANÇ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Konuya Başlarken

İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi ifade eden **çocukluk**, inanç gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir evredir. Bu dönemde çocuğun yetenekleri ve çevresinden öğrendikleriyle **din algısı** (Yüce Allah, ibadet ve ahlak gibi dinle ilişkili kavramların zihinde kendine göre anlamlandırılması) şekillenmeye başlar. Çocuklukta oluşan dinî algı, onun yetişkinlik dönemini de önemli ölçüde etkiler.[1]

Çocukken sahip olduğunuz dinî algı ile şimdiki arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

2.1.1. İnanç Gelişimi

Kişinin, bütün kâinatın hâkimi olan Yüce Allah'la ilişkilerini düzenleyen esaslara bağlanması dinî inançtır.[2] İnsan davranışlarının şekillenmesinde, sahip olunan bu inanç ve değerlerin çok önemli bir payı vardır. Samimi bir inanç, insanın kişisel dengeyi korumasına ve düzenli bir yaşam sürmesine katkıda bulunur. İslam'da "imanın şartları" olarak bilinen **inanç esasları**nı kabul etmek dinî inancın temelidir.[3] Bu temelin en önemli noktası ise Yüce Allah'a inanmaktır.

İnsanın üstün bir varlığa, yani Yüce Allah'a inanması fıtri bir eğilimdir.[4] Söz konusu bu eğilim insanın yaratılışında var olan anlam arayışının, güven ihtiyacının ve kendisinden daha yüce bir güce yönelme isteğinin doğal bir yansımasıdır. Bu yöneliş inanç gelişiminin temelini oluşturur. **İnanç gelişimi**, bireyin inanma biçiminin zamanla değişip olgunlaşması; sahip olduğu inançların anlam kazanarak düşünce, duygu ve davranışlarına yön vermesi sürecidir. Bu süreci bireyin yaşı, bilişsel gelişimi, ailesi ve çevresi zamanla şekillendirmektedir[5] *(Görsel 2.1)*.

Çocuk, ailesi ya da çevresinde "Allah (cc)" sözcüğünü sıkça duyduğunda O'na karşı doğal ilgi ve merak duymaya başlayabilir *(Görsel 2.2)*. Bunun etkisiyle yetişkinlere **Allah (cc) tasavvuruyla** (Yüce Allah'ı hayal etme ve zihinde canlandırma) ilgili sorular yöneltebilir.[6] Yetişkinlere düşen görev bu soruları, çocuğun anlama seviyesine uygun, açıklayıcı ve tatmin edici şekilde cevaplayarak onun sağlıklı bir dinî gelişim süreci geçirmesini sağlamaktır.[7]

Görsel 2.1: Çocuğun camiye gitmesi inanç gelişimine katkıda bulunur.

Görsel 2.2: Çocuk, yaş ve gelişim seviyelerine göre Yüce Allah'la ilgili kendilerine özgü düşünceler ve sorular geliştirebilir.

ETKİNLİK 1

Adı: Çocuğun İnanç Dünyasını Anlama

Amaç: Çocukta inanç gelişim özelliklerini inceleyebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Öğretmen rehberliğinde dört gruba ayrılarak aşağıdaki bilgi kartlarını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

1. Kolay İnanırlık

Kolay inanma, çocukluk döneminde dinî gelişimin en belirgin özelliklerinden biridir. Çocuk, kendisine verilen bilgileri sorgulamadan, kuşku duymadan ve içtenlikle kabul eder.[8] Bu inanma yalnızca sözde kalmaz, çocuk bunu kalpten kabul eder ve benimser. Çocuk, inancı sayesinde kendini güçlü ve Allah'a (cc) yakın hisseder. Bu özellik, onun kişisel dünyasını kurmasına ve geliştirmesine katkıda bulunur.[9] Çocuk, bu dönemde inancının nedenlerini araştırıp analiz edemez. Sorularına verilen yanıtları sorgusuz kabul eder. Başlangıçta duygusal ve pasif olan bu inanç, yaş ilerledikçe kültürel birikim ve ruhsal olgunlaşmayla bilinçli ve aktif bir niteliğe bürünür.[10] Bu dönemde çocuğa verilen bilgiler gelişigüzel olmamalıdır. Çocuğun duygusal, bilişsel hatta fiziksel gelişimine uygun bir din eğitiminin verilmesi sonraki dönemlerde inanç gelişiminin sağlıklı olması için son derece önemlidir.[11]

2. Benmerkezci Eğilim

Çocukluk dönemi özelliği olan benmerkezci eğilim, çocuğun her şeyin kendisi için var olduğunu düşünmesidir.[12] Çocuğun yalnızca fiziksel ve biyolojik ihtiyaçlarında değil, dinî inancında da kendini gösterir. Çocuk için Yüce Allah, ona anne, baba ve kardeş veren; yiyecek, içecek ve giyecekler bahşeden; onun dileklerini geri çevirmeyen bir varlıktır.[13] Çocuk, bu algısı nedeniyle çoğunlukla kendi istek ve ihtiyaçları için dua eder. Bu dönemde çocuklardan özgeci davranışlar yani kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmalarını bekleyemeyiz. Bu durum benmerkezci eğilimin doğal bir gelişim özelliğidir.[14] Yaş ilerledikçe bilişsel gelişimin etkisiyle çocukta benmerkezci eğilimin azaldığı görülür. Çocuk, başkalarının duygu ve düşüncelerini daha iyi anlamaya başlar. Böylece dinî deneyimlerini, yalnızca kendi bireysel istek ve ihtiyaçlarıyla sınırlamaktan uzaklaşır.[15]

3. İnsan Biçimci Düşünme ve Canlandırmacılık

Çocuklar Yüce Allah'ı tahayyül ederken O'nu diğer varlıklardan ayırmaya çalışır. Soyut olguları henüz algılayamadıkları için Allah'ı (cc) insan biçiminde düşünebilir. Onlar için Yüce Allah sıradan bir varlık değil; büyük ve güçlü bir varlıktır.[16] Bu düşünce, çocukların inanç gelişim sürecine özgü doğal bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımdan dolayı çocuklar, Allah'ın (cc) bir evde yaşadığını, yemek yediğini, uyuduğunu; gören gözleri, tutan elleri ve konuşan bir dili olduğunu düşünme eğilimindedir.[17] Yaş ilerledikçe çocukta Allah (cc) tahayyülü gelişir ve somut düşünceleri giderek manevi bir nitelik kazanır. Bunun sonucunda çocuk, Yüce Allah'ın her yerde var olan ve görünmez bir varlık olduğunu düşünmeye başlar.[18] Çocuğun, Allah'ı (cc) insan biçiminde düşünmesinin temel nedeni, canlandırmacılık yaklaşımıdır. Çocuk, çevresindeki canlı ve cansız varlıkların da duygu ve düşüncelere sahip olduğunu varsayar.[19] Örneğin oyuncağı düştüğünde onun canının acıdığını, oyuncak bebeğinin uykusunun geldiğini düşünebilir. Bu dönemde çocuğa verilen eğitim, onun

inanç gelişimi açısından oldukça önemlidir.[20] Çocuğun bilişsel gelişimine ve aldığı eğitime bağlı olarak somut Allah (cc) tasavvuru, yerini soyut bir Allah (cc) tasavvuruna bırakacaktır. Bu geçişin sağlıklı olabilmesi ise çocuğun ihtiyaçlarını doğru şekilde anlamaya ve çocuk gelişim özelliklerini bilmeye bağlıdır.[21]

4. Kendiliğinden Olan Dinî Deneyim

Çocuğun inanç gelişimi esasen onun iç dünyasına ve bireysel yaşamına dayanır. Her çocuk benzersiz bir yaradılışa (fıtrata) sahip olduğu için duyguları ve davranışları kendine özgüdür. Çocuğun ilgisi, merakı ve duygusal tepkileri onun inanç gelişimini etkilemektedir.[22]

Çocuk, kreş veya anaokuluyla birlikte ilk sosyal çevresi olan ailenin dışına çıkar ve bu yeni ortamda birçok deneyim kazanır. Bunların arasında yer alan dinî deneyimler de çocukluk yaşlarında merak, taklit eğilimi ve oyunlar yoluyla gelişir.[23] Çocuk, çevresinde gözlemlediği dua, ibadet ve dinî ifadeleri kendi algı düzeyine göre tekrar eder. Edindiği dinî bilgileri akranlarıyla paylaşma eğilimindedir. İbadetlere katılır ve deneyimlerinden anlamlar çıkarmaya başlar. Çocuklukta kendiliğinden başlayan dinî deneyimler, gelişim süreci ilerledikçe daha sistematik, bilinçli ve olgun bir nitelik kazanır.

2. Bilgi kartlarından birini seçerek grubunuzla inanç gelişim özelliklerini tartışınız.

3. Tartışma sonucunda grubunuzun elde ettiği ortak görüşleri yazarak sınıfınızla paylaşınız.

Değerlendirme: Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Çocuğun duyduğu ve gördüğü dinî bilgileri sorgulamadan kabul etmesi hangi inanç gelişim özelliğinden kaynaklanır?

2. Çocuğun her şeyi kendi bakış açısına göre değerlendirmesine ne ad verilir?

3. Çocuğun, Allah'ı (cc) veya dinî kavramları insan özellikleriyle düşünmesi nasıl adlandırılır?

4. Çocuğun cansız varlıklara canlıymış gibi özellikler vermesine ne ad verilir?

ETKİNLİK 2

Adı: Çocuğun İnanç Dünyasını Canlandırma

Amaç: Çocukta inanç gelişim özelliklerini kendi cümleleriyle doğru ifade edebilme

Süre: 35 dk.

Araç-Gereç: A4 boyutunda kâğıt, kalem, basit sınıf materyalleri (masa, sandalye vb.), günlük yaşamdan seçilmiş sembolik eşyalar (oyuncak, kitap, su bardağı vb.)

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Öğretmen rehberliğinde dört gruba ayrılınız ve inanç gelişim özelliklerini paylaşınız.

2. Seçtiğiniz inanç gelişim özelliğini günlük hayatla ilişkilendirerek senaryo yazınız.

3. Grubunuzla yazdığınız senaryoyu öğretmen rehberliğinde canlandırınız.

4. Edindiğiniz bilgileri grup sözcünüz aracılığıyla paylaşınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda canlandırmanız, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

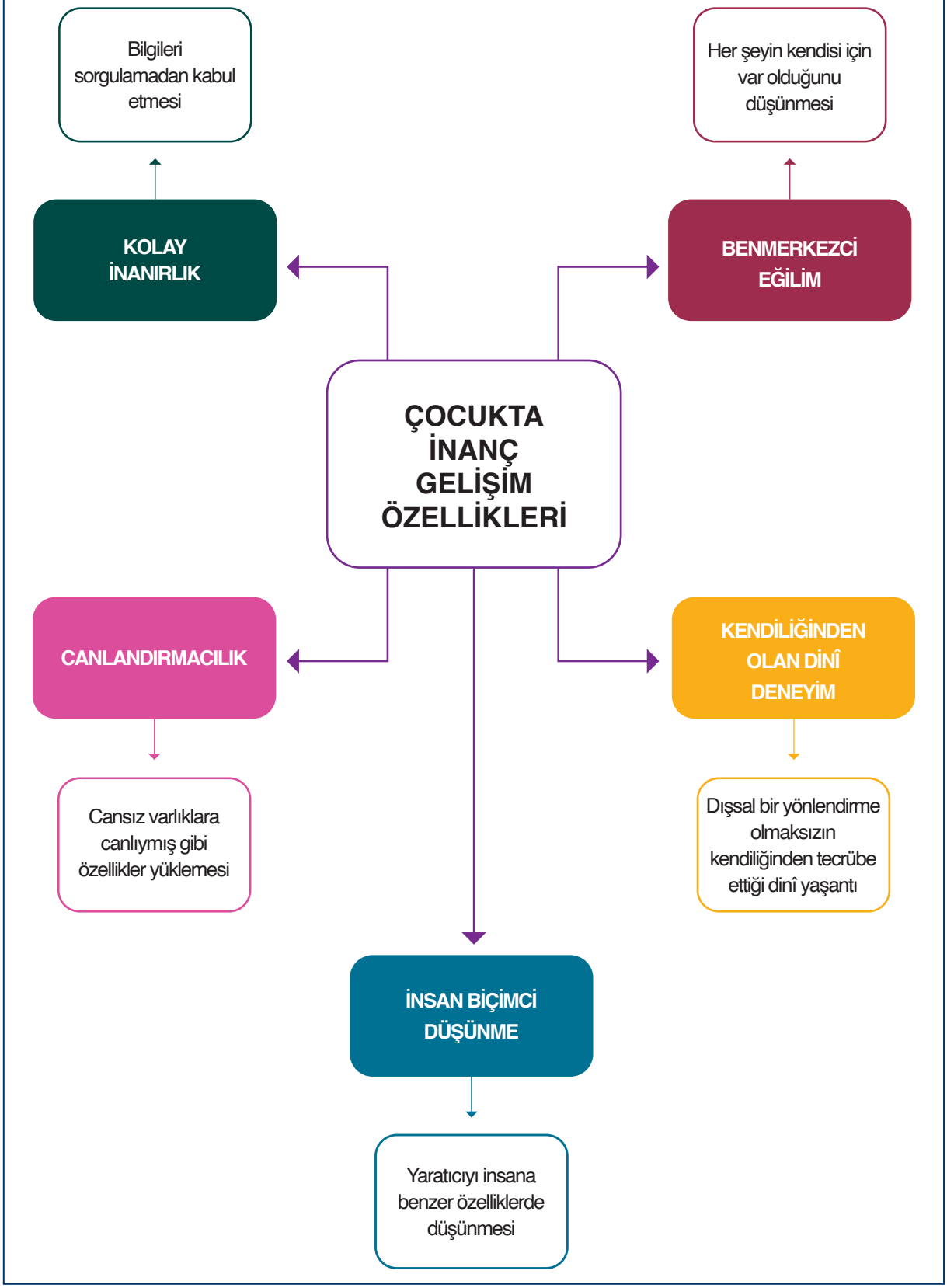
Aşağıdaki kutucuklarda inanç gelişim özellikleriyle ilgili örnekler verilmiştir. 1-7. soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a	b	c	ç	d
Kolay İnanırlık	Benmerkezci Eğilim	Kendiliğinden Olan Dinî Deneyim	İnsan Biçimci Düşünme	Canlandırmacılık

1. Beş yaşındaki Ece, annesi namaz kılarken seccadenin köşesinde durur ve annesine, "Yüce Allah bizi gökyüzünden izliyor, değil mi; gökyüzü soğuk olduğu için ona büyük bir yorgan göndermemiz gerekmez mi?" diye sorar. **Ece'nin bu sözleri hangi inanç gelişim özelliğiyle doğrudan ilişkilidir?**	(.....)
2. Dört yaşındaki Mert, anneannesinin tespih çekerek dua ettiğini görür. Ertesi gün oyun oynarken küçük boncukları tespih gibi kullanır. Anneannesinin mimiklerini taklit ederek bir şeyler mırıldanır. **Mert'in dinî davranışları hangi inanç gelişim özelliklerindendir?**	(.....)
3. Altı yaşındaki Osman, dedesini dua ederken görünce yanına koşar ve "Allah (cc) bana büyük bir bisiklet göndersin diye ben de şimdi dua edeceğim." der. Osman için Yüce Allah, öncelikle kendi dileklerini geri çevirmeyen bir varlıktır. **Osman'ın, dini ve duayı daha çok kendi yararı ve dileklerinin gerçekleşmesi için bir araç gibi algılaması hangi inanç gelişim özelliğiyle açıklanır?**	(.....)
4. Beş yaşındaki Büşra, annesiyle evdeyken şiddetli bir fırtına sesi duyar. Annesi, "Korkma, Yüce Allah bizi korur." deyince Büşra bu bilgiyi şüphe duymadan kabul eder. **Büşra'nın davranışı hangi inanç gelişim özelliğini yansıtır?**	(.....)
5. Dört yaşındaki Pelin, oyuncak bebekleriyle oynarken gözleri kapalı olan bebeğine "Sen şimdi uyuyor olsan bile beni duyuyorsun, değil mi? Hadi şimdi beraber dua edelim." der. **Pelin'in bu sözleri onun hangi inanç gelişim özelliklerinin sonucudur?**	(.....)
6. Dört yaşındaki Sevda, bir gece gök gürültüsü duyar. Korkuyla pencereye koşar ve gökyüzüne bakarak "Allah'ım, lütfen o gürültüyü büyük ellerinle kapat." diye fısıldar. Ardından oyuncak bebeğine "Korkma, Allah (cc) bizi korur!" der. **Sevda'nın sözleri hangi inanç gelişim özellikleriyle ilişkilidir?**	(.....)
7. Eren beş yaşındadır. Annesi ona "Allah bizi çok seviyor; her şeyi kulları için yarattı." dediğinde, Eren bu ifadeyi hemen benimser ve "Ay, gece benim odamı aydınlatmak için yaratıldı." diye düşünür. **Eren'in bu düşüncesi, onun hangi inanç gelişim özelliklerini yansıtır?**	(.....)

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek çocukta inanç gelişim özellikleriyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

2.2. ÇOCUĞUN İNANÇ GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Konuya Başlarken

Evrende var olan her şey sürekli gelişim hâlindedir; doğa, canlılar ve insan da bu dinamik sürecin bir parçasıdır. Bu gelişimi etkileyen birçok faktör vardır.

Bir tohumun gelişimi için temel ihtiyaçlar nelerdir?

Bir tohumun gelişimini etkileyen unsurlar olduğu gibi çocuğun inanç gelişimini şekillendiren etkenler de bulunur (*Görsel 2.3*). Kişinin inanç gelişimi, benlik gelişimine paralel olarak hayat boyu devam eder. Her insanın benlik gelişimi gibi inanç gelişimi de farklı ve biriciktir.[24] Çocuğun aile bireyleriyle duygusal ilişkileri, ana babanın eğitim durumu, ekonomik koşullar ve toplumsal çevre gibi birçok faktör bu gelişimi etkiler. Çocuğun güvenli ve sevgi dolu çevrede büyümesi onun dinî duygularının filizlenmesini destekleyebilir.[25] Çocuğun inanç gelişimini desteklerken onun bilişsel kapasitesi ve gelişim evreleri ise asla göz ardı edilmemelidir. Çünkü çocuğun gelişim dönemlerinin bilinmesi çocuğun inanç dünyasının doğru şekilenmesinde ve dinî değerleri anlamasında önemli role sahiptir. Çocuk büyüdükçe soyut düşünme becerisi kazanır, karmaşık kavramlar ve mantık ilişkilerini anlaması kolaylaşır. Bu bilişsel olgunlaşma, çocuğun inanç gelişimini ve dinî değerleri kavrayışını da belirleyen temel süreçtir.[26]

Görsel 2.3: Her canlının büyümesi ve gelişmesinde çevresel etmenler vardır.

ETKİNLİK 3

Adı: Gelişim Merceğinde İnanç

Amaç: Çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörleri müşahede edebilme

Süre: 35 dk.

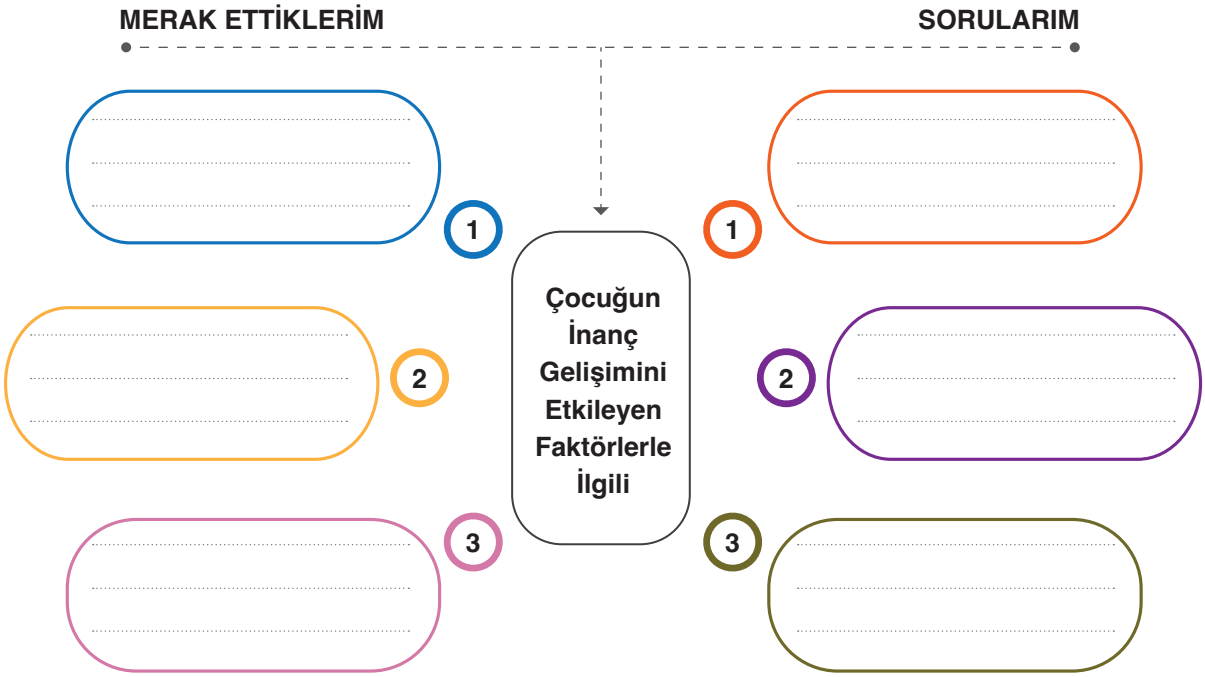
Araç-Gereç: A4 boyutunda kâğıtlar, renkli kartonlar, renkli kalemler, fosforlu kalemler, makas, yapıştırıcı, bant.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Farklı yaş gruplarındaki çocukların çevrelerindeki kişilerle yaptıkları konuşmaların yer aldığı aşağıdaki karedodlardan ses dosyalarını dinleyiniz.

Bebeklik Dönemi	İlk Çocukluk Dönemi	Çocukluk Dönemi	Ergenlik Dönemi

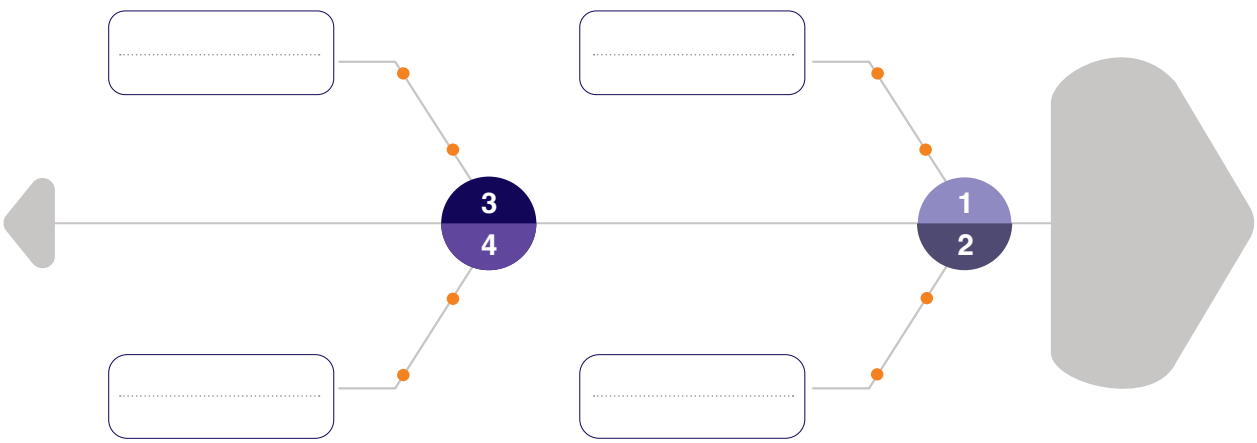
2. Ses dosyalarını inceleyerek çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörlerle ilgili aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

3. Tabloda belirlediğiniz soruları öğretmen rehberliğinde cevaplayınız. Bu bağlamda, çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörleri inceleyiniz.

4. Çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörlerle ilgili çıkarımlarınızı balık kılçığı tekniği ile görselleştirerek sınıfta sununuz.

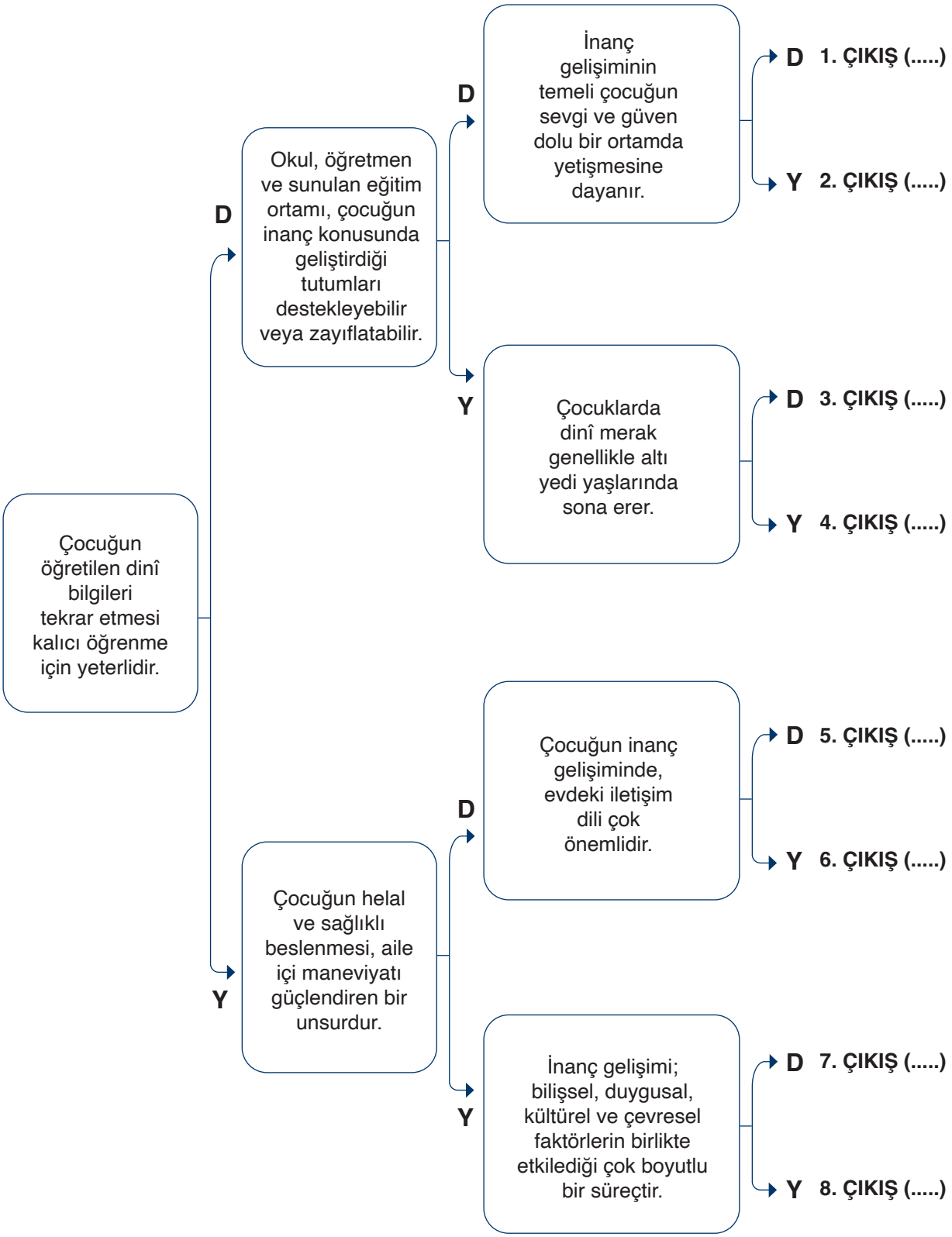
Not: Balıktan çıkan ana kılçıklara çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörleri yazınız. Her faktörün altına nedenleri yazınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırladığınız balık kılçığı, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

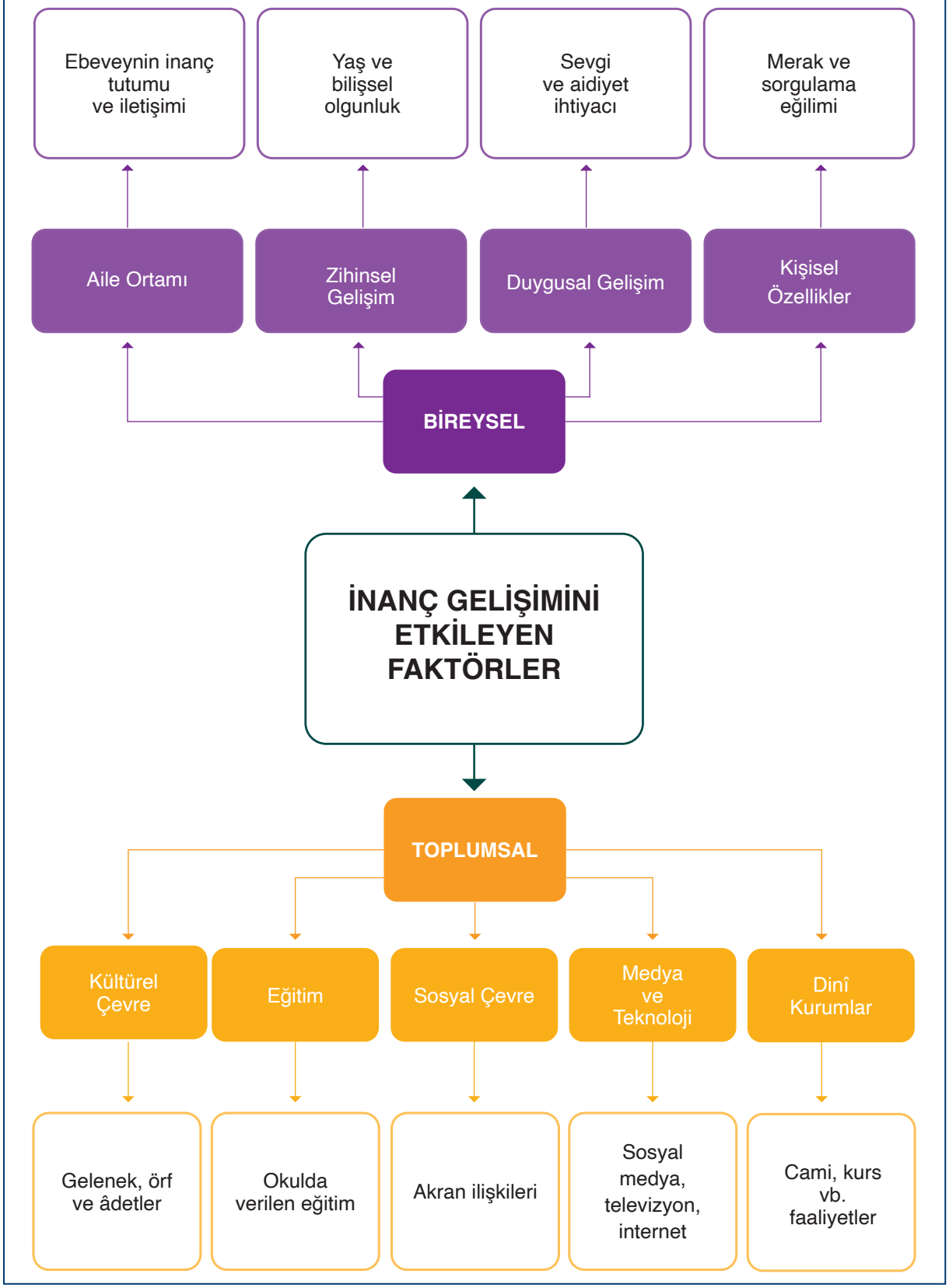
ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğunu (D) veya yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı (✓) ile işaretleyiniz.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek inanç gelişimini etkileyen faktörlerle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

2.3. ÇOCUK GELİŞİM DÖNEMLERİNE GÖRE İNANÇ ESASLARININ ÖĞRETİMİ

Konuya Başlarken

Aşağıdaki görsellerde yer alan çocuklar hangi inanç esaslarını anlamaya çalışıyor olabilir?

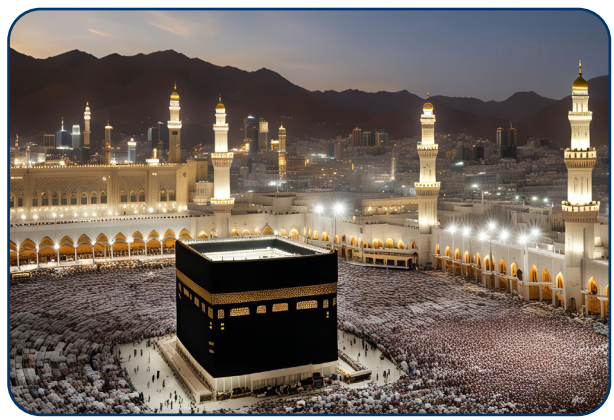

Eğitim, insanın tüm yeteneklerini geliştirerek onu toplumun bilinçli bir üyesi hâline getirmeyi amaçlayan planlı bir süreçtir. Bu süreçte dinî yönelimlerin doğru biçimde oluşması için din eğitimi ve öğretimi büyük bir önem taşır. İslami eğitim anlayışında muhatabın seviyesine uygun yöntem kullanılması temel bir ilkedir.

2.3.1. İnanç Esaslarının Öğretimi

Allah (cc) İnancının Öğretimi

İslam inanç esasları, bütüncül bir yapı içinde ele alındığında hepsinin Yüce Allah'a iman merkezinde şekillendiği görülür. Allah'ı (cc) tanımak, O'na gönülden inanmak kişinin mümin olarak kabul edilmesinin temel şartıdır. Bu nedenle, Allah'a (cc) iman öğretiminde temel ilkelerden biri, kolaydan zora doğru aşamalı bir yol izlenmesidir.[27] Çocuk, yetiştiği toplumun dili ve kültürüyle büyür. Bu dönemde çevresinden sık sık "Allah korusun.", "Allah kolaylık versin.", "Allah razı olsun." gibi sözler işiten çocuğun, söz konusu ifadelerden yola çıkarak sorular sorması öğrenme sürecini aktif hâle getirebilir.[28] Bu dönemde anlatımlarda O'nun azabı değil, esirgeyici ve bağışlayıcı oluşu öne çıkarılmalıdır. Çünkü Allah (cc) sevgisine dayalı bir iman öğretimi, çocuğun temel bağlanma ihtiyacıyla örtüşerek sağlam bir inancın temellerinin atılmasını kolaylaştıracaktır. Yüce Allah çocuklara anlatılırken O'nun her şeyi yaratan, insana güzellikler bahşeden, kötülüklerden koruyan ve duaları kabul eden bir varlık olduğu vurgulanmalıdır.[29] Yüce Allah'ın evrende kurduğu mükemmel düzen ve işleyiş hakkında somut örnekler vermek, çocuğun Allah'ı (cc) daha iyi tanımasını sağlayacaktır[30] *(Görsel 2.4)*.

Görsel 2.4: Kâbe, çocuklara Allah (cc) inancını somut biçimde hissettiren bir değerdir.

Çocuğun Allah (cc) hakkında soru sormaya başlaması bir fırsat olarak değerlendirilmeli ancak soruların cevaplanmasında gereğinden fazla açıklamadan kaçınılmalıdır. Sadece sorduğu konu üzerine, anlayabileceği tarzda, kısa ve doğru cevaplar verilmelidir. Çocuklar Allah (cc) hakkında ilginç, alışılmadık veya dinî açıdan yanlış sorular sorabilir. Ancak bu sorular, çocuğun bilişselgelişiminin bir sonucu olarak görülmeli ve

günah olarak nitelendirilmemelidir. İnanç öğretiminde dinî günler, geceler ve mekânlardan faydalanılabilir. Çocuklara bu günlerde hediyeler alınarak çocuğun motivasyonu artırılabilir ve ileriki yıllarda dinî gün ve geceleri sevgiyle hatırlaması sağlanabilir.[31]

Ergenlikle birlikte çocuğun soyut düşünme yetisi gelişir. Bu dönemde, Allah'a (cc) iman eden kişinin insanlara ve tüm canlılara karşı sorumlu olduğu, zorluklar karşısında dirençli ve sabırlı olduğu anlatılabilir. İmanın maddi ve manevi sıkıntılarla baş etmede bir dayanak, dünya hayatının ise bir imtihan olduğu anlatılabilir. Ayrıca, Yüce Allah'ın yeryüzünü ve canlı cansız tüm varlıkları yarattığı açıklanabilir. İnsanın evreni gözlemleyip üzerinde düşünmesini emreden ayetlerden hareketle Yüce Allah'ın varlığı ve birliği öğretilebilir. Allah (cc) inancının öğretimi; Kur'an-ı Kerim ve sünnete uygun olarak çocuğun zekâ, anlayış ve öğrenme durumu dikkate alınarak yapılmalıdır. Hızla gelişen ve değişen toplum şartlarına uygun yöntem ve teknikler kullanıldığında istenilen hedefe ulaşmak kolaylaşacaktır.[32]

Peygamberlere İnancın Öğretimi

Peygamberlere iman öğretiminin amacı; çocukların kalplerinde peygamber sevgisini büyütmek, peygamberlerin insanlık için vazgeçilmez rehberlik rolünü kavratmak ve onların örnek alınmasını sağlamaktır.[33] Bu nedenle peygamberlere iman çocukların inanç dünyasının şekillenmesinde temel bir unsur olarak öne çıkar. Peygamber kıssaları, peygamberlerin örnek kişiliklerini, mücadelelerini ve ahlaki duruşlarını anlatan ibretlik hikâyeler olup çocukların değer ve inanç gelişiminde önemli bir eğitim aracıdır.[34] Çocuğun kendisini, çevresini ve dünyayı anlamasına yardımcı olan, ahlaki gelişimini destekleyen kıssalar, çocukların bilişsel gelişim düzeyleri ve yaş özellikleri dikkate alınarak işlenmelidir. Böyle bir yaklaşım, çocukta peygamberlere yönelik sevgi ve bağlılık duygusunu güçlendirirken inanç kavramlarının özümsenmesini de kolaylaştırır.

Görsel 2.5: Hz. Muhammed (sav) yazılı hat levhası

Gelişimsel özellikleri gereği, somut örnekler ve rol modeller aracılığıyla öğrenmeye yatkın olan çocuklar, özellikle Hz. Muhammed'e (sav) yoğun bir merak ve ilgi duyarlar *(Görsel 2.5)*. "Hz. Muhammed (sav) en çok ne severdi?", "Nasıl peygamber oldu?" gibi sorular, onların bu dinî öğrenme sürecindeki anlam arayışlarının ve bilişsel gelişimlerinin doğal bir yansımasıdır. Bu süreç, aslında çocuğun kimlik oluşum yolculuğunun bir parçasıdır. Yaş ve gelişim düzeyi ilerledikçe bireyin kimlik oluşumu; aile, çevre, örnek şahsiyetler ve psikolojik etkenlerle şekillenmeye devam eder. Özellikle ergenlik dönemine yaklaşan bireylerde popüler kişi ve düşüncelerle özdeşleşme eğiliminin artması, bu süreci doğrudan etkileyen bir risk faktörüdür. Bu nedenle, sağlıklı bir kimlik gelişimi için çocukların ve gençlerin değerleriyle bütünleşebilecekleri güçlü şahsiyetlerle tanıştırılması büyük önem taşır.[35]

Meleklere İnancın Öğretimi

Meleklere inanç, İslam'ın temel iman esaslarından biridir ve Allah'a (cc) inancın hemen ardından gelir. Bunun nedeni, vahyin ve peygamberlik kurumunun melek inancını gerekli kılmasıdır. Yüce Allah, buyruklarını peygamberlere melekler aracılığıyla bildirmiştir. Meleklere iman, soyut bir kavram olduğu için çocukların gelişim düzeyine uygun eğitsel yaklaşımla ele alınmalıdır. Öğretim süreci, çocukların konuya ilgisini çekmek ve soru sormalarına imkân tanımakla başlamalıdır. Ardından, günlük dilde yerleşik olan "melek gibi insan" veya "melek yüzlü" gibi ifadeler pedagojik bir araç olarak kullanılabilir. Bu yaklaşım, meleklerin iyilik, saflık ve koruyuculuk sembolü olduğunu somutlaştırmaya yardımcı olur.[36]

Süreç boyunca temel ilke, Kur'an ve hadislerde belirtilen esaslara uyarak ayrıntıdan kaçınmaktır. Kur'an'da meleklere dair bilgilerin aşamalı şekilde verilmesi,[37] öğretimde de basitten karmaşığa bir yöntem izlenmesi gerektiğini gösterir. Meleklerin nurdan yaratıldığı, insani özellikler taşımadığı, daima Allah'a (cc) ibadet ettiği ve birtakım görevleri olduğu çocuklara uygun eğitsel yöntemlerle öğretilmelidir.

Bu bağlamda, meleklere iman öğretimi; hikâye anlatımı, soru-cevap, drama, ritmik şarkılar, deneyimsel oyunlar ve sanat çalışmaları kullanılarak yapılabilir. Yaşa uygun bir üslupla pekiştirilebilir.[38]

Kitaplara İnancın Öğretimi

Kitaplara iman, Allah (cc) tarafından insanlığa rehber olarak gönderilen ilahi kitaplara inanmayı ifade eder. Kitaplara iman konusu işlenirken çocuğun elindeki diğer kitaplarla kutsal kitapları karıştırmamasına dikkat edilir. Yanlış anlamaların önüne geçmek için kutsal kitapların vahiy kökenli olduğu diğer kitaplardan bu yönüyle ayrıldığı vurgulanır[39] (*Görsel 2.6*).

Görsel 2.6: "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." (Tirmizi, "*Fedâilü'l-Kur'ân*",15)

Kutsal kitapların adları ve hangi peygamberlere gönderildiği öğretilebilir. Son ilahi kitabın Kur'an-ı Kerim olduğuna dikkat çekilir. Bu eğitimin temel amacı çocuğa teorik bilgi yüklemek değil, okuma sevgisini ve isteğini pekiştirerek onu ilahi kelama yakınlaştırmaktır. Tilavet dinletilerek çocuğun dinî ilgi ve farkındalığı güçlendirilebilir.[40] Okunan ayetlerin yaş seviyesine uygun kısa açıklamaları yapılabilir. Böylece Yüce Kitabımızın anlaşılması ve hayata rehber kılınması gerektiği fark ettirilir.[41] Kitaplara iman konusu işlenirken ona saygılı davranmanın önemi vurgulanır ve abdestli olarak dokunulması gerektiği belirtilir. İslam büyüklerinin tarihte Kur'an-ı Kerim'e gösterdiği derin saygının çarpıcı örnekleri de aktarılabilir.

Ahirete İnancın Öğretimi

Ahirete iman, bu dünyanın sona ererek yeni ve sonsuz bir hayatın başlamasına inanmaktır.[42] Ahirete iman öğretimi en zor konulardan biridir. Ahiretle ilgili yanlış veya eksik bilgiler, çocuğun inancı ve ruhsal gelişimi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir. Ahiret öğretiminde ayet ve sahih hadisler esas alınmalı ve buradaki açıklamaların dışına çıkılmamalıdır.[43]

Çocukların ahiret hayatına dair soruları, çoğunlukla ölüm gibi somut deneyimlerle karşılaştıklarında ortaya çıkabilir.[44] Çocuklara ölümün son olmadığı, yeni bir hayatın başlangıcı olduğu, dünyanın geçici olduğu ve insanların sonsuza dek yaşamak üzere diriltilecekleri onların yaşına uygun anlatılmalıdır. Konu, ağaçların sonbaharda solup ilkbaharda yeniden canlanması gibi örneklerle somutlaştırılabilir.

Çocukların gelişim düzeylerine göre, ahiret inancının temel bir prensibi olan "iyiliklerin ödüllendirileceği, kötülüklerin ise adaletle karşılık bulacağı" düşüncesi, cennet ve cehennem kavramları üzerinden anlatılabilir. Kıyamet alametleri veya cehennem tasvirleri detaylı anlatılmamalıdır. Çocukların, cennetin huzurlu ve nimetlerle dolu, cehennemin ise kötülerin cezalarını çekeceği bir yer olduğunu bilmesi yeterlidir. Çocukların sevdikleriyle sonsuz âlemde yeniden kavuşacaklarına inanmaları, bu öğretiyi benimsemelerini kolaylaştırır. Konu, bireyin yaşına, gelişim düzeyine ve öğrenme özelliklerine uygun işlendiğinde etkili ve yararlı olur. Bu inanç, bireyi iyilik ve doğruluğa yönelten, kötülük ve yanlışlardan uzaklaştıran güçlü bir motivasyon ve vicdani sorumluluk kazandırır.[45]

Kader ve Kazaya İnancın Öğretimi

Kader; Allah'ın (cc) ezelî ilmiyle her şeyi bilip takdir etmesi, kaza ise zamanı gelince bu takdirin gerçekleşmesidir.[46] Bu esas, insanı birçok soruyla karşı karşıya bırakabilecek kadar soyut ve derin bir yapıdadır.[47] Öğretim süreci boyunca dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, her uygulamanın çocukların gelişim düzeyleri ile uyumlu olmasıdır. Uzun ve karmaşık bilgiler vermek yerine, somut örneklerle konunun özü anlatılmalıdır. Örneğin Güneş ve Ay tutulmalarının önceden takvimlere yazılması kader, bu olayların gerçekleşmesi ise kaza olarak açıklanabilir. Soyut kavramların anlaşılması ve içselleştirilmesi için en uygun yollardan biri gelişim düzeyine uygun somut örnekler ve sade bir dil kullanılmasıdır.[48] Doğru yöntem ve örnekler sunulduğunda çocuklar, kaderi bir tepkisizlik olarak değil; iman, akıl ve eylemin uyum içinde

olduğu bir denge anlayışı olarak kavrayabilirler. Kader ve kazaya iman öğretimi, çocuğun yalnızca teorik bilgi edindiği değil, aynı zamanda hayatı anlamlandırdığı kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç, onlara zorluklarla baş etmede sabrı, kayıplar karşısında ümidi, kazanımlar karşısında şükrü ve nihayetinde hayata tevekkülle bakmayı öğreterek psikolojik dayanıklılık ve ahlaki bir şuur kazandırabilir.[49]

2.3.2. İnanç Esaslarının Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulamalar

Allah'a (cc) İnancın Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Minik Fide
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Drama, Soru Cevap

Uygulama: Öğretici, sınıfa gülümseyerek girer ve selam verir. Kısa bir drama etkinliği yapacaklarını söyler. Bunun için görev alacak beş öğrenci belirler. Beş öğrenciye şu rolleri dağıtır: Minik Fide, Toprak, Su, Güneş ve Bahçıvan. Öğrencilerin rollerini, yapışkanlı bir kağıda yazarak göğüslerine yapıştırır. Toprak, sınıfın ortasında çömelerek yerini alır. Kollarını iki yana açar. Ardından "Minik Fide" rolündeki öğrenci, Toprak'ın yanına gelerek çömelir. Başını öne eğer. Minik Fide kendi kendine konuşur: "Ben minik bir fideyim. Toprağın içindeyim ama çok zayıf hissediyorum. Büyümek, dallanmak ve meyve vermek istiyorum. Ama bunu tek başıma yapamıyorum." Bu sırada Su rolündeki öğrenci sahneye girer. Ellerini yukarıdan aşağıya doğru hareket ettirerek konuşur:

"Merhaba minik fide! Ben Su'yum. Yüce Allah beni sana güç vermem için gönderdi."

Su, ellerini Fide'nin üzerine tutarak "Şıp şıp!" sesleri çıkarır. Minik Fide başını kaldırır ve gülümser. Ardından Güneş sahneye girer. Ellerini havada yuvarlak yaparak fidenin etrafında yavaşça döner:

"Merhaba Minik Fide! Ben Güneş'im. Yüce Allah'ın izniyle seni ısıtıp büyüteceğim." Güneş "Işıl ışıl!" sesleri çıkarırken Minik Fide biraz doğrulur. Bahçıvan, elinde hayalî bir çapa tutuyormuş gibi sahneye girer:

"Ben Bahçıvan'ım. Seni koruyacağım, dallarını kırdırmayacağım." Bahçıvan, Minik Fide'nin etrafında dikkatle dolaşır. Son olarak Toprak konuşur: "Ben seni tutan Toprak'ım ve yuvanım." Minik Fide teşekkür ederek yavaşça ayağa kalkar, kollarını iki yana açar. Öğretici, çocuğun göğsündeki fide resmini çıkarıp yerine meyve veren ağaç resmi yapıştırır.

Meyve Ağacı sevinçle konuşur: "Yüce Allah'ım! Bana Su'yu, Güneş'i, Toprak'ı ve beni koruyan insanları verdin. Çiçek açtım, meyve verdim. Sana çok teşekkür ederim." Diğer rollerdeki öğrenciler Meyve Ağacı'nın yanına gelir ve birlikte sınıfa selam verirler.

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Minik Fide'nin büyümesine kimler, nasıl yardım etti?
2. Minik Fide meyve verdiğinde ne yaptı?
3. Yüce Allah'ın rızık vererek büyüttüğü başka hangi canlılar vardır?

Meleklere İnancın Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Doğru Tarafa Geç
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun

Uygulama: Öğretici, etkinlik öncesi meleklerin özellikleriyle ilgili doğru ve yanlış ifadelerin yer aldığı kâğıt hazırlar. Oyun için geniş bir uygulama alanı belirlenir. Bu alan, hareket kolaylığı sağlamalıdır. Zemin, hayali bir çizgiyle ikiye ayrılır. Çizginin bir yanına "doğru"; diğer yanına ise "yanlış" yazan levhalar yerleştirilir. Öğretici oyunun temel kurallarını tüm çocuklara açıklar. Cümle doğru ise çocuklar 'doğru' tarafına geçer ve ellerini havaya kaldırır. Cümle yanlış ise "yanlış" tarafına geçer. Çocukların hareketleri pekiştirmesi için kısa bir deneme turu yapılabilir.

Öğretici, meleklerin özellikleriyle ilgili hazırladığı cümleleri tek tek okumaya başlar. Çocuklar, duydukları cümle karşısında hızla karar verir ve kararlarına uygun alana geçerler. Öğretici, tüm çocukların hareketlerini kontrol eder ve doğru cevabı söyler. Her doğru cevabın ardından meleklerin o özelliğiyle ilgili kısa ve açıklayıcı bilgi verilir. Tüm sorular bitene kadar bu hızlı geçiş ve bilgi pekiştirme süreci devam eder. Oyunun sonunda, tüm öğrenciler tebrik edilir.

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Oyun sırasında meleklerin hangi özellikleri dikkatinizi çekti?
2. Sura üfleyen meleğin adı nedir?
3. Bizi koruyan meleklerin adı nedir?
4. Peygamberlere vahiy getirmekle görevli olan melek hangisidir?

Peygamberlere İnancın Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Sıcak-Soğuk Oyunu
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun, Soru Cevap

Uygulama: Öğretici, "Çocuklar şimdi sıcak soğuk oyunu oynayacağız." diyerek sınıf dolabının anahtarını gösterir. "Dolabın, anahtarını saklayacağım, siz de sıcak soğuk ipuçlarıyla bulmaya çalışacaksınız." der. Çocuklar dışarı çıkınca öğretici anahtarı sınıf içinde bulunması zor bir yere saklar. Çocuklar içeri girip aramaya başladığında öğretici, onların anahtara yaklaştıkça "Isındın, daha da ısınıyorsun, çok sıcak!", uzaklaştıkça da "Soğudun, daha da soğudun, buz gibi oldun!" şeklinde yönlendirmeler yaparak aramalarını kolaylaştırır. Sonunda çocuklar anahtarı heyecanla bulurlar.

Anahtar bulununca öğretici "Fark ettiniz mi? Sıcak soğuk ipuçları olmadan anahtarı bulmak sizi zorladı; ben size yol gösterince bulmanız kolaylaştı. İşte Yüce Allah da insanlara doğru yolu göstermek için peygamberler göndermiştir."

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Anahtarı ararken sıcak soğuk ipuçlarını duymak hoşuna gitti mi?
2. İpucu verildiğinde anahtarı bulmak daha kolay oldu mu?
3. Sence biri bize yol gösterince neden işimiz kolaylaşır?
4. Yüce Allah, insanlara rehberlik etmesi için kimi göndermiştir?

Kitaplara İnancın Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Demonte Oyuncak
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Anlatım, Analoji, Soru Cevap

Uygulama: Öğretici, elinde kutu içinde demonte (parçalarına ayrılmış) bir oyuncak yapı seti ile gülümseyerek sınıfa girer ve selam verir. Daha sonra elindekinin ne olduğunu çocuklara sorar. Çocukların "oyuncak kutusu" veya "yapı seti" cevabından sonra içindeki parçaları birleştirerek oyuncağı yapmak istediğini söyler.

Öğretici, kutudan çıkan kılavuz kâğıda bakmadan oyuncak parçalarını birleştirmeye çalışır. Ama oyuncağın parçalarını birleştirmekte zorlanır. Zorlandığından dolayı mutsuz olduğunu da jest ve mimikleriyle çocuklara belli eder.

Öğretici, çocuklara, "Ben bu oyuncağın parçalarını birleştirmekte neden zorlanıyorum, ne yapabilirim?" gibi sorular sorar. Çocuklardan gelen cevapları dinler. Çocuklardan kullanma kılavuzu cevabını kullanman gerekiyor, cevabını bekler. Bu cevap gelmediği takdirde öğretici kutudan çıkan kılavuzu eline alarak "Bu nedir, ne işe yarar?" diye çocuklara sorar. Çocuklardan gelen cevaplar doğrultusunda kullanma kılavuzunun işlevini anlatır. Öğretici, çocuklardan da yardım alarak kılavuza bakar ve oyuncağın parçalarını birleştirir.

Öğretici, "Çocuklar, gördüğünüz gibi kullanma kılavuzu olmadan oyuncağı birleştirmekte zorlandım. Daha sonra kılavuzdaki bilgileri takip ederek oyuncağın parçalarını birleştirebildim." dedikten sonra Kur'an-ı Kerim'i eline alarak, "İşte, insanların da hayattaki rehber ve kılavuzu Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim bize doğru yolu gösterir. Nasıl mutlu insan olacağımızı bize öğretir." der.

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Eşyaları, kullanma kılavuzuna bakmadan kullanırsak neler olabilir?
2. Bize rehber olan Yüce Kitabımızın adı nedir?
3. Kur'an-ı Kerim bize neler öğretir?

Ahiret İnancı Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Amellerim Tartılıyor
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Drama, Soru Cevap

Uygulama: Adalet terazisini temsilen eşit kollu terazi getirilir ve görünür bir yere yerleştirilir. İyilikleri temsil eden beyaz taşlar ile kötü davranışları temsil eden kırmızı taşlar ayrı kutularda hazır tutulur. Üzerinde "Ödül" ve "Telafi" yazan iki ayrı kutu hazırlanır. Öğretici, bir hakem ve iki oyuncu kuklası hazırlar. Hakem, oyuncuların senaryolarındaki iyi davranışlarında terazinin iyilik kefesine beyaz taşlar, kötü davranışlarında ise kırmızı taşlar koyar.

Birinci Oyuncunun Senaryosu:

(Öğretici, birinci oyuncunun yaptığı davranışları sırayla okur.)

1. Yiyeceklerini veya okul malzemelerini başkalarıyla cömertçe paylaşır. (Hakem beyaz taş koyar.)

2. Arkadaşının izni olmadan onun eşyasını alır. (Hakem kırmızı taş koyar.)

3. Arkadaşının eşyasını izinsiz aldığını itiraf ederek özür diler. (Hakem kırmızı taşı kefeden alır.) Hakem teraziyi kontrol eder. Terazi, iyilik kefesi ağır basacak şekilde eğilir. Birinci oyuncuya "ödül" kutusundan rozet gibi sembolik bir nesne verir.

İkinci Oyuncunun Senaryosu:

(Öğretici, ikinci oyuncunun yaptığı davranışları sırayla okur.)

1. Oyunlarda hile yapar. (Hakem kırmızı taş koyar.)

2. Arkadaşlarıyla alay eder. (Hakem kırmızı taş koyar.)

3. Arkadaşından özür dilememekle birlikte alay etmeye devam eder. (Hakem kırmızı taş koyar.)

Hakem teraziyi kontrol eder. Terazi, kırmızı taş kefesi ağır basacak şekilde eğilir. İkinci oyuncuya "Telafi" kutusundan çıkan bir not verilir. Not kâğıdında yazan şu mesajı okur: Herkes hata yapar, önemli olan o hatadan hemen dönmektir. Bu teraziyi yeniden dengelemek her zaman senin elindedir. Yüce Allah kalplerdeki niyetleri bilen ve çok affedici olandır.

Drama bittikten sonra öğretici, terazinin adaleti temsil ettiğini ve Yüce Allah'ın hiçbir kuluna haksızlık etmeyeceğini vurgular. Ahiret Günü'ndeki bu adil hesaplaşmanın öğrencilerin günlük hayatta iyilik yapma ve haksızlıktan kaçınma motivasyonunu artırdığını belirtir. Kur'an-ı Kerim'in bize doğru yolu gösterdiğini vurgular.

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Terazide hangi taşların ağır basması sizi daha çok mutlu etti?

2. Özür dileyip hatayı düzelttiğimizde terazide nasıl bir değişiklik oldu?

3. Hangi davranışlar terazimizde beyaz taşları artırır?

Kader ve Kaza İnancı Öğretimiyle İlgili Örnek Uygulama

Uygulama Adı: Mimarın Planı ve İki Usta
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem Teknik: Drama, Soru Cevap

Uygulama: Öğretici, Fikret ve Ahmet isimli müteahhitleri canlandırması için iki çocuk seçer. Elinde biri sağlam diğeri zayıf ve kolay yıkılabilir iki ev maketi vardır.

Öğretici, "Bu evler yapılmadan önce, evin her detayını bilen ve planını çizen kişi kimdir?" diye sorar. Çocuklardan mimar cevabını alır.

Öğretici, bu plana göre çalışan iki müteahhit olduğunu söyler ve seçtiği çocukları göstererek şöyle der:

"Ahmet Bey ve Fikret Bey evlerinin yapımı için malzeme seçmek zorundadır. Kaliteli mi yoksa kalitesiz malzeme mi kullanacaklarına kendileri karar verecekler. İşte bu seçme gücüne cüzi irade denir."

(Ahmet Bey'e döner.) "Ahmet Bey, sen hangi malzemeyi seçiyorsun?"

Ahmet Bey: Ben, evim sağlam olsun diye en kaliteli malzemeleri seçiyorum!

(Fikret Bey'e döner.) "Fikret Bey, ya sen?"

Fikret Bey: Ben daha fazla kâr elde etmek için kusurlu ve düşük kaliteli malzeme seçiyorum.

Müteahhitler maketleri masaya koyarken öğretici binanın yapımının bittiğini söyler.

Öğretici, "Müteahhitlerin yaptığı seçimler sonucunda evin tamamlanıp ortaya çıkmasına kaza diyoruz. Kaza, irademizle ortaya çıkan somut sonuçtur." der.

Öğretici devam eder: "Evler bitti ama bizim kontrolümüzde olmayan, müteahhitlerin planlamadığı bir şey oldu. Sel olabilecek şiddette yağmur yağdı."

(Sınıfa döner.) Sınıfın şiddetli yağmur sesi çıkartmasını ister.

Öğrenciler masaya parmak uçlarıyla vurur. Öğretici maketleri hafifçe iter.

"Bakın! Dayanıksız ev devrilirken sağlam ev dimdik ayakta kaldı! Yağmurun yağması, Allah'ın (cc) takdiriyle gerçekleşen bir kazaydı. Ancak Ahmet Bey'in doğru seçimi onun iradesi dışında gerçekleşen yağmurun yağması karşısında bile evini ayakta tutmasını sağladı!" diyerek cüzi iradenin sonuç üzerindeki etkisini somut bir şekilde gösterir.

Uygulamanın Değerlendirmesi

Öğretici, değerlendirme için çocuklara şu soruları sorabilir:

1. Ahmet ve Fikret Bey'in yaptığı bina şiddetli yağmur yağdığında neden farklı sonuçlar yaşadı?

2. Sel kimin kontrolündeydi? Bu durum bize kader hakkında ne düşündürür?

3. Evi yıkılan Fikret Bey, "Evimin yıkılması kaderimmiş." diyebilir mi? Neden?

ETKİNLİK 4

Adı: Öğren Uygula

Amaç: Çocuğun gelişimine göre inanç esaslarının öğretimini tatbik edebilme

Süre: 35 dk.

Araç-Gereç: Renkli kâğıtlar ve kalemler, yapıştırıcı, makas, resimli kartlar, basit oyuncaklar, kuklalar, günlük yaşamdan sembolik eşyalar (kitap, su bardağı vb.) ve masa, tahta gibi temel sınıf materyalleri

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. İslam'da inanç esaslarının çocuğun gelişimine göre öğretimiyle ilgili bilgi kartını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

Allah'a (cc) iman: İnanç esaslarının temelini oluşturur. Öğretimde Allah'ın (cc) bir olduğu, her şeyi yarattığı ve insanları koruyup gözettiği anlatılabilir. Çocukların Allah'ı (cc) daha iyi anlamaları için doğadaki düzen ve yaratılış örnekleri kullanılabilir. Bu konunun öğretiminde gözlem yöntemi, örnek verme ve anlatım yöntemi etkili olabilir.

Meleklere iman: Yüce Allah'ın yarattığı ve O'nun emirlerini yerine getiren, görünmeyen varlıklara inanmaktır. Öğretimde meleklerin görevleri ve özellikleri anlatılabilir. Bu konu işlenirken hikâye anlatımı, soru cevap yöntemi ve drama tekniği kullanılabilir.

Kitaplara iman: Allah'ın (cc) insanlara doğru yolu göstermek için gönderdiği ilahi kitaplara inanmayı kapsar. Öğretimde Kur'an-ı Kerim'in insanlara rehberlik ettiği vurgulanabilir. Bu konunun öğretiminde anlatım yöntemi ve görsel materyal kullanımı etkili olabilir.

Peygamberlere iman: Allah'ın (cc) mesajını insanlara iletmek için seçtiği elçilere inanmaktır. Öğretimde peygamberlerin sabır, doğruluk ve güvenilirlik gibi güzel özellikleri anlatılabilir. Bu konunun öğretiminde kıssa anlatımı, örnek olay yöntemi ve rol oynama (drama) tekniği kullanılabilir.

Ahirete iman: İnsanın ölümden sonra yeniden dirileceğine ve yaptıklarının karşılığını göreceğine inanmasıdır. Öğretimde bireyin yaptığı davranışların sonuçlarının olduğu vurgulanabilir. Bu konunun öğretiminde soru cevap yöntemi, tartışma yöntemi ve örnek olay incelemesi kullanılabilir.

Kadere iman: Allah'ın (cc) evrende her şeyi bir ölçü ve düzen içinde yarattığına inanmaktır. Öğretimde insanın çalışması ve çaba göstermesi gerektiği ancak bazı şeylerin Allah'ın (cc) takdiriyle gerçekleştiği anlatılabilir. Bu konunun öğretiminde benzetme yöntemi, anlatım yöntemi ve günlük hayattan örnek verme tekniği kullanılabilir.

2. İnanç esaslarının öğretiminin çocuğun gelişimine göre nasıl uygulanacağını açıklayınız.

3. Yandaki karekoddan ya da ders kitabınızdaki örnek uygulamalardan birini seçiniz.

4. Seçtiğiniz örnek uygulamaya dair ön hazırlık yapınız.

5. Hazırladığınız örneği öğretmen rehberliğinde sınıfta usulüne göre uygulayınız.

6. Uygulama süreçlerini değerlendiren rapor yazınız.

7. Raporunuzu dijital bir sunum hâline getirerek ortak bulut depolama alanına yükleyiniz.

Değerlendirme: Hazırladığınız rapor, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Okul öncesi dönemde Allah (cc) tasavvuru somut özelliklere dayanır. Bu yaş grubunda kullanılan öğretim yöntemlerinin hangi temel öğrenme ilkesine uygun olması gerekir?

2. Okul öncesi dönemde, cennet ve cehennem kavramları çocuklara nasıl verilmelidir?

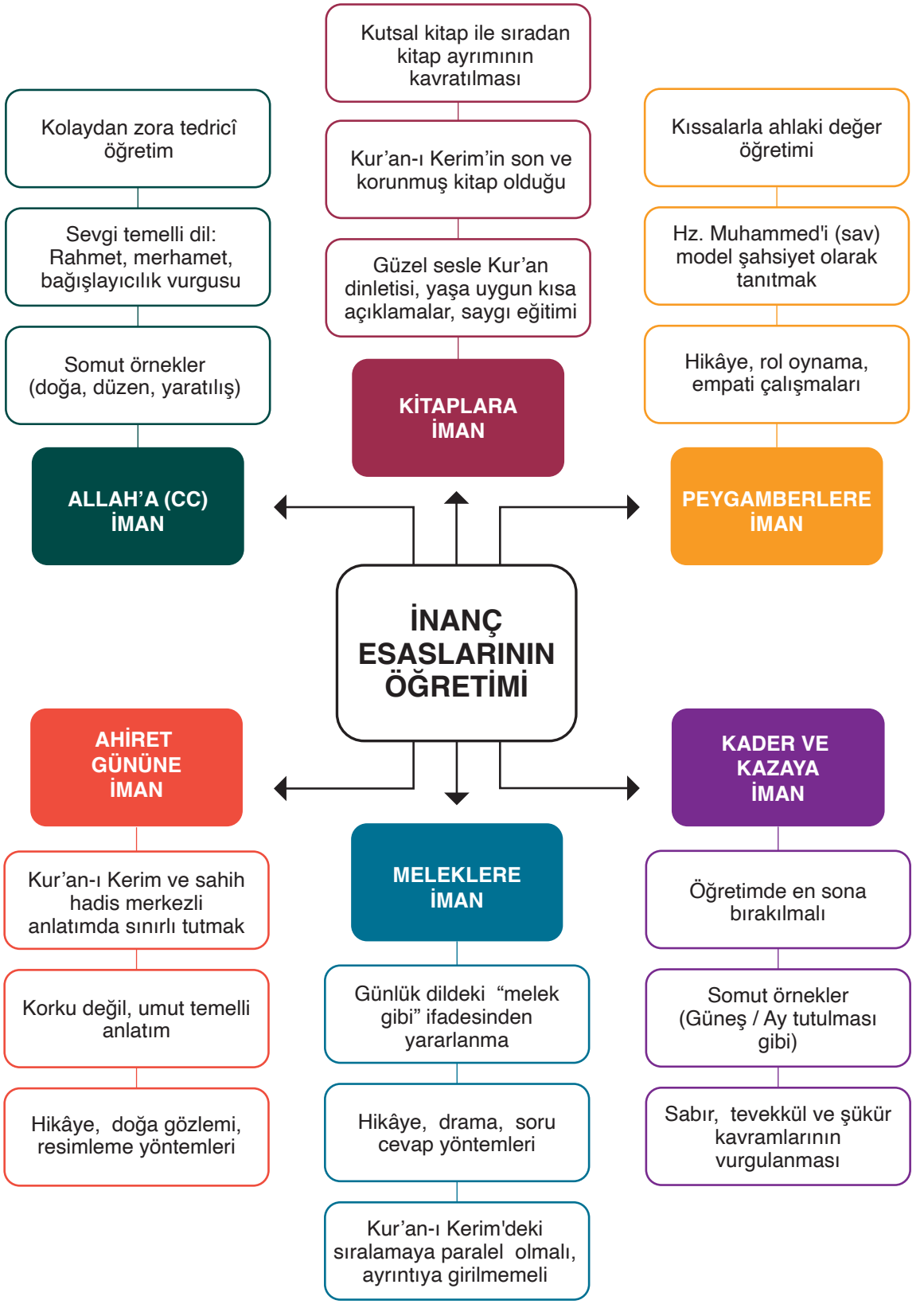
3. İlkokul döneminde öğrencilerin "Allah (cc) her şeyi görür**." ifadesini anlamlandırırken daha az insan biçimci düşünmelerini sağlamak için öğretmen ne tür örnekler kullanabilir?**

4. Okul öncesi dönemde çocuklara kader inancı nasıl öğretilebilir?

5. Peygamber kıssalarının çocuk gelişimine katkılarını açıklayınız.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek inanç esaslarının öğretimiyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Bir Oyun Tasarla!

Amaç: Çocuğun gelişimine göre inanç esaslarının öğretimini tatbik edebilme

Görev: İnanç esaslarından birini seçerek çocuğun sosyal-duyusal gelişimine yönelik eğitsel/dijital oyun hazırlamaktır.

Beceriler: Tatbik etme, dijital okuryazarlık

Ürün: Eğitsel/Dijital Oyun

Puanlama Yöntemi: Dereceli puanlama anahtarı

Yönerge: Bu performans görevine başlamadan önce "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayarak gelmeniz önemlidir. Ürününüzü, "Sınıf İçi Performans Aşaması"ndaki adımları izleyerek oluşturunuz.

Ön Hazırlık

1. Hazırlayacağınız eğitsel oyun değerlendirilmesinde kullanılacak değerlendirme ölçütleri ve dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. İnanç esaslarından ve gelişim dönemlerinden birini seçiniz.
3. Seçtiğiniz inanç esasının öğretimi için yaş dönemine uygun eğitsel/dijital oyun tasarlayınız.

Dikkat Edilecek Hususlar

1. Oyunun dili, görselleri ve kuralları çocuğun bilişsel, duygusal ve ahlaki gelişim düzeyine uygun olmalıdır. Bebeklik dönemi için aile bağlarını güçlendirici; ilk çocukluk için basit, renkli semboller; çocukluk için somut örnekler; ergenlik için ise sorgulayıcı, neden-sonuç ilişkili içerikler kullanabilirsiniz.
2. Oyunla sadece bilgi öğretmeyi değil, bilgiyi davranışa dönüştürmeyi de hedefleyiniz.
3. Oyunun senaryosu, karakterleri ve dilinin dinî değerlerle uyumlu olmasına dikkat ediniz.
4. Ses, müzik ve görseller kullanarak inançla ilgili mesajı güçlendirebilirsiniz.
5. Dikkat dağıtıcı, abartılı ya da dinî değerlere uygun olmayan ögeler kullanmayınız.

Sınıf İçi Performans Aşaması

1. Oyunun adını, yaş seviyesini ve öğretmeyi hedeflediği inanç esasını belirtiniz.
2. Oyunun nasıl oynandığını kısaca açıklayarak sınıfta uygulayınız.
3. Arkadaşlarınızın görüş ve önerilerini alarak sunumunuzu tamamlayınız.

Ölçütler ve Değerlendirme: Hazırlanan oyun, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru tiplerinde 29 adet soru bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme bölümünün sonunda verilen karekodu kullanarak ek sorulara ulaşabilirsiniz.

1-5. maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(...) **1.** İnanç gelişimi; duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişim süreçleriyle bütüncül olarak gelişir.

.....

(...) **2.** Çocuğun inanç gelişiminde bilgi aktarımı yeterlidir.

.....

(...) **3.** Çocuğun inanç gelişimini etkileyen faktörlerden biri ana baba tutumudur.

.....

(...) **4.** İlk çocukluk döneminde çocukların soruları, soyut örneklerle açıklanmalıdır.

.....

(...) **5.** Çocuk, çevresindeki dinî ifadeleri algı düzeyine göre tekrar etme eğilimi gösterir.

.....

6-13. maddelerde boş bırakılan yerleri, verilen ifadelerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(ahlaki, en başta, en sonda, ergenlik öncesinde, ergenlik sonrasında, günah, hayatına rehber kılma, sevgi, soyut, aşamalı)

6. Çocuklara Allah'ın (cc) varlığı anlatılırken korku yerine ..... ve merhamet gibi duygular ön planda tutulmalıdır.

7. İman esaslarının öğretiminde, öğrencinin bilişsel seviyesine uyarak basitten karmaşığa doğru ..... bir yol izlenmesi esastır.

8. Çocuğun hatalı dinî soruları ..... olarak nitelendirilmemeli, anlayışla karşılanmalıdır.

9. Ahiret, melek inancı gibi ..... konularda, temel dinî metinlerdeki bilgilere sadık kalmak ve gereksiz ayrıntılara girmekten kaçınmak gerekir.

10. Peygamber kıssaları çocuğun karakterini ve ..... gelişimini destekleyen araçlar olarak kullanılmalıdır.

11. Kur'an-ı Kerim öğretimi, sadece bilgi vermeyi değil, çocukta onu ..... isteğini uyandırmayı da hedefler.

12. Çocuğun ahlaki ve zihinsel olgunluğa eriştiği ..... cehennem ve kabir azabı gibi konular işlenebilir.

13. Kader inancı, konunun derinliği nedeniyle çocuklara öğretilecek inanç esasları arasında ..... yer almalıdır.

14-17. maddelerin cevabını boş bırakılan alana yazınız.

14. İnanç öğretiminde sevgi temelli yaklaşım neden önemlidir?

15. Yıldırım düştüğünde çocuğun "Allah (cc) sinirlendi." **demesi hangi inanç gelişim özelliğini gösterir?**

16. Bir çocuk, yaptığı iyiliğin hemen ardından başına iyi bir şey gelmesini bekliyor. Bu beklenti inanç gelişimi açısından nasıl bir düşünme biçimine işaret eder?

17. Çocukların inanç gelişiminde arkadaş çevresinin etkisi ne zaman ve nasıl görülür? Örnekle açıklayınız.

18. Aşağıdaki kutucuklarda gelişim dönemlerindeki inanç algılarına ait bazı ifadeler verilmiştir. 1-8. maddelerdeki durumların hangi gelişim dönemine ait olduğunu kutucuklardaki harfleri kullanarak işaretleyiniz. Aynı harf birden fazla madde için kullanılabilir.

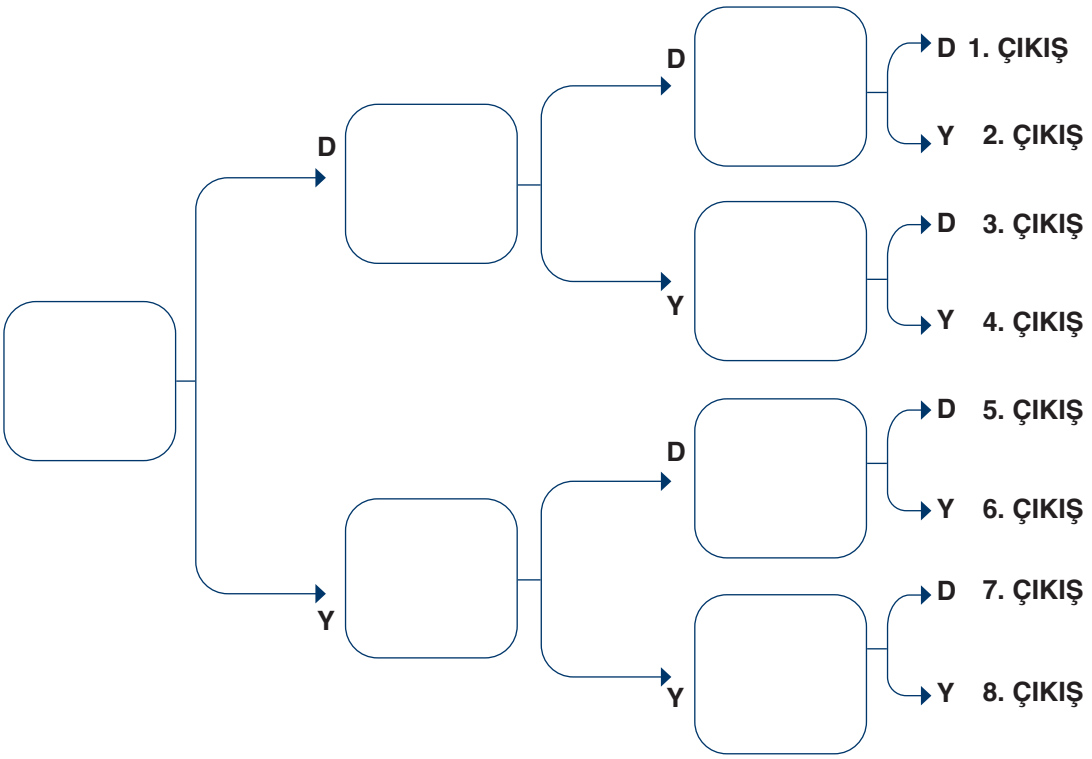
a	b	c	ç
Bebeklik Dönemi	İlk Çocukluk Dönemi	Çocukluk Dönemi	Ergenlik Dönemi

1. Kendi düşüncesiyle Allah'a (cc) inanma bilincini geliştirir ve kişisel kimliğiyle bütünleştirir.	
2. İnancın ilk duygusal temeli ebeveynin sağladığı sevgi ve güven ortamıyla oluşur.	
3. Aile büyüklerini taklit ederek onların dinî davranışlarını öğrenmeye ve yapmaya başlar.	
4. Dualarında maddesel isteklerden çok manevi amaçlar ön plana çıkmaya başlamıştır.	
5. Yüce Allah'ı bir sırdaş ve sığınak olarak görebilir.	
6. Ağladığında yanına gelen ebeveyn, onda "koruyan bir güç var" duygusunu uyandırır.	
7. Allah'ı (cc) göremese de evrendeki düzenden O'nun varlığını fark etmeye başlar.	
8. İyi davranışların Allah'ı (cc) memnun ettiğini bilerek kötü davranışlardan uzak durur.	

19-22. maddeleri aşağıdaki yönergeye göre cevaplayınız.

Yönerge: Aşağıda tanılayıcı dallanmış ağaç şeması örneği ve doğru (D)/yanlış (Y) tipinde karışık ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadeleri ve şemayı 19, 20, 21 ve 22. soruları cevaplamak için kullanınız.

Tanılayıcı Dallanmış Ağaç Şeması

Doğru/Yanlış İfadeler

1. İnsan biçimci düşünmeye göre çocuklar Yüce Allah'ı yemek yiyen, uyuyan bir varlık olarak düşünebilir.
2. Din eğitiminde çocuğun fiziksel gelişiminin bir önemi yoktur.
3. Çocuğun inanç gelişiminde sosyal çevresi kadar merak duygusu da etkilidir.
4. İnanç gelişiminde çocuğa rastgele bilgi verilmesinde sakınca yoktur, çocuk ilerleyen dönemlerde yanlış öğrenmelerini düzeltebilir.
5. Çocukta bilişsel gelişimle birlikte benmerkezci eğilim azalır.
6. Çocuğun dualarında kendi istek ve ihtiyaçlarına öncelik vermesi insan biçimci düşünmeden kaynaklanır.
7. Çocuk, çevresinden duyduğu dinî bilgileri kolayca kabul etme eğilimindedir.

19. Yukarıdaki tanılayıcı dallanmış ağaçta birinci çıkıştan çıkmak isteyen kişi sırasıyla hangi ifadeleri kullanmalıdır?

İfadenin Madde Numarası	İfade İçeriği	İfade Doğru mu Yanlış mı?

20. Tanılayıcı dallanmış ağaç şemasında dördüncü çıkışa ulaşmak için kaç numaralı ifadeler kullanılmalıdır?

A) 1-2-3

B) 1-2-4

C) 1-3-6

D) 3-4-5

E) 3-4-6

21. Tanılayıcı dallanmış ağaç şemasında altıncı çıkışa ulaşmak için kaç numaralı ifadeler kullanılmalıdır?

A) 1-2-3

B) 1-3-5

C) 2-3-4

D) 2-3-7

E) 4-5-7

22. Tanılayıcı dallanmış ağaç şemasında yedinci çıkışa ulaşmak için kaç numaralı ifadeler kullanılmalıdır?

A) 1-2-3

B) 1-3-4

C) 3-5-7

D) 4-5-6

E) 4-6-7

23-29. maddeleri okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

23. Okul öncesi dönemdeki çocuğa tevhit inancını somutlaştırarak anlatmak gerekir.

Aşağıdakilerden hangisi bu somut örnekler verirken çocuğu insan biçimci düşünceden uzaklaştıran doğru bir anlatımdır?

A) Allah'ın (cc) nerede olduğunun tam olarak bilinmediğini ve bu bilginin peygamberler tarafından bilindiğini söyleyerek soruyu ertelemek

B) Allah'ı (cc) bir "süper kahraman" gibi tasvir ederek O'nun insanüstü bir güç olduğunu somut bir mecazla açıklamak

C) Allah'ın (cc) varlığını ve birliğini, gözlemlenebilen olaylar (çiçeğin büyümesi, yağmurun yağması vb.) ile açıklamak ve O'nun hiçbir şeye benzemediğini vurgulamak

D) Çocuğa, Allah'ı (cc) ancak rüyasında görebileceğini, böylece görme isteğinin geçici olarak tatmin edilebileceğini belirtmek

E) Çocuğun hayal gücünü kısıtlamamak adına, Allah'ın (cc) gökteki en güzel evde oturduğunu ve her şeyi oradan izlediğini anlatmak

24. Aşağıdakilerden hangisi, çocuklara peygamberlerin hayatlarını öğretirken kullanılabilecek doğru bir yaklaşım değildir?

A) Kıssayı anlatırken peygamberlerin zorluk karşısında yaşadığı duygusal tepkilere ve gösterdiği erdemlere (sabır, şefkat) odaklanmak

B) Peygamberlerin bir haksızlık veya sorun karşısında verdiği etik kararı ve kullandığı problem çözme becerisini vurgulamak

C) Kıssadaki olayları, çocuğun günlük yaşamına uyarlayarak somut bir bağ kurmasını sağlamak

D) Kıssanın ana konusunu, peygamberin diğer insanlardan üstün olduğunu gösteren mucizeleri detaylı ve büyüleyici bir üslupla anlatmak

E) Kıssayı bitirdikten sonra çocuklara, "Peygamberimiz yalan söylemeyi sevmezdi, sen de doğruyu söylediğinde kendini daha iyi hissediyor musun?" gibi sorular sormak

25. Çocuk, bu dönemde inancının nedenlerini araştıramaz ve bilinçli bir şekilde analiz edemez. Sorularına verilen yanıtları sorgusuz kabul eder.

Buna göre hangi inanç gelişim özelliğinden bahsedilmektedir?

A) Benmerkezci eğilim **B)** Canlandırmacılık **C)** İnsan biçimci düşünme

D) Kendiliğinden olan dinî deneyim **E)** Kolay inanırlık

26. Altı yedi yaşlarından sonra zekânın gelişmesiyle birlikte çocuklarda bu döneme özgü fizikötesi ilgi ve merak kendiliğinden ortaya çıkar.

Buna göre verilen gelişim döneminde inanç gelişimiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Çocuk, Allah'ı (cc) bütün kâinatı yaratan olarak tasavvur etmeye başlar.

B) Çocuğun gözünde Allah (cc) mükemmelliğin, büyüklüğün ve eşsizliğin sembolüdür.

C) Çocuk bu dönemde Yüce Allah'ın nasıl bir varlık olduğunu merak eder.

D) Allah (cc) inancının ilk belirtileri bu dönemde gözlenir.

E) Çocuk sık sık Allah (cc) ile ilgili sorular sorar.

(27-29. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.)

Sümeyye, Çocuk Gelişimi Bölümü son sınıf öğrencisidir. Staj için haftada iki gün anaokuluna gitmektedir. Çocukların sınıftaki davranışlarını gözlemleyerek günlük notlar almaktadır.

Sümeyye'nin Notları:

1. Sınıftaki çocukların bazıları, öğretmenin anlattığı dinî bilgileri hiç sorgulamadan kabul etmektedir.
2. Çocukların dua ederken genelde kendi isteklerini dile getirmiştir.
3. Bazı çocuklar, "Allah (cc) nerede oturuyor?" veya "Allah (cc) yemek yer mi?" gibi sorular sormaktadır.
4. Bir çocuk oyuncak bebeğiyle konuşurken onun da kendisini duyduğunu ve hissedebildiğini ifade etmiştir.
5. Çocuklar öğretmenin dua ve ibadetlerini oyunlarında taklit etmektedir.
6. Bazı çocuklar, gök gürültüsü, şimşek, yağmur gibi doğa olaylarını dinî anlamlar yükleyerek açıklamaya çalışır.
7. Çocuklar çevrelerinde sık duydukları dinî ifadeleri (dua, besmele vb.) tekrar etmektedir.
8. Çocukların dinî davranışlarının çoğu merak, taklit ve oyun yoluyla ortaya çıkmaktadır.

27. Buna göre bilgilerden hareketle aşağıdaki ifadelerden hangisine ulaşılabilir?

A) Çocuklar dinî bilgileri tamamen mantıksal çıkarımlarla öğrenmektedir.

B) Çocukların dinî gelişimini etkileyen en önemli faktör okul ortamıdır.

C) Çocukların dinî gelişiminde taklit, merak ve çevresel faktörler önemlidir.

D) Çocuklar dinî kavramları tamamen soyut düzeyde anlamlandırır.

E) Çocukların dinî davranışları bilinçli ve sorgulayıcı bir yapıya sahiptir.

28. Sümeyye'nin notlarından hareketle aşağıdaki ifadelerden hangisine ulaşılamaz?

A) Çocuklar dinî bilgileri sorgulayıp eleştirel biçimde değerlendirir.

B) Çocuklar dinî kavramları kendi bakış açılarına göre yorumlayabilir.

C) Çocukların Allah (cc) ile ilgili insan biçimci düşünceye sahip olduğu görülebilir.

D) Çocuklar çevrelerinde gördükleri dinî davranışları tekrar edebilir.

E) Çocukların dinî davranışlarında oyunlarına yansıtabilir.

29. Sümeyye'nin gözlemlerine göre bir okul öncesi öğretmeninin aşağıdaki davranışlarından hangisi yanlıştır?

A) Çocukların sorularına somut ve anlaşılır örneklerle cevap vermek

B) Çocukların dinî davranışları taklit etmesine fırsat vermek

C) Oyun ve drama etkinlikleriyle dinî deneyim kazanmalarını sağlamak

D) Çocukların merak ettikleri konular üzerinden öğrenme sürecini desteklemek

E) Soyut dinî kavramları, uzun açıklamalarla anlatmak

Üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanınız.

2. ÜNİTE SONNOTLAR

1. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 255.
2. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 73.
3. Aybey Salih, "İman Esaslarının Öğretimi", 217.
4. bk. Rum suresi 30. ayet.
5. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 73.
6. bk. Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 78-79.
7. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 73.
8. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 168.
9. bk. Köylü, "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", 138-139.
10. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi",69.
11. bk. Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 81-82.
12. bk. Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 88.
13. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitim", 78.
14. bk. Köylü, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi" 138-139.
15. bk. Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 88-91.
16. bk. Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 140.
17. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 322.
18. bk. Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 141.
19. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 309.
20. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 80.
21. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 79.
22. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 80.
23. bk. Köylü, "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi",140.
24. bk. Karaca, *Dinî Gelişim Psikolojisi*, 141.
25. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 94-95.
26. bk. Aybey, "İman Esaslarının Öğretimi", 218-219.
27. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 217-221.
28. bk. Doğan-Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, 126.
29. bk. Çabuk, *İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı*, 41-43.
30. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 221.
31. bk. Doğan-Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, 127.
32. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 216-222.
33. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 234.
34. bk. Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 87.
35. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 236.
36. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 225.
37. bk. İsra suresi 40. ayet, Saffat suresi 150. ayet, Enbiya suresi 26. ayet, Zuhruf suresi 15-20 ayetler.
38. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 225-226.
39. bk. Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 203-204.
40. bk. Aybey, "İman Esasları Öğretimi", 230.
41. bk. Oruç, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, 196.
42. bk. Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 216.

43. bk. Aybey, “İman Esasları Öğretimi”, 238.
44. bk. Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, 77.
45. bk. Aybey, “İman Esasları Öğretimi”, 233-240.
46. bk. Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 250.
47. bk. Aybey, “İman Esasları Öğretimi”, 242.
48. bk. Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 250.
49. bk. Aybey, “İman Esasları Öğretimi”, 242-244.

3. ÜNİTE
ÇOCUK VE İBADET

3.1. ÇOCUĞUN İBADET ALGISI
3.2. ÇOCUK GELİŞİMİNE GÖRE İBADET EĞİTİMİ

Anahtar Kavramlar

- **çocuk gelişimi**
- **ibadet**
- **namaz**
- **oruç**
- **zekât**

Bu ünitede sizlerden

- çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algısını müşahede edebilmeniz,
- çocuğun gelişimine göre ibadet eğitimini tatbik edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Başlarken

Sabahın ilk vakitlerinde dedem ve babamla mahallemizdeki camiye doğru yola çıktık. Hava serindi fakat içimizdeki bayram coşkusu her şeyi ısıtıyordu. Bu duygular içinde camiye vardık. Bayram namazının nasıl kılındığını iyice öğrenmiş olmanın gururuyla camideki küçük çocukların heyecanını izlemeye başladım. Kimi tespihlerle oynuyor, kimi hayranlıkla etrafı gözlemliyordu. Yan tarafta bir baba, altı yedi yaşlarındaki oğluna bayram namazının kılınışını anlatmaya başlamıştı. İmamın arkasında bayram namazını kıldık, bayram hutbesini dinledik. Namazdan sonra cami cemaatiyle bayramlaştık. Yüzlerde gülümseme, dillerde dualarla cemaatle vedalaştık. Bayramlaşmanın ardından eve doğru yürürken içimde derin bir huzur vardı. Evde de annem ve kız kardeşimle bayramlaşıp ailece kahvaltı yaptık ve bayramla ilgili sohbet ettik.

(Komisyon tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

Çocukların, ibadetleri öğrenme sürecinde ebeveyn tutumunun etkileri neler olabilir?

HAZIR MISINIZ?

1. İbadetler hakkında bildiklerinizi paylaşınız.

2. İbadet çeşitleriyle ilgili ikişer örnek yazınız.

Beden ile yapılan ibadetler: .....
Mal ile yapılan ibadetler: .....
Hem beden hem malla yapılan ibadetler: .....

"Hz. Enes anlatıyor: Biz çocuklarımızdan oruç tutabilenlere oruç tuttururduk. Mescide gelirlerdi onlara yün oyuncaklar verirdik. Biri ağladığında iftar vakti oluncaya kadar oyalardık."

(Müslim, "Sıyâm", 136; Buhari, "Siyâm", 46)

2. Hadisişerife göre çocukta ibadet algısı nasıl gelişebilir?

3.1. ÇOCUĞUN İBADET ALGISI

Konuya Başlarken

Çocuklukta kazanılan davranışların büyük çoğunluğu çocuğun yaşamının ilerleyen dönemlerinde kişiliğinin, inançlarının ve değer yargılarının temelini oluşturur.[1] Allah'ın (cc) rızasını kazanma niyetiyle iyilik yapmaya ve ibadete yönlendirilen çocuk; insanları sevmeyi, onlara saygı göstermeyi ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi öğrenir. Kur'an-ı Kerim'deki **"... İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever."**[2] ayeti de insanı yardımlaşmaya ve iyiliğe yönlendirir. Bu anlayışla yetişen çocuk, hayatın içinde aktif rol alabilen, çevresine duyarlı, vatansever ve sorumluluk sahibi bir birey hâline gelebilir *(Görsel 3.1)*.

Görsel 3.1: Vatanını sevmek, vatanına ve milletine faydalı işler yapmak ibadet hükmündedir.

Teşekkür etmek, özür dilemek, selamlaşmak, yardım etmek gibi davranışlar hakkında düşünceleriniz nelerdir?

İslam'da bir insanın emir ve yasaklardan sorumlu olabilmesi için akıl sağlığının yerinde olması ve büluğ çağına ulaşmak gibi bazı şartları taşıması gerekir.[3] Şartları taşıyan insan, bilinçli bir şekilde ibadetleri yapmaya başlar. **İbadet**, insanın Allah'la (cc), kendisiyle ve diğer varlıklarla ilişkisini düzenleyen davranış biçimidir.

İbadetlerden her biri insanın kişiliğinin farklı yönlerini geliştirir ya da olgunlaştırır.[4] İslam'da ibadetler yalnızca farzlarla sınırlı değildir. Yüce Allah'ın rızası gözetilerek yapılan her türlü iyi ve güzel davranış "salih amel" olarak ibadet kapsamında değerlendirilir. Çocuğun salih ameller doğrultusunda yetiştirilmesine özen gösterilir. İbadetler, Allah'a (cc) bağlılığın bir göstergesi olarak inancı davranışa dönüştürür.[5]

İbadet algısı, çocukluk dönemi gelişim özelliklerine göre şekillenir. **Çocuk gelişimi,** çocuğun tüm değişimlerini içeren bir süreçtir. Yaş ilerledikçe zihinsel, duygusal ve sosyal olarak olgunlaşan çocuğun ibadete yüklediği anlam da dönüşür[6] *(Görsel 3.2).* İbadet, küçük yaşlarda zamanla bilinçli bir yöneliş ve bağlılık haline gelir.[7]

Görsel 3.2: Zamanla ibadete yüklenen anlam da değişir.

3.1.1. Gelişim Özellikleri ve İbadetler

ETKİNLİK 1

Adı: Çocuk ve İbadet Hakkında Merak Ettiklerim

Amaç: Çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algısıyla ilgili merak ettiklerini belirleyebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. **Öğretmen rehberliğinde beş gruba ayrılınız.**
2. **Grubunuzda bir sözcü seçiniz.**
3. **Grubunuzla namaz, oruç, zekât, hac veya Kur'an-ı Kerim okuma ibadetlerinden birini seçiniz.**
4. **Seçtiğiniz ibadeti, çocuğun gelişim özelliklerine göre nasıl algıladığını grubunuzla tartışınız.**
5. **Tartışma sonunda görüşlerinizi grup sözcüleri aracılığıyla sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.**
6. **Çocuğun gelişim özelliklerine göre seçtiğiniz ibadet algısı hakkında merak ettiklerinizi aşağıdaki tabloya yazınız.**

Grubun Seçtiği İbadet	.....
Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)	.....
İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)	.....
Çocukluk Dönemi (7-11 yaş)	.....
Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üstü)	.....

Değerlendirme: Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Çocuğun ibadet algısı üzerinde neler etkili olur?

2. Çocuğun namazı algılama biçimi ile diğer ibadetleri algılama biçimi arasındaki farklar nelerdir?

3.1.2. Gelişim Özelliklerine Göre İbadet Algıları

Bebeklik Dönemi (0-2 yaş) İbadet Algısı

Bebeklik dönemi, dinî gelişimin henüz bilinç düzeyine erişmediği bir evredir. Bu dönemde bebeklerin soyut kavramları anlama becerileri gelişmemiştir. Bu nedenle ibadet gibi dinî sorumlulukları kavramaları beklenemez. Dinî kavramları, dönemin sonlarına doğru yalnızca sözel düzeyde ifade edebilirler. Ancak duyu organları ve duygusal bağlar aracılığıyla temel dinî izlenimler bu dönemde oluşmaya başlar[8] *(Görsel 3.3).*

Görsel 3.3
İlk dinî izlenimler bebeklik döneminde başlar.

Bebek, bilişsel gelişim açısından duyusal-motor evrededir. Bu evrede görme ve işitme duyuları etkindir ve bebek, çevresini hareket, dokunma, ses, tat ve görsel uyaranlar aracılığıyla tanır.[9] Bu gelişimsel özellik, ibadetlerin bebek tarafından daha çok bedensel, görsel ve işitsel yönleriyle algılanmasını sağlar. Ancak bebek, ibadetlere değil, çevresindeki bireylerin ibadeti de içeren davranışlarına odaklanır. Bu gözlemleri sonucunda çeşitli tasavvurlar oluşturur. Dinî algılar ve ibadetler ise bunlardandır. Bebek, algılarının büyük bölümünü annesiyle kurduğu etkileşimlerle oluşturur.[10] Örneğin secdeye gitme hareketi, ezanın melodik yapısı ya da annenin Kur'an-ı Kerim okuması, çocuğun güven duygusuyla zaman içinde dinî algılara dönüşür.

İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş) İbadet Algısı

İlk çocukluk, en genel hâliyle bir taklit dönemidir. Çocuk, ilk dinî davranışlarını çevresini izleyerek öğrenir. Bu süreçte her konuya olduğu gibi dine de yoğun bir merak duyar ve **namaz, oruç,** sevap gibi kavramlar hakkında sıkça sorular sorar.

Namaz, tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî bir ibadettir. **Oruç**, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar yeme, içme gibi ihtiyaçlardan uzak durmaktır.

Çocuğun dinî bilinci, çevresindeki insanları dua veya ibadet ederken izlemesiyle şekillenir.[11] Ailesinin yemeğe besmeleyle başlayıp yemeği hamt ile bitirmesini ya da namaz kılan ana babasının rükû ve secde hareketlerini taklit etmesi buna örnek gösterilebilir.[12] Bunları alışkanlık hâline getirmesi ise zaman ve

emek gerektirir.[13] Çocuk, ibadetleri henüz gerçek anlamda özümsememiştir. İbadetlerin, ezberlediği davranışsal yönüyle daha çok ilgilenir. Bu nedenle ibadetlerin çocuğa sıcak ve sevecen bir şekilde aktarılması, onun dinî algısını olumlu yönde etkileyecek kritik bir rol oynar. Bu aktarımda görev, çocuğun ailesi, çevresi ve öğretmenlerine düşer.[14]

İlk çocukluk döneminde çocuk, samimi bir şekilde dua eder *(Görsel 3.4).* Yapmacıklıktan uzak dua etme eğilimi, bu dönemdeki ibadet algısının doğal ve içten karakterini ortaya koyar. Yemekten ve uykudan önce dua etmek gibi günlük alışkanlıklar onun dine bağlanmasını sağlar.[15] Bu dönemde sunulan sıcak, samimi ve oyuna dayalı dinî deneyimler, çocuğun ibadetleri sevgi ve bağlılık temelinde anlamlandırmasının ilk ve en kalıcı adımını oluşturur.[16]

Görsel 3.4
Çocuk, içinden geldiği gibi dua eder.

Çocukluk Dönemi (7-11 yaş) İbadet Algısı

Taklit evresinin ardından gelen çocukluk dönemi, dinî davranışların bilinç düzeyine çıktığı bir uyanış çağıdır. Bu evrede çocuk, namaz ve oruç gibi ibadetlere yönelik artan bir ilgi gösterebilir.[17] Çocuk taklit ettiklerini anlamlandırmaya başlar. Dönemin sonlarına doğru, dua ve namaz gibi ibadetlerin nedenlerini açıklamaya çalışır[18] *(Görsel 3.5).*

Çocuğun dini algılayış biçimi üzerinde sırasıyla kişilik yapısı, aile ve okul etkin bir öneme sahiptir. Özellikle ailenin olumlu veya olumsuz davranışları çocuk üzerinde belirleyicidir.[19] Çocuk, gördüğü ibadetleri, dinî davranışları, sözleri ve ilahileri taklit etmeye devam eder ve ailesine çeşitli dinî sorular yöneltir.[20]

Yaşı ilerledikçe çocuk, kişisel ihtiyaçlarının ötesine geçerek daha soyut ve manevi konularda da Allah'a (cc) yönelmeye başlar. Dualarındaki farkındalık düzeyi artar; duaları daha bilinçli, derin ve anlamlı bir nitelik kazanır. Tüm bu süreç dinî hayatın anlam kazanıp kişiselleşmeye başladığı çocukluk döneminin, aslında değerli bir hazırlık evresi olduğunu gösterir.[21]

Görsel 3.5: Çocuk, ibadetlerin manasını kavramaya ve açıklamaya çalışır.

Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üzeri) İbadet Algısı

Ergenlik, çocukluk dönemindeki dinî uyanışın yerini anlam arayışı ve eleştirel bir yaklaşımın aldığı dönemdir.[22] Çocuk; çevresinden aldığı telkinlerle yetinmez, dini kendi içinde anlamlandırmaya başlar. Bu süreçteki çocuğun ibadet algısında ibadet yerlerinin manevi iklimi, sosyal çevre ve ailenin tutumu büyük etkiye sahiptir. Birbirleriyle aynı şeyleri düşünen ve birlikte hareket eden insanlar bu yaş grubundaki çocuğa güven verir.[23]

Ergenlikte duygusal olarak değişken zamanlardan geçen çocuk, ibadetleri yerine getirme, camiye gitme gibi dinî ilginin yüksek olduğu saadet devri yaşayabilir. Ancak ergenliğin getirdiği bedensel ve ruhsal değişimler, ibadet eğilimini de dönüştürebilir.[24] Soyut düşünme yeteneğinin gelişmesiyle dinî gerçeği daha doğru algılamaya başlasa da zaman zaman bilgi eksikliklerinden kaynaklanan zorluklarla

karşılaşabilir.[25] Bu zorlukları, doğru kaynaklara yönelerek veya bir uzmandan rehberlik alarak aşmaya çalışabilir *(Görsel 3.6).*

Model olarak benimsenen bireylerin samimi tutumları, ergenin ibadetlere ve dinî davranışlara yönelik olumlu bir bakış geliştirmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca bu dönemde akran grupları da önemli bir etkiye sahiptir. Benzer düşünce ve değerleri paylaşan arkadaş çevresi, ergenin dinî kimliğini şekillendirmesinde destekleyici olabilir.

Ergenlik dönemi, dinî inancın sorgulandığı, kişiselleştirildiği ve nihayetinde olgunlaşmaya başladığı kritik bir geçiş evresini temsil eder. Dönemin sonlarına doğru, yetişkinliğe geçiş sürecine giren birey için çocukluk dönemi tamamlanır.

Görsel 3.6: Ergen, doğru kaynaklardan faydalanarak ibadetleri araştırabilir.

ETKİNLİK 2

Adı: Hem Sorarım Hem Cevaplarım

Amaç: Çocuğun gelişim özelliklerine göre belirlenen ibadet algısı hakkında soru sorabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Farklı yaş gruplarındaki çocukların ibadet algısını yansıtan örnek olayları inceleyiniz.

Ezanı Duyuyorum

Ayşe iki yaşındadır. Annesi ezan okunduğunda evde sessizce ezanı dinler. Annesinin bu davranışı Ayşe'nin dikkatini çeker ve ezan başladığında annesini taklit ederek sessizleşir. Bu durum bir gün Ayşe'nin babasının dikkatini çeker. Eşine, "Bak, Ayşe ezanı duyunca kendi kendine susuyor. Ezanı biliyormuş gibi!" diyerek şaşkınlığını ifade eder.

İlk Orucum

Ayşe altı yaşındadır. Ramazanda annesinin oruç tuttuğunu görür ve "Ben de senin gibi oruç tutmak istiyorum." der. Annesi, "Tamam ama sen tekne orucu tutabilirsin. Küçük olduğun için öğlen de yemek yemen gerekecek. Seni sahura kaldıracağım." diye cevap verir. Ayşe ailesiyle sahur yapar ve ertesi gün öğlene kadar bir şey yiyip içmez. Öğlen annesinin hazırladığı atıştırmalıkları yer. Orucuna devam eder. İftar vakti yaklaşırken annesine yardım eder. Ailece sofraya otururlar. Ayşe ailesiyle ilk kez iftar yaptığı için heyecanlı ve çok mutludur.

Sınav Öncesi Duam

Ayşe on bir yaşındadır. Yarın önemli bir sınavı vardır ve çok heyecanlıdır. Akşam evde ders çalışırken kafası karışır, endişelenir. Endişeli hâlini fark eden babası, yanına gelip şöyle söyler: "Sen elinden geleni yapıyorsun. Endişelendiğinde Allah'tan (cc) yardım isteyebilirsin, dua etmek sana iyi gelebilir." Ayşe odasında ellerini açıp şöyle der: "Allah'ım (cc), sınavda doğru cevaplar verebileyim ve bildiklerimi aktarabileyim. Lütfen bana yardımcı ol." Ertesi gün sınavda sakin kalabildiğini fark eder. Eve gelince babasına "Dua etmek beni sakinleştirdi, kendime güvenimi artırdı." der.

Harçlığımdan Bir Pay

Ayşe on altı yaşındadır. Bir gün okulda sosyal sorumluluk projesi kapsamında yardım kampanyası düzenlenir. Ayşe, harçlığının bir kısmını bağışlar ve arkadaşına şöyle der: "Henüz zekât verme sorumluluğum olmasa da sadaka vererek bu projeye katkıda bulunmak istedim."

2. İncelediğiniz örnek olaylardan yola çıkarak çocuğun ibadet algısının gelişim dönemlerindeki farklılıklarına ilişkin sorular yazınız.

Bebeklik Dönemi	.....
İlk Çocukluk Dönemi	.....
Çocukluk Dönemi	.....
Ergenlik Dönemi	.....

3. Hazırladığınız soruları öğretmen rehberliğinde cevaplayınız.

Değerlendirme: Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Farklı gelişim dönemlerindeki çocukların ibadet algısında ne gibi farklılıklar görülür?

.....

.....

2. Ergenlik dönemi ibadet algısını diğer dönemlerden ayıran özellikler nelerdir?

.....

.....

ETKİNLİK 3

Adı: Çıkardığım Sonuçlar

Amaç: Çocuğun gelişim özelliklerine göre incelediği ibadet algısı hakkında çıkarım yapabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algılarıyla ilgili bilgi kartını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

Bebeklik Dönemi: Bebeğin başta ailesi olmak üzere yakın çevresini izlemesine dayanır. Bilinçli bir kavrayışla değil, duyusal deneyimler ve duygusal ilişkiler yoluyla şekillenir.

İlk Çocukluk Dönemi: Çocuk, dinî davranışları çevresini taklit ederek öğrenir. İbadetlere karşı meraklıdır ve dinî sorular sorar.

Çocukluk Dönemi: Çocuk, ibadetler ve dinî davranışlarla ilgili bilinç kazanmaya başlar. İbadetlere daha fazla ilgi gösterir ve ibadetlerin nedenlerini sorgular.

Ergenlik Dönemi: İbadet algısı, çocukluktaki kabullenişten çıkarak bilinçli ve anlam arayışına dayalı bir nitelik kazanır. Genç, ibadetleri içselleştirme sürecinde aile ve sosyal çevresinin dinî yaşamından etkilenir.

2. Çocuğun gelişim özelliklerine göre incelediğiniz ibadet algılarıyla ilgili aşağıdaki soruları cevaplayınız.

a. Bebeklik dönemi ibadet algısının oluşmasında ailenin etkileri nelerdir?

b. İlk çocukluk döneminde aile ve çevrenin, çocuğun ibadet algısına etkileri nelerdir?

c. Çocukluk döneminde çocuğun duaya bakış açısı nasıldır?

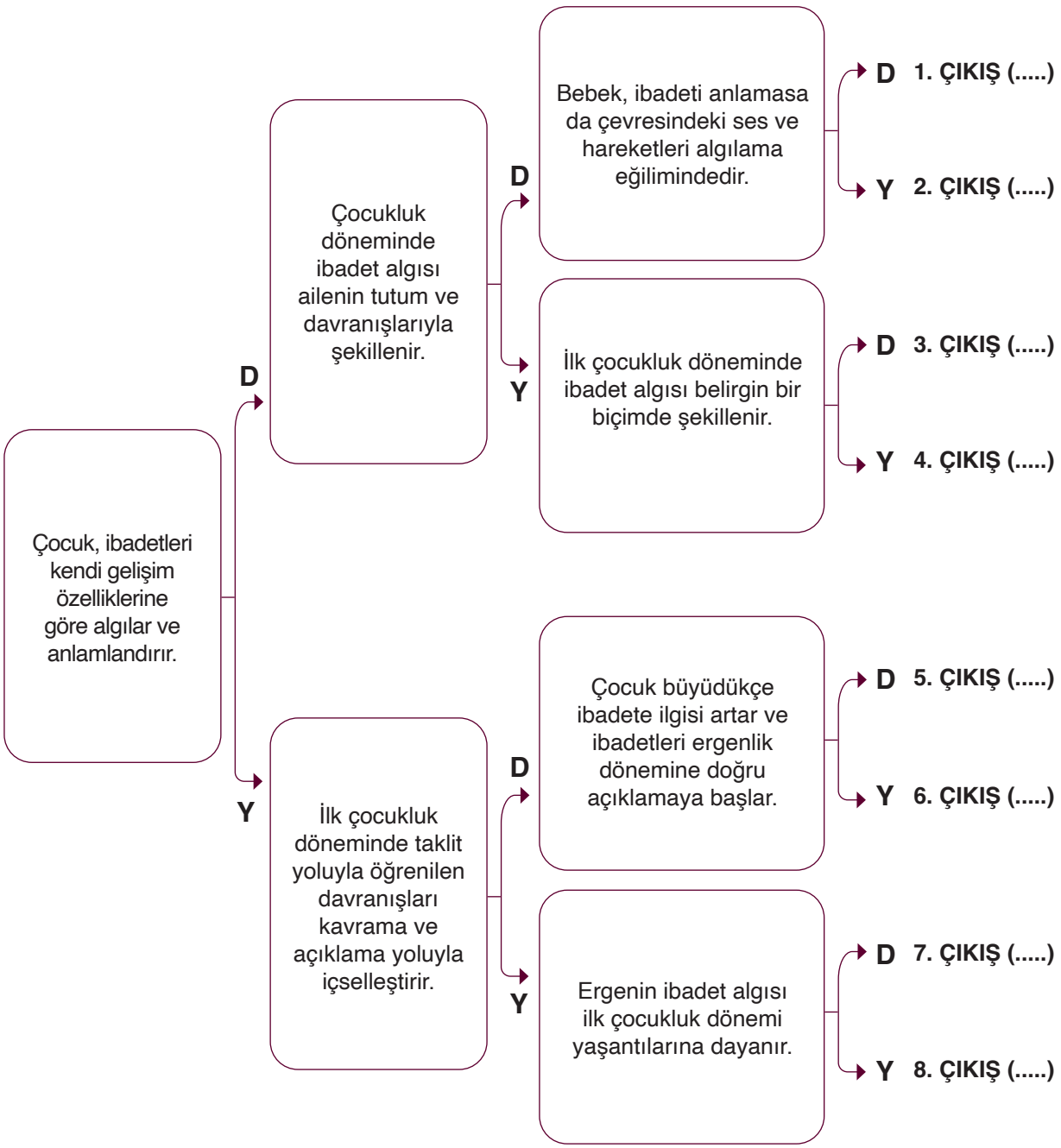
ç. Ergenlik döneminde doğru ibadet algısının oluşmasında iletişimin önemi nedir?

3. Çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algıları hakkında çıkarımlarınızı içeren bir rapor hazırlayınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan rapor, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

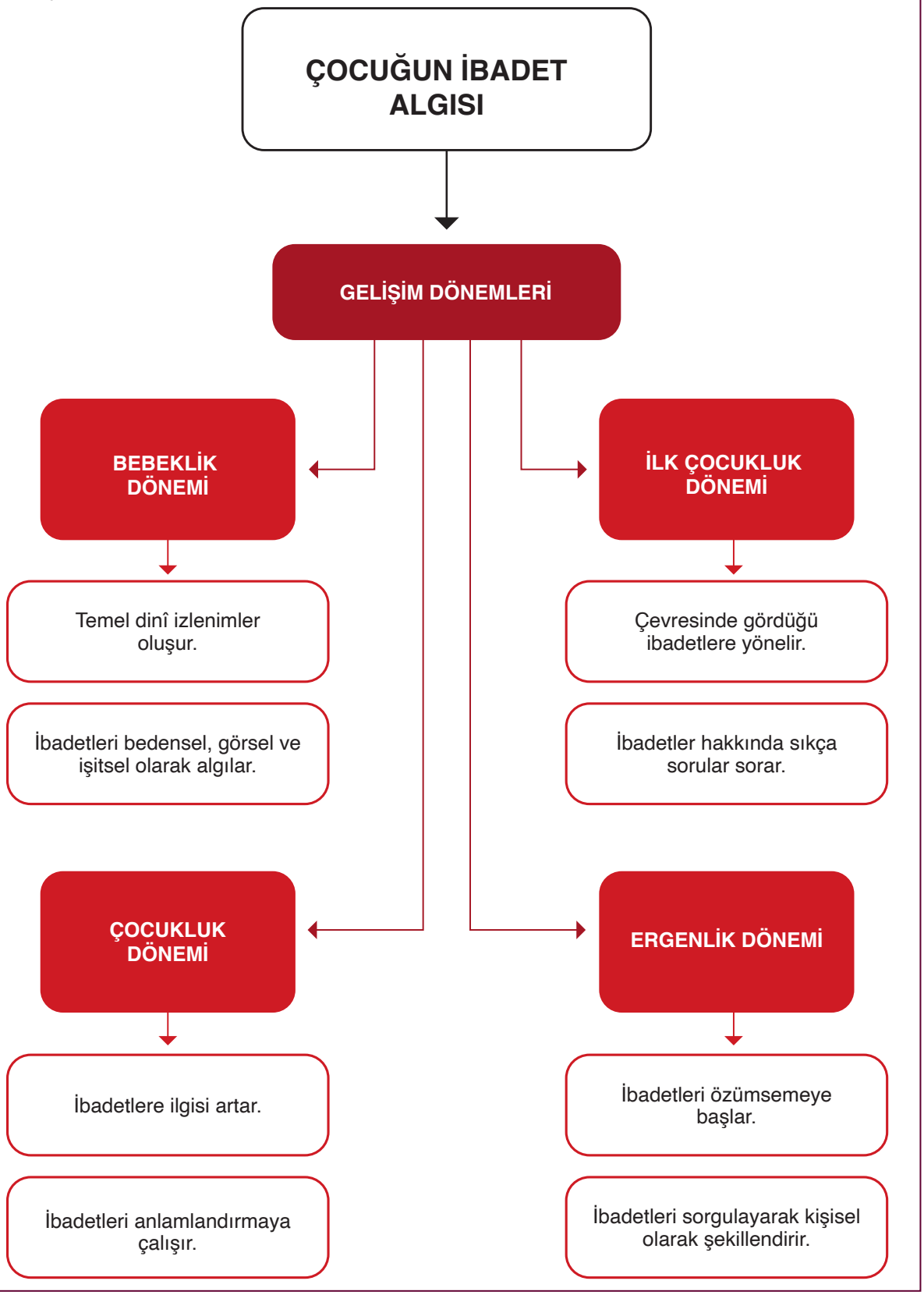
ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğunu (D) veya yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı (✓) ile işaretleyiniz.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek çocuğun ibadet algısıyla ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

3. 2. ÇOCUK GELİŞİMİNE GÖRE İBADET EĞİTİMİ

Konuya Başlarken

Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi dört beş yaşlarındayken himayesine alarak bizzat yetiştirmiştir. Hz. Ali'nin karakteri doğrudan Peygamberimizin terbiyesi altında şekillenmiştir. Hz. Peygamber, "*Ali bendendir, ben de Ali'denim. Benim nezdimde o, insanların en hayırlısıdır.*" [26] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in çocuklara yaklaşımına bir diğer önemli örnek ise Enes bin Malik (ra) çocukluğunun on yılını Peygamber Efendimiz'in yanında geçirmiş ve kendisine verilen birçok görevi yerine getirmiştir. Enes bin Malik (ra), yaptığı yanlışlar karşısında Peygamber Efendimiz'den gördüğü muameleyi ve onun eğitim yöntemini şöyle aktarmıştır: "*On yıl boyunca onun hizmetinde kaldım. Bana bir kez olsun 'Öf!' bile demedi. Yaptığım bir hatadan dolayı asla 'Neden böyle yaptın?' diye sormadı. Yapamadığım veya eksik bıraktığım bir iş için de 'Niçin şöyle yapmadın?' diyerek beni azarlamadı.*" [27]

Hz. Muhammed (sav), yanında yetişen çocuklara bu yaklaşımla neler amaçlamış olabilir?

Hz. Peygamber'in ibadet öğretimindeki rehberliği ve kullandığı yöntemler eğitim sürecine yol gösterici niteliktedir. Bir hadisişerifte "*Çocuklarınıza eğitim verirken onları kırıcı sözlerle üzmeyin.*"[28] diye buyurur. Onun bu tavsiyesi, çocuklara yönelik eğitim sürecinin, sevgi, şefkat, hoşgörü ve merhamet temelli bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiğini ortaya koyar *(Görsel 3.7).*

Görsel 3.7
Çocuğa ibadetler öğretilirken sabırlı olunmalıdır.

Peygamber Efendimiz'in yaklaşımına göre çocuk; sevilmeli, korunmalı, bulunduğu gelişim düzeyine uygun sorumluluklar verilerek desteklenmeli ve toplumsal hayata katılabilen bir birey olarak yetiştirilmelidir. Bir rivayette Amr bin Seleme şöyle söylemiştir: "Biz çölde yaşıyorduk; insanlar Peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem) gider, dönerken bize uğrar ve 'Resûlullah şöyle buyurdu' diye anlatırlardı. Ben de küçük yaşta olmama rağmen çok iyi ezberlerdim. Babam kavminden bir heyetle Resûlullah'a gidip geldi. Peygamber (sav) onlara namazı öğretti ve *'İçinizde en çok Kur'an bileniniz size imamlık yapsın'* buyurdu. Ben Kur'an'ı en çok bilen olduğum için beni öne geçirdiler; onlara imamlık yaptım."[29] diye buyurur.

Aile, hayatın her alanında çocuğun Peygamber Efendimiz'in sünnetiyle iç içe olmasına özen göstermelidir. Hz. Peygamber'in *"Ey çocuk! Besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye."*[30] şeklindeki öğüdü, yemek adabını öğretmeyi hedeflerken aynı zamanda sünneti gündelik hayata aktarmanın somut bir örneğidir. Bu tür uygulamalarla sünnetin çocuğa kazandırılması, onun dinî kimliğinin sağlam temeller üzerine oturtulmasında belirleyici bir rol oynar.

Görsel 3.8
Bebekler gördükleri objelere de ilgi duyarlar.

3.2.1. Gelişim Dönemlerine Göre İbadet Eğitimi

Bebeklik Dönemi (0-2 yaş) İbadet Eğitimi

Bebeklik dönemi, bebeğin her yönden aileye bağımlı olduğu dönemdir. Bu dönem dil gelişimi ve dinî kavramların kazandırılması için büyük önem taşır. Hz. Peygamber "*İlk söz olarak çocuklarınıza güzel bir şekilde: La ilahe illallah demeyi öğretiniz.*"[31] buyurmuştur.

Bebek, ailede gördüğü her şeyi izler. Çevresinde gördüğü nesnelerle

ya da hareketlerle ilgilenir *(Görsel 3.8).* Ebeveynin namaz kılması, secdeye gitmesi ve dua etmesi bebek tarafından el-kol hareketleriyle tekrarlanabilir.[32] Ebeveynin, bebek kucağındayken Kur'an-ı Kerim okuması ibadetlerin sevgi ve huzur ortamında çocuğa aktarılmasını sağlayabilir. Ana babalar bebekte farkındalık oluşturmak için yüksek sesle dua edebilir.[33] Bebekliğin sonlarına doğru bebeğe dinî ninniler tekrarlatılabilir. Dinen zengin sayılan müslümanların malından alınan belli bir payı ifade eden **zekât**, sadaka gibi ibadetler doğrudan kavratılamaz. Bebeğin bu ibadetlerle şekillenen manevi bir iklimde büyümesi, gelecekteki dinî kimliğinin temelini oluşturur ve onların özünü hissederek gelişmesine imkân tanır.

İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş) İbadet Eğitimi

Çocukluk dönemi, doğası gereği bir oyun dönemi olduğundan bu evredeki din eğitimi de oyun temelli yöntemlerle şekillendirilebilir. Çocuğun dua ve ibadetlere yönelik ilgi ve isteğinin yoğun olabildiği bu dönemde eğitim, kavramsal açıklamalardan çok hikâye, şarkı, oyun ve gözlem üzerine kurulabilir. Bu bağlamda dinî içerikli müzik, gölge oyunları, tiyatro ve canlandırmalar etkili birer araç olarak kullanılabilir.[34]

Sabır, paylaşma ve yardımlaşma gibi ahlaki değerlerin ibadetle bağı, çocukların somut deneyimleriyle pekiştirilebilir. Çocuğun doğal merakı ve taklit etme eğilimi, ibadet alışkanlığı kazandırmak için bir temel olarak kullanılabilir. Suya olan düşkünlüğü, abdest almayı öğrenmesi için oyunlaştırılarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, yemek ve uykudan önceki duaları gibi günlük alışkanlıklar edinmesi sağlanabilir.[35] Çocuğun iftar yemeklerine veya teravih namazlarına katılması, oruç ibadetini öğrenmesine katkıda bulunabilir. *(Görsel 3.9).* Oruç ibadeti öğretilirken tekne oruçlarıyla başlanması, zekât ve sadaka öğretiminde çocuğun oyuncağını paylaşmaya yönlendirilmesi bu ibadetlerin öğrenilmesini kolaylaştırabilir.

Görsel 3.9: Çocuğun ibadetlere eşlik etmesi, onları alışkanlığa dönüştürmesini sağlar.

Dinî kimliğin temellerinin atılmasında, toplulukla yapılan ibadetler ve kutlamalar kritik bir rol oynar. Ramazan, kutsal geceler, bayramlar gibi özel zamanlar çocuğun anlayacağı bir dille açıklanabilir ve onu sevindirecek küçük sürprizlerle değerlendirilebilir.[36] Çocukla dua edilmesi ve çocuğa âmin demenin öğretilmesiyle çocuğun ibadetle bağı güçlenir. Ezan, kelimeişehadet, salavat gibi sözlü ifadeler ritmik yapısıyla kolay öğretilebilir.[37] Farz ibadetlerin çocuğa kademeli olarak öğretilmesi etkili bir yaklaşımdır.

Ebeveyn veya eğitimciler çocuğa dua ve sureleri akademik bir yöntemle öğretmekten kaçınmalıdır. Çocuk, takdir edilmeli ve ilk ibadet deneyimlerine destek olunmalıdır.[38] Nihai amaç, baskıdan uzak, sevgi ve oyun merkezli bu ilk deneyimlerle çocuğun sağlam bir dinî kişilik kazanmasına zemin hazırlamaktır.[39]

Çocukluk Dönemi (7-11 yaş) İbadet Eğitimi

Çocukluk dönemi, bireyin artık ibadetleri doğrudan öğrenebileceği ve kendi gücü ölçüsünde uygulamaya başlayabileceği bir gelişim evresidir. Bu dönemde her çocuk kendi gücüne göre ibadete alıştırılırken onun zayıf düşmemesine veya bıkmamasına da dikkat edilmelidir.[40]

Hz. Peygamber bu yaşlardaki çocuğun bazı dinî kavramları ve ibadetleri öğrenebilecek düzeye geldiğine dikkat çekerek *"Çocuklarınız yedi yaşına geldikleri zaman onlara namaz kılmayı öğretin."*[41] buyurmuştur. Bu temel prensip doğrultusunda, on yaşına gelen çocuğun namazı öğrenmiş olması hedeflenir ve bu yaklaşım diğer ibadetler için de geçerlidir.[42] Kadın sahabiler, çocuklarını oruca alıştırırken onları yünden oyuncaklarla oyalayarak bu süreci kolaylaştırmışlardır.[43]

Hz. Peygamber; en etkili yolun uygulamalı öğretim olduğunu, bir mescitte iki çocuğa namaz kıldırarak bizzat göstermiştir.[44] Öğretimde, duaların ve ibadetlerin tekrarlanarak gösterilmesi başlangıç için gereklidir. Dinî bilgiler, on bir veya on iki yaşına kadar anlaşılır bir biçimde verilmelidir.[45] Yemek, uyku öncesi ve

şükür dualarının çocukla birlikte yüksek sesle yapılması veya harçlığının bir kısmını bağışlamaya teşvik edilmesi gibi somut uygulamalar, çocuğun zekât ve yardımlaşma gibi ibadetleri özümsemesini sağlayarak dinî gelişimini olumlu yönde destekler.[46]

Çocukluk dönemi, din öğretiminin en verimli şekilde yapılabileceği ve Hz. Peygamber'in örneğindeki gibi ibadetlerin sevgi, sabır ve emekle kalıcı bir alışkanlığa dönüştürülebildiği çok önemli bir zaman dilimidir *(Görsel 3.10)*.

Görsel 3.10: İbadetler çocuğa bizzat gösterilerek öğretilmelidir.

Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üzeri) İbadet Eğitimi

Ergenlik, çocuğun bedensel ve zihinsel olarak hızla geliştiği dönemdir. Bu dönemde ibadetleri yerine getirme sorumluluğu başlar. Dönemin iyi bilinmesi ve ibadet öğretiminin doğru bir yaklaşımla yapılması son derece önemlidir.[47]

Çocuk dinî bilgilerini çoğunlukla model aldığı kişilerden edinir.[48] Hz. İbrahim'in **"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle."**[49] ve Hz. Lokman'ın **"Yavrucuğum! Namaz kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir."**[50] dua ve öğütleri, ergenlik dönemindeki ebeveyn rehberliğinin önemini vurgular.

Ergenlik sürecinde çocuğa, ebeveyn ve çevre desteğiyle namaz alışkanlığı kazandırılabilir. Çocukla cami ve mescit gibi ibadethanelere gitmek, onun hem sosyalleşmesini hem de inancını daha iyi anlamasını sağlar.[51] Çocuğun sağlığı gözetilerek ramazan orucunu tutmaya başlaması teşvik edilebilir. Zekât ve yardımlaşma ibadetlerinin öğretiminde, yardım süreçlerine aktif katılımı sağlanabilir. Hac ibadetinin öğretiminde ise birlikte belgeseller izleme, kutsal mekânları tanıtma, haccın aşamalarını hikâyeleştirerek anlatma gibi yöntemlerden faydalanılabilir. Güzel davranışların da ibadet sayıldığı ve günlük hayatın bir parçası olduğu vurgulanmalıdır.

Ebeveyn veya eğitimci, namaz ve oruç gibi ibadetlerde zorlayıcı olmak yerine, çocuğun bu ibadetleri içselleştirmesine ve sürdürmesine yardımcı olmalıdır . Çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimini desteklemek, ibadetleri benimsemesinde etkili yollardan biridir. Bu nedenle sorgulamalarına izin verilmeli ve çocuk doğru kaynaklara yönlendirilmelidir.[52]

Sorumluluğun başladığı bu kritik evrede, ergenlik dönemindeki ibadet öğretimi, çocuğa sevgi ve sabırla rehberlik etmeyi ve ibadetleri içselleştirerek sürekli kılmayı hedefler.

3.2.2. İbadetlere ve İbadet Mekânlarına Saygı

İslam'da ibadetlere ve ibadet mekânlarına saygı göstermek önemli bir ahlaki ve dinî sorumluluktur. Camiler; kutsal mekânlar olduğu için buralarda temiz, ölçülü ve duyarlı olunmalıdır. Ezan sırasında konuşmayı bırakmak, müezzinin sözlerini tekrar etmek ve ardından ezan duasını okumak sünnet kabul edilir. Bu, kişinin ezana saygı göstermesini ve ibadete manevi olarak hazırlanmasını sağlar. "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nail olasınız."[53] ayeti de Kur'an-ı Kerim okunurken saygılı olmayı öğütlemektedir.

Ebeveynler, çocuklarını ibadet mekânlarına götürmeye özen göstermeli ve onlara bu ortamlarda gözlem yapma fırsatı vermelidir. Çocuk, ibadet mekânlarında gözlemlediği tutum ve davranışlar aracılığıyla dinî değerleri ve ibadetlere saygıyı öğrenebilir. Ebeveyniyle camiye giderken abdest alması, güzel kokular sürmesi, camide sessizce ibadete katılması onun ibadet adabını deneyimlemesine imkân sağlar. Böylece çocuk, dinî değerlere saygı duymayı ve ibadet ortamlarının maneviyatını korumayı öğrenir.

3.2.3. İbadet Öğretimi ile İlgili Uygulamalar

Namaz İbadeti Örnek Uygulamaları

Uygulama Adı: Namazı Öğreniyorum
Yaş Seviyesi: Çocukluk Dönemi (7-11 yaş)
Yöntem ve Teknik: Gösterip Yaptırma

Uygulama Adımları

1. **Gösterme aşaması:** Namaz ibadetinin hareketlerini yavaş, anlaşılır ve sırasına uygun şekilde gösteriniz. Öğrencilerin dikkatlice izlemesini sağlayınız. Hareketleri açıklayarak yapınız.
2. **Yaptırma aşaması:** Öğrencilere gösterilen hareketler doğrultusunda namazı baştan sona kıldırınız. (Eğitici bu aşamada öğrencilere eşlik edebilir.)
3. **Geri bildirim aşaması:** Uygulama sonunda öğrencilere geri bildirim veriniz.
4. **Alıştırma aşaması:** Öğrencilere namazın kılınışına yönelik tekrar çalışmaları veriniz.

Uygulama Adı: Kartlarla Namaz Oyunu
Yaş Seviyesi: Çocukluk Dönemi (7-11 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun
Araç Gereç: A4 boyutunda kalın kâğıtlar, makas, kalem.

Uygulama Adımları

1. Gruplara ayrılınız.
2. Öğretmen rehberliğinde grup arkadaşlarınızla A4 boyutunda kâğıtları makasla dörde bölünüz.
3. Kartlara namazla ilgili kavramları yazınız. (seccade, selam, kıyam, kıraat, rükû, secde, tahiyyat, kadeiahire)
4. Her grup sırayla bir kart seçer.
5. Seçtiğiniz karttaki kavramı uygulayarak gösteriniz.

Oruç İbadeti Örnek Uygulamaları

Uygulama Adı: Yasaklı Kelimeler
Yaş Seviyesi: Çocukluk (7-11 yaş)-Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üzeri)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun
Araç Gereç: Kâğıtlar, makas, kalem.

Uygulama Adımları

1. Kâğıdı beş eşit parçaya bölünüz. Her kâğıt parçasına, aşağıdaki kavramlardan birini ve o kavram için kullanılmayacak (yasaklı) sözcükleri yazınız.

Mukabele	Oruç	İftar	Ramazan	Teravih
• Kur'an-ı Kerim • karşılıklı • hatim • takip etmek • ramazan	• tutmak • yemek • iftar • sahur • ramazan	• yemek • ezan • oruç • ramazan • akşam	• iftar • sahur • oruç • teravih • mahya	• ramazan • namaz • yatsı • kılmak • ibadet

2. Bir kart seçiniz. Seçtiğiniz karttaki kavramı, yasaklı kelimeleri kullanmadan arkadaşlarınıza anlatarak buldurunuz.

3. 2. adımı her kart için uygulayınız.

Uygulama Adı: Ramazan İmsakiyem
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun
Araç Gereç: Kâğıt, kalem, renkli boyalar.

Uygulama Adımları

1. Kâğıdı ramazan gün sayısına (29 ya da 30) göre bölümlere ayıracak şekilde çiziniz.

2. Gün numaralarını, oluşturduğunuz alanlara sırasıyla yazınız.

3. Günlerin yazılı olduğu alanların altına daire ya da kare şeklinde küçük bölmeler çiziniz. (Oruç tutulunca işaretlenir.)

4. Çizimlerinizi boyalarla renklendiriniz.

Uygulama Adı: Oruçla Tanışıyorum
Yaş Seviyesi: Çocukluk (7-11 yaş)-Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üzeri)
Yöntem ve Teknik: Drama - Rol oynama

Uygulama Adımları

Verilen senaryodaki kahramanları canlandırınız.

Karakterler: Elif, Ağabey, Anne, Baba.

Sahne

Elif; annesi, babası ve ağabeyi ile iftar sofrasındadır. Ezan okunur ve birlikte oruçlarını açarlar.

Elif: (Önündeki çorbayı kaşıklar.) "O kadar acıkmıştım ki!"

Ağabey: (Su bardağını masaya bırakır.) "Tekne orucu tuttuğun hâlde nasıl da acıkmışsın öyle…"

Anne: (Gülümser.) "Maşallah oğlum sen de pek dayanıklı çıktın."

Baba: (Elindeki ekmeği bırakır.) "Oruç tutmaya alıştın mı oğlum?"

Ağabey: (Heyecanlı bir sesle konuşur.) “İki yıldır tüm ramazan orucumu tutunca alıştım artık. Küçükken tekne oruçlarında annem istersen bir şeyler ye derdi ama orucumu bozmazdım ve sabrederdim.”

Baba: (Gülümser.) “Çocuklar! Tuttuğunuz oruçlar çok kıymetli... Fakat oruç sadece midenin boş kalması değildir. Oruç, el, dil ve gözle de tutulur. Oruçluyken yaptığınız güzel davranışlar orucun sevabını artırır. Oruçluyken hangi güzel işleri yaptınız, anlatın bakalım?”

Elif: (Heyecanlı bir sesle konuşur.) “Anneme iftar sofrası hazırlamakta yardımcı oldum baba.”

Ağabey: (Çorbasını karıştırır.) “Ben de bugün arkadaşlarımla bir yardımlaşma etkinliğine katıldım.”

Son

Tüm karakterler sahneye geliniz ve izleyicilere selam veriniz.

Zekât ve Yardımlaşma İbadeti Örnek Uygulamaları

Uygulama Adı: İyilik Yarışı
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun
Araç Gereç: Kâğıtlar, makas, kalem.

Uygulama Adımları

1. Öğretmen rehberliğinde kâğıtları makasla iki eşit parçaya bölünüz.
2. Her bir parçanın üzerine “Birine teşekkür et.”, “Arkadaşına yardım et.”, “Güzel sözler söyle.”, “Masanı temizle.”, “Eşyalarını düzenle.” yazınız.
3. Altı kişilik gruplara ayrılınız.
4. Grubunuzdan bir eğitici seçiniz.
5. Eğitici, grubundaki öğrencilere sorular sorarak kâğıtlardaki eylemleri yapanları belirler.
6. Belirlediği öğrencilere kâğıtları dağıtır.
7. Her grup üyesi bir kez eğitici olacak şekilde 4, 5 ve 6. adımları tekrar ediniz.

Uygulama Adı: Zekât Kutusu
Yaş Seviyesi: İlk Çocukluk Dönemi (3-6 yaş)
Yöntem ve Teknik: Eğitsel Oyun
Araç Gereç: Küçük kutular veya kavanozlar, etiketler ve sembolik paralar.

Uygulama Adımları

1. Etiketlere “ihtiyaç sahipleri için”, “borçlular için”, “öğrenciler için” ifadelerini yazınız ve kavanozlara yapıştırınız.

2. Gruplara ayrılarak bir sözcü seçiniz.

3. Grubunuzla sembolik paralarınızın 1/40'ını belirleyiniz.

4. Belirlediğiniz miktarı grup sözcünüz aracılığıyla kavanozlara koyunuz.

5. Kavanozlardaki sembolik paraları sayınız.

6. Doğru miktarda para koyan grubu belirleyiniz.

Hac İbadeti Örnek Uygulamaları

Uygulama Adı: Çocuk ve Hac
Yaş seviyesi: Çocukluk Dönemi (7-11 yaş)
Yöntem ve Teknik: Gösteri

Uygulama Adımları

1. Yandaki karekodda verilen hac ile ilgili videoyu izleyiniz.

2. Öğretmen rehberliğinde yetişkinlerin ve küçük çocukların hac ibadetlerinde neler yaptıklarıyla ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

Kur'an-ı Kerim Okuma İbadeti Örnek Uygulamaları

Uygulama Adı: Kur'an-ı Kerim Öğreniyorum
Yaş Seviyesi: Ergenlik Dönemi (12 yaş ve üzeri)
Yöntem ve Teknik: Takrir/Tekrar
Araç Gereç: Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim genel ağı.

Uygulama Adımları

1. Öğretmen rehberliğinde kısa surelerden birini seçiniz.

2. Seçtiğiniz sureyi Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim genel ağından dinleyiniz.

3. Öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızdan biriyle eşleşiniz.

4. Eşleştiğiniz arkadaşınızdan sureyi dinleyiniz.

5. Daha sonra sureyi siz okuyunuz.

6. Okuduğunuz suredeki harflerin mahreçlerine uygun çıkarılmasına örnekler veriniz.

7. Eşleştiğiniz arkadaşınızın sureyi mahreçlere uygun olarak okumasını sağlayınız.

8. Sureyi mahrecine uygun okuyunuz.

ETKİNLİK 4

Adı: Araştırıyorum ve Öğreniyorum

Amaç: Çocuğun gelişimine göre ibadet eğitiminin nasıl uygulanacağını açıklayabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Öğretmen rehberliğinde, araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla tartışınız.

2. Tartışma sonucunda elde ettiğiniz çıkarımları aşağıdaki tabloya yazınız.

Çocuğun gelişimine göre ibadetlerin nasıl öğretileceğiyle ilgili Hz. Peygamber ve İslam âlimlerinin yaklaşımlarından örnekler araştırınız.

Not: Araştırmanızda Hadislerle İslam Ansiklopedisi veya İhyâü Ulûmi'd-dîn eserlerinden faydalanabilirsiniz.

Hz. Peygamber'in Yaklaşımı	.....
İslam Âlimlerinin Yaklaşımı	.....

3. Araştırma sonuçlarından hareketle gelişim özelliklerine göre çocuğa ibadetlerin nasıl öğretilmesi gerektiğini belirleyerek aşağıdaki tabloya yazınız.

Bebeklik Dönemi .....
İlk Çocukluk Dönemi .....
Çocukluk Dönemi .....
Ergenlik Dönemi .....

Değerlendirme: Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Bebeklik dönemi ibadet öğretiminin çocuğun sonraki dönemlerine ne tür etkileri olabilir? Açıklayınız.

2. İlk çocukluk dönemi ibadet öğretiminde hangi uygulamalar öne çıkar?

3. Çocukluk döneminde ibadetlerin alışkanlığa dönüşmesi için neler yapılabilir?

4. Ergenlik dönemi ibadet öğretiminde ebeveynin yaklaşımı nasıl olmalıdır?

Çocuk, çevresinde gördüğü ibadet uygulamalarına, dinî içerikli davranışlara ve bu davranışlarla bağlantılı duygusal deneyimlere yönelir. Gördüğü, duyduğu ibadetleri taklit eder ve yavaş yavaş benimsemeye başlar.[54] Çocuk, dinî bilgi ve uygulamaları öncelikle yetişkinlerin ilgisi, rehberliği ve örnek oluşu aracılığıyla öğrenir.[55] Çocukla kutlanan özel günler, geceler, dinî bayramlar, birlikte yapılan dua ve ibadetler aileyi birbirine bağladığı gibi çocukta da kalıcı izler bırakır.[56]

ETKİNLİK 5

Adı: Uyguluyorum ve Değerlendiriyorum

Amaç: Çocuğun gelişimine göre ibadet eğitiminin uygulama süreçlerini değerlendirebilme

Süre: 35 dk.+35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki ibadetleri ve dönemleri paylaşmak üzere gruplara ayrılınız.

İbadetler	· Namaz · Hac	· Oruç · Kur'an-ı Kerim okuma	· Zekât
Dönemler	· Bebeklik · Çocukluk	· İlk çocukluk · Ergenlik	

2. **Grubunuza ait dönemi dikkate alarak ilgili ibadetin öğretiminin nasıl yapılacağı konusunda grup arkadaşlarınızla fikir alışverişi yapınız.**

3. **Geliştirilen ortak fikirlerden hareketle bir öğretim örneği oluşturunuz ve canlandırma yapmak üzere hazırlıklarınızı tamamlayınız. (Örneğinizde ibadete ve ibadet mekânına saygı ilkesini de ele almanız beklenmektedir.)**

4. **İbadet eğitimi örneğinizi usulüne uygun şekilde öğretmeninizin rehberliğinde canlandırınız.**

5. **Grubunuzun uygulama sürecini öğretmeninizin rehberliğinde değerlendirerek geri bildirimleri not ediniz.**

6. **Uygulama, örnek, açıklama ve değerlendirmenizi içeren bülten panosu hazırlayınız.**

Değerlendirme: Etkinlik sonunda 3-2-1 kartını kullanarak değerlendirmenizi yapınız.

Uygulama örnek ve açıklamalarımla ilgili

Öğrendiğim 3 şey	
İlgimi çeken 2 şey	
Merak ettiğim 1 şey	

ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruyu karikatüre göre cevaplayınız.

Karikatüre göre aşağıdaki ifadelerin hangilerine ulaşılabilir? İşaretleyiniz.

A) Çocuğun ibadetleri öğrenme sürecinde aile ve çevrenin etkisi önemlidir.

B) İbadetler çocuklara sevgi temelinde öğretilmelidir.

C) Çocuğa ibadet eğitimi verilirken onun gelişim dönemi belirleyici değildir.

Ç) Çocukluk döneminde çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak ibadet eğitimi yapılabilir.

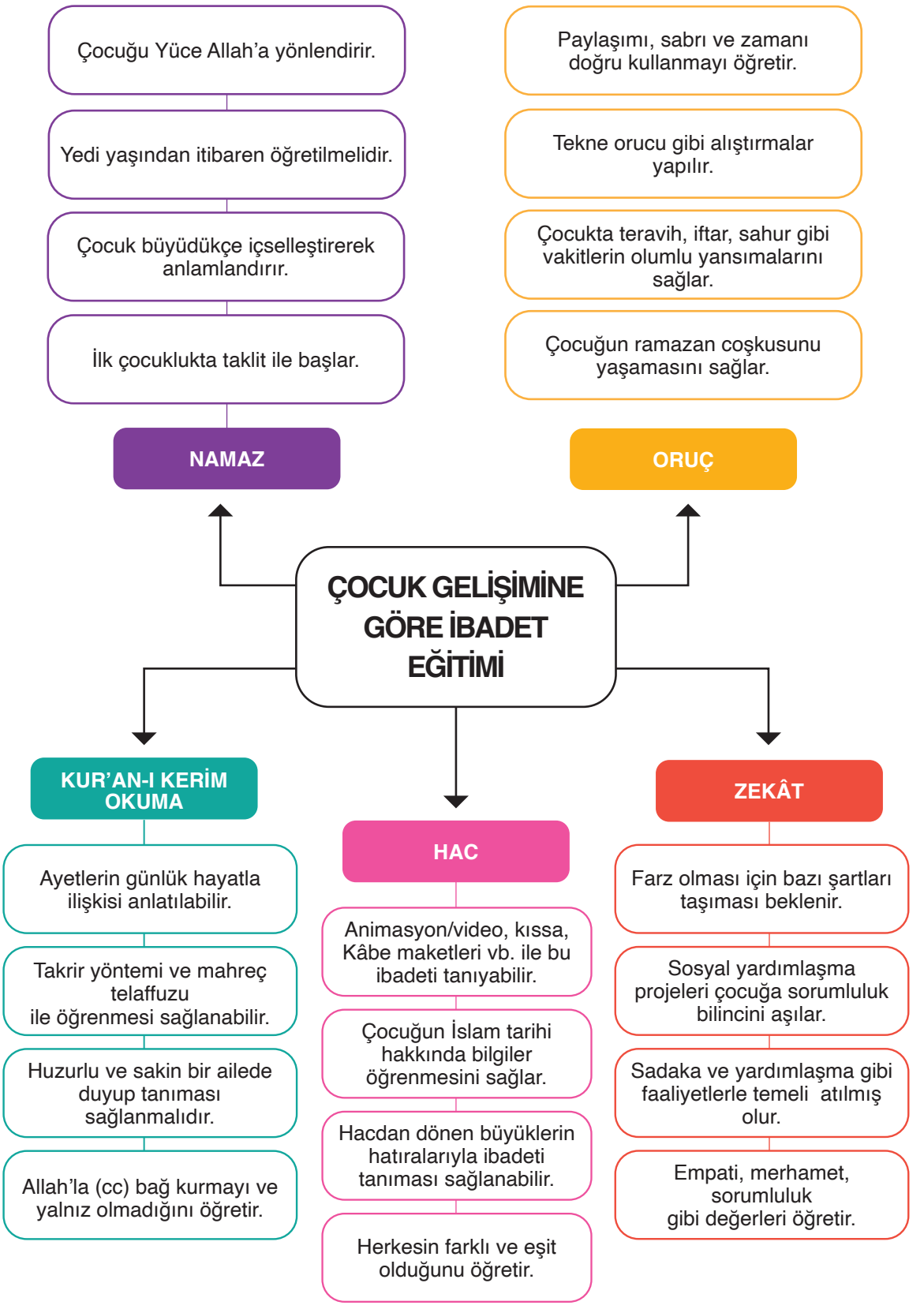
D) Çocuğa ibadet eğitimi verilirken belirlenen teknik kullanılmalıdır.

E) Bebeklik döneminde çocuk, ibadetleri taklit eder.

F) Bebeklik dönemi ibadet eğitiminde ilk adımı oluşturur.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek çocuk gelişimine göre ibadet eğitimiyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Poster Tasarlıyorum

Amaç: Çocuğun gelişim özelliklerine göre ibadet algısını müşahede edebilme

Görev: Bu çalışmada göreviniz, ibadetlerden birini seçerek bu ibadetin çocuğun gelişimine etkisini gösteren poster hazırlamaktır.

Ürün: İbadetlerden birinin çocuğun gelişimine etkisine ilişkin poster

Puanlama Yöntemi: Dereceli Puanlama Anahtarı

Yönerge: Bu performans görevine başlamadan önce "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayarak gelmeniz önemlidir. Ürününüzü "Sınıf İçi Performans Aşaması"ndaki adımları izleyerek oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması

1. Hazırlayacağınız posterin değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütleri ve dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. İbadetlerden birini seçiniz.
3. Seçtiğiniz ibadetin çocuğun sosyal-duygusal gelişimine etkilerini araştırınız.
4. Elde ettiğiniz bulguları dosya haline getiriniz.

Sınıf İçi Performans Aşaması

1. Hazırladığınız dosyayı ve malzemeleri kullanarak seçtiğiniz ibadetin çocuğun gelişimine etkisini gösteren bir poster oluşturunuz.
2. Oluşturduğunuz posteri sıra arkadaşınızla değiştirip ondan görüş ve öneriler alınız.
3. Arkadaşınızın görüş ve önerilerini değerlendirerek posterinizi tamamlayınız.
4. Tamamladığınız posterleri sınıf panosunda sergileyiniz.
5. Performans görevinizi öğretmeninizin belirlediği süre içinde gerçekleştiriniz.

Ölçütler ve Değerlendirme: Hazırladığınız ürün, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir. Ürünü tamamladıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, kendinizi değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmalarınızı değerlendirmek için formda yer alan soruları yanıtlayınız.

1. Bu performans görevinde neler öğrendim?

2. Bu çalışma sırasında, kendimi geliştirmem gereken hangi yönlerimi fark ettim?

3. Poster tasarımını başka hangi konu ve derslerde uygulayabilirim?

4. Performans görevini yeniden yapacak olsaydım nelere dikkat ederdim?

3. ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru tiplerinde yirmi yedi soru bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme bölümünün sonunda verilen karekodu okutarak ek sorulara ulaşabilirsiniz.

1-9. maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....) **1.** Çocukta ibadet algısı incelenirken gelişim dönemleri dikkate alınır.

(.....) **2.** Bebeklik döneminde ibadetler görsel, işitsel ve bedensel olarak algılanır.

(.....) **3.** Ergenlik döneminde çocuk, ibadetleri çevresindekileri taklit ederek uygular.

(.....) **4.** Çocuklar küçük yaşlardan itibaren ibadet mekânlarına götürülmelidir.

(.....) **5.** İlk çocukluk döneminde İslam'ın temel ibadetleri doğrudan öğretilmelidir.

(.....) **6.** Çocuğa ibadetler öğretilirken eğitsel oyunlar, dramalar ve etkinlikler kullanılabilir.

(.....) **7.** Aileler, çocukların ibadetleri benimsemesi ve sevmesinde etkili olur.

(.....) **8.** İbadetler çocuğun sorumluluk duygusunu pekiştirir ve yardımlaşma projelerine ilgisini artırır.

(.....) **9.** İbadetler uygulanırken çocuğun yaş ve gelişim düzeyinin göz ardı edilmesi gerekir.

10-15. maddelerde boş bırakılan yerleri verilen ifadelerden doğru olanlarla tamamlayınız.

(aile, bebeklik dönemi, çocukluk dönemi, dua ve ibadet, ergen, ibadet algısı, ilk çocukluk dönemi, namaz)

10. İbadetleri anlamaya ve açıklamaya yönelik gelişmeler ..... boyunca giderek artar.

11. Dinin emir ve yasaklarından yükümlü olan ....., ibadetlerden de sorumludur.

12. İnsanın doğumundan itibaren ..... Allah'la (cc) iletişiminin ayrılmaz bir parçasıdır.

13. Çocukta sağlıklı dinî düşüncenin, davranışın ve ibadetlerin gelişmesi için ..... model olmalıdır.

14. Yetişkinlerin kullandığı dinî kelimeler ..... içinde çocuk tarafından da kullanılır.

15. Çocukluk döneminde gösterip yaptırma tekniğiyle ..... alıştırmaları yaptırılabilir.

16-21. maddelerin cevabını boş bırakılan alana yazınız.

16. İbadet öğretiminde Hz. Peygamber'in çocuklara yaklaşımı nasıldı?

17. Çocukluk dönemi ibadet öğretiminde ailenin yaklaşımı nasıl olmalıdır?

18. İbadetlere ilginin arttığı dinî uyanış çağı olarak adlandırılan dönem hangisidir?

19. Ergenlik dönemindeki bireylere ibadet alışkanlığı kazandırmak için neler yapılabilir?

20. Çocukluk döneminde namaz ibadeti öğretilirken hangi yöntem ve teknikler kullanılabilir?

21. Gelişim dönemlerine göre bir ibadet öğretilirken yapılması gereken ön hazırlıklar nelerdir?

22. Aşağıdaki kutucuklarda bazı ifadeler verilmiştir. 1-10. maddeleri kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı harfi birden fazla soru için kullanabilirsiniz.

a	b	c	ç
Bebeklik Dönemi	İlk Çocukluk Dönemi	Çocukluk Dönemi	Ergenlik Dönemi

1. Dinî yaşamın temellerinin atıldığı dönemdir.	
2. Çocuk bu dönemde artık ibadetlerden sorumludur.	
3. Çocuk çevresinde gördüklerini taklit etme eğilimindedir.	
4. İbadetleri taklit etmekten daha çok bilinçli bir şekilde yapar.	
5. Hz. Peygamber'in namazın artık öğretilmesi gerektiğini söylediği dönemdir.	
6. Bu dönemde ailenin yanında öğretmen ve okulun da önemi artar.	
7. İyi ve kötüyü ayırt etme yeteneğine sahip olunan bu çağa akil baliğ olma çağı denir.	
8. Soyut kavramları anlayamadıkları için dinî sorumlulukları kavrayamaz, ancak duyusal bağlarla temel izlenimler oluştururlar.	
9. Çocuk bu dönemde namaz, oruç, dua gibi ibadetlere katılarak ibadet alışkanlığı edinmeye başlar.	
10. Çocuklar henüz anlamını kavrayamasa da büyükleriyle birlikte dua eder ve namazı taklit eder.	

23-28. maddeleri okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

23. İlk çocukluk döneminde soyut düşünce becerileri gelişmemiştir. Bu dönemde çocuk, ibadetleri uygulayan yetişkinlerin davranışlarını dikkatle gözlemler.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi ilk çocukluk dönemindeki bir çocuk için söylenebilir?

A) İbadet öğretiminde taklit yeterlidir.

B) Dua ederken ebeveynini taklit eder.

C) Doğrudan ibadet öğretimine başlanmalıdır.

D) Bilinçli bir şekilde Allah'tan (cc) isteklerde bulunur.

E) İbadetleri ana babasının yansıttığı şekliyle algılar.

24. Yapılan araştırmalara göre beş veya yedi yaşındaki çocukların oturmuş bir din algısı yoktur. Dinî bilgiler çocuğa olduğu gibi aktarılmamalıdır. Çünkü neyin öğretildiğini anlayamayacaklar ya da çarpık bir şekilde anlayacaklardır. Bu aşamada önemli olan aile, öğretmen ve çocuk arasındaki ilişkinin kalitesidir.

Buna göre öğretmen ve çocuk arasındaki ilişki aşağıdakilerden hangilerine dayanmalıdır?

I. Öğretmenin model olmasına

II. Sevgi, sıcaklık, anlayış ve oyuna

III. Ailenin etkisinin dikkate alınmasına

IV. Çocuğun kendiliğinden öğrenmesine fırsat verilmesine

V. Öğretmenle çocuk ilişkisinin bu dönemle sınırlı tutulmasına

A) I ve II

B) II ve III

C) I, II ve V

D) III, IV ve V

E) I, II, III ve IV

25. Çocuğa ibadet öğretimiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) İbadetler küçük çocuklar için zorlayıcı olabilir.

B) Çocuk, ibadetleri öğrenmeye hazırdır.

C) Çocuklar zamanla ibadetin kazandırdıklarını keşfederler.

D) Namaz ibadetini alıştırmalarla öğrenmeleri sağlanmalıdır.

E) Çocukların yaptıkları ibadetlerdeki hatalar anlayışla karşılanmalıdır.

26. Öğretmen: İbadetlerin farklı yöntem ve tekniklerle öğretilmesi neden önemlidir?

Öğrenci: Çünkü bu şekilde öğrenme daha kalıcı ve etkili our.

Öğretmen: Peki çocuklar ibadetleri nasıl daha iyi öğrenir?

Öğrenci: Somut örnekler ve uygulamalarla yani yaparak ve yaşayarak öğrenirler.

Öğretmen: Bu şekilde öğrenilen ibadetlerin çocuğa katkısı ne olur?

Öğrenci: Çocuk bu davranışları özümser ve günlük yaşamına yansıtır.

Öğretmenle öğrenci arasında geçen bu konuşmada aşağıdakilerden hangisi vurgulanmaktadır?

A) İbadetler bilgi düzeyinde kalmalıdır.

B) Çocuklar ibadetleri anlamadan da uygulayabilir.

C) İbadet eğitimi sadece belirli yaşlarda verilmelidir.

D) Çocuklar ibadetleri zamanla kendiliğinden öğrenir.

E) İbadetlerin günlük yaşamla ilişkilendirilmesi önemlidir.

(27 ve 28. maddeleri hadisişerife göre cevaplayınız.)

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle dedi:

"Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana dedi ki: 'Ey oğlum! Namazda sağına soluna bakmaktan sakın; zira bu, namazı bozan bir şeydir. Mutlaka bakman gerekirse, bu ancak nafile namazda olabilir, farzda değil.'"

(Tirmizî, "Salat", 413)

27. Bu hadisişerif Hz. Peygamber'in hangi yönünü ön plana çıkarmaktadır?

A) İbadetlerin uygulanışını bireylere bırakmasını

B) Savaş stratejileri geliştiren bir komutan olmasını

C) Toplumsal kuralları belirleyen bir yönetici olmasını

D) Namazın süresini kısaltarak uygulamayı öğütlemesini

E) Ayrıntılı açıklamalar yaparak ibadetleri doğru şekilde öğretmesini

28. Buna göre Hz. Peygamber'in öğretim yöntemiyle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Sözlü uyarılarla yetinerek örnek olduğu

B) Kuralları değişmez ve istisnasız şekilde sunduğu

C) Öğretimde bireysel farklılıkları önemsiz gördüğü

D) Kuralları gerekçeleriyle birlikte açıklayarak öğrettiği

E) İbadetleri detaylandırmadan genel ifadelerle anlattığı

Üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanınız.

3. ÜNİTE SONNOTLAR

1. bk. Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 13.
2. Bakara suresi 195. ayet.
3. bk. Öcal, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 299-300.
4. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 249.
5. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 233.
6. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 22.
7. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 300-301.
8. bk. Aybey, "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", 78.
9. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 51.
10. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 281.
11. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Di*n, 349.
12. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 167.
13. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 356.
14. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 350-351.
15. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 396-397.
16. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 85-86.
17. bk. Aybey, "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", 76.
18. bk. Aybey, "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", 79.
19. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 169-170.
20. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 69-71.
21. bk. Dam, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 88.
22. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 257.
23. bk. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 124-125.
24. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 269.
25. bk. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 108.
26. Tirmizi, "Menakıb", 20.
27. bk. Müslim, "Fedail", 54; Buhari, "Vesâyâ", 25.
28. Buhari, "Edeb", 34; Müslim, "Birr", 67.
29. Ebu Davud, "Salât", 26 (No. 585).
30. Buhari, "Et'ime", 2; Müslim, "Eşribe", 13.
31. Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, 6/398.
32. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 335.
33. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 280-281.
34. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 122.
35. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 268.
36. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 356.
37. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 277.
38. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 357-358.
39. bk. Bilici, *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*, 351.
40. bk. Bilgin, *İslam ve Çocuk*, 164.
41. Ebu Davud, "Salât", 26; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, 6/398.
42. bk. Bilgin, *İslam ve Çocuk*, 163.
43. bk. Müslim, "Sıyâm", 136; Buhari, "Siyâm", 46.
44. bk. İbn Mâce, "İkâme", 191; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/339.
45. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 261.
46. bk. Bilici, *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 280-281.
47. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 266.
48. bk. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 130.
49. İbrahim suresi 40. ayet.

50. Lokman suresi 17. ayet.
51. bk. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", 126.
52. bk. Gündüz, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi",140-141.
53. Araf suresi 204. ayet.
54. bk. Peker, *Din Psikolojisi*, 167.
55. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 257-258.
56. bk. Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 259.

4. ÜNİTE
ÇOCUK VE AHLAK

4.1. ÇOCUKTA AHLAK GELİŞİMİ
4.2. ÇOCUKTA AHLAKİ DEĞERLER

Anahtar Kavramlar

- **adalet**
- **ahlak**
- **değer**
- **dürüstlük**
- **vicdan**

Bu ünitede sizlerden

- çocukta ahlak gelişim dönemlerini müşahede edebilmeniz,
- İslam'daki ahlaki değerleri yaş gruplarının özelliklerine göre yorumlayabilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Başlarken

Mekke'de "Muhammedülemin" lakabıyla anılan Hz. Muhammed (sav), dürüstlük erdeminin yaygınlaşması için büyük çaba göstermiştir. Bu erdemin toplumun tüm kesimlerine, özellikle de çocuklara kazandırılmasına büyük önem vermiştir. Abdullah bin Amir'in (ra) rivayeti, Hz. Peygamber'in bu konudaki titizliğini ortaya koymaktadır.

Abdullah bin Amir (ra) çocukken annesinin onu "Sana bir şey vereceğim." diyerek yanına çağırdığını ve Hz. Peygamber'in buna şahit olduğunu anlatır. Hz. Peygamber, Abdullah bin Amir'in (ra) annesine gerçekten bir şey verip vermeyeceğini sormuş ve vaadin yerine getirilmesinin önemini hatırlatmıştır. Verilen sözlerin tutulmamasının, çocuk ebeveyn ilişkisindeki güveni zedeleyeceğine ve çocuğun ahlaki gelişiminde olumsuz bir örnek oluşturacağına dikkat çekmiştir. Bu olay, dürüstlüğün toplumsal güveni tesis etmede ve sağlam karakterli bireylerin yetişmesinde ne denli hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

(bk. Ebu Davud, "Edeb", 80)

Yetişkin davranışları çocukların ahlak gelişimini nasıl etkileyebilir? Günlük hayattan örnekler veriniz.

HAZIR MISINIZ?

1. **Hz. Peygamber'den bahsedilen "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem suresi 4. ayet) ayetini "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (İmam Malik, "Hüsnü'l-Hulk", 8) hadisişerifiyle ilişkilendirerek İslam'ın ahlaka verdiği önemi açıklayınız.**
2. **Sosyal ortamlarda tanık olduğunuz ahlaki davranışlara birer örnek yazınız.**

Okul	Alışveriş .....
Toplu Taşıma	Aile İçi .....
Sosyal Medya	Trafik .....
Spor Müsabakaları	Kültürel Etkinlikler .....

3. **Toplum içinde veya yalnızken sergilenen ahlaki davranışlardaki tutarlılık neden önemlidir?**

4.1. ÇOCUKTA AHLAK GELİŞİMİ

Konuya Başlarken

İnsan, hayatı boyunca birçok seçim yapar. Bu seçimlerde doğru olanı bulmak bazen çok zordur *(Görsel 4.1)*. Bu konuda ahlak kılavuzluk eder. **Ahlak**; insanın iyi ya da kötü olarak değerlendirilmesini sağlayan, manevi özellikleri, mizacı ve iradeli davranışlarını kapsayan bir bütündür.[1] Bu bütün, insana erdemli bir yaşam sürmesi için gereken ipuçlarını sunar.[2] İnsanlar bu ipuçlarını izleyerek davranışlarına yön verir.

İnsanın ahlaki özelliklerini doğuştan getirmediği[3] fakat ilk çocukluktan itibaren bu değerlere eğilimi olduğu varsayılır. Çevrenin de etkisiyle insan gördüğü davranışları iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış gibi ahlaki yargılarla değerlendirir.[4] Bu nedenle ahlak gelişimi, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim alanlarıyla iç içe geçmiş, çevreyle etkileşim hâlinde ve zamanla olgunlaşan dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkar.[5]

Görsel 4.1: İnsan hayatı, yapılan seçimler ve verilen kararlarla şekillenir.

Sınıfta kimse tarafından görülmediği hâlde yerde bulduğu kalemi öğretmenine teslim eden bir çocuğun ahlak gelişimi hakkında neler düşünüyorsunuz?

4.1.1. Ahlak Gelişimiyle İlgili Temel Kavramlar

Çocukta ahlak gelişimi duygusal, sosyal ve zihinsel yönleri olan bir süreçtir.[6] Bu süreçte çocuk, duygusal olarak başkalarının hislerini anlama becerisi kazanırken sosyal açıdan paylaşma, iş birliği yapma ve toplumsal kurallara uyma gibi davranışları içselleştirir. Zihinsel gelişimi ise onu doğru ile yanlışı ayırt edebilecek ve kuralların arkasındaki mantığı kavrayabilecek bir olgunluğa taşır.

1. Vicdan Gelişimi

Vicdan insanın içinde bulunan ahlaki bir rehberdir. İnsanlar bu rehberle ahlaki değer ve eylemler hakkında yargılamada bulunur ve hüküm verir.[7] Ahlaklı insan olmakla güçlü bir vicdana sahip olmak arasında yakın bir ilişki vardır.[8] Vicdanlı kişi, doğru ile yanlışı ayırt edebilecek ve kendini yönlendirebilecek bilinç düzeyine sahiptir. Kimse söylemeden ne yapması gerektiğini bilir. Davranışları tutarlıdır ve bu davranışların sorumluluğunu üstlenir. Vicdanın belirlediği ahlaki kurallar her zaman ve her yerde geçerlidir.[9]

Çocukta vicdan doğuştan bulunur ve zamanla gelişerek davranışları yönlendiren bir iç denetim mekanizmasına dönüşür.[10] Vicdanın geliştiğini gösteren ilk duygular utanma ve suçluluktur. Çocukta utanma duygusu genellikle bir buçuk ila üç yaşlarında ortaya çıkar. Bu duygu, çocuk karşılaştığı bir olayda müdahale gücünün sınırlılığını ya da davranışının uyumsuzluğunu fark ettiğinde ortaya çıkar. Suçluluk duygusu ise üç ila altı yaşlarında görülür. Çocuk, yerleşik değer ve kuralları çiğnediğinde içsel bir çatışma yaşar. Bu huzursuzluk karşısında suçluluk duygusu kendini eleştirme, hatalarını itiraf ve telafi etmeye çalışma şeklinde gün yüzüne çıkar.[11]

2. Sosyal Öğrenme ve Sosyalleşme

Sosyal gelişim ile ahlak gelişimi arasında güçlü bir bağ vardır. Yardımlaşmak, saygılı olmak, paylaşmak gibi sosyal davranışlar aynı zamanda birer ahlaki davranıştır. Çocuk, içinde yaşadığı toplumun kural ve değerlerini özümseyerek dürüst, adil, merhametli olmak gibi temel ahlaki davranışları da kazanır. Çevresindeki insanların davranışlarını gözlemleyerek doğruyla yanlışı ayırt edebilir. Ayrıca toplumun, insan ilişkilerini düzenleyen bu kural ve değerlere uyulması yönünde bir teşvik ve kontrol mekanizması vardır. Çocuk, bu kural ve değerleri aşamalı olarak içselleştirir. Sosyalleşme sürecinde hem kendi benliğini inşa eder hem de toplumun etkin bir üyesi hâline gelir[12] *(Görsel 4.2)*.

Görsel 4.2
Çocuk, sosyalleşme sürecinde toplumun etkin bir üyesi hâline gelmektedir.

3. Modelle Özdeşleşme ve Rol Alma

Çocukların ahlaki davranışları öğrenmesindeki etkili yollardan biri model aldığı kişilerle özdeşleşmesidir (*Görsel 4.3*). Özdeşleşme, çocukların bir modeli benimseyerek onun davranış, tutum ve değerlerini içselleştirme sürecidir. Bu süreçte en yaygın ve etkili modeller, çoğunlukla ebeveynler veya çocuğu yetiştiren kişilerdir.[13] Ancak özdeşleşme körü körüne bir taklit değildir, çocuklar modelin bazı davranış ve özelliklerini seçici bir şekilde içselleştirir.

Ahlak gelişiminde süreç, rol alma becerisiyle tamamlanır. Rol alma, bir duruma veya kendi davranışına başkasının gözüyle tepki verebilme becerisidir. Çocuk, herhangi bir kuralı çiğnediğinde kendi davranışını değerlendirebilmek için bunu yapmakta olan bir başkasının rolünü üstlenir. Burada çocuk, ebeveyninin rolüne girebildiği gibi başkasının rolüne girmeyi de seçebilir.[14]

Görsel 4.3
Çocuk, model aldığı kişilerin davranışlarını zamanla içselleştirir.

4. Zihinsel Olgunlaşma ve Ahlaki Yargı

Çocuğun ahlaki davranışları kazanması düşünme becerileri ve akılla doğrudan ilişkilidir. Çocuk öncelikle kuralları somut olarak öğrenir ancak bu kuralların ardındaki nedenleri kavraması ve anlamlandırması, zihinsel olgunlaşma süreciyle birlikte ilerler. Çocuk, yedi sekiz yaşlarına kadar olayları yalnızca tek boyutuyla değerlendirir. On bir yaşından itibaren çok boyutlu düşünmeye başlar ve daha kapsamlı değerlendirmeler yapabilir[15] *(Görsel 4.4).*

Zihinsel kapasitesi arttıkça çocuk eylemlerinin başkaları üzerindeki olası sonuçlarını düşünmeye ve öngörebilmeye başlar. Bu, çocuğun ahlaki yargıda bulunurken sadece kendisinin değil, başkasının haklarını da gözetmesini sağlar. Sonuç olarak zihinsel gelişim, çocuğun doğruyu yanlıştan ayırma, buna göre davranma ve ahlaki yargıda bulunma becerilerini güçlendirmektedir.[16]

Görsel 4.4: Çocuk, zihinsel kapasitesi arttıkça farklı bakış açıları geliştirebilir.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

"Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

(Nisa suresi 17. ayet)

"Sonra, şüphesiz ki Rabbin; cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra bunun ardından tövbe eden ve durumunu düzeltenlerden yanadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

(Nahl suresi 119. ayet)

1. Bu ayetlere göre vicdan sahibi insanların hata yapmaları durumunda nasıl davranmaları beklenir?

2. Ahlaki ve sosyal davranışlar arasında nasıl bir ilişki vardır?

3. Çocuklar kimleri kendine rol modeli alır? Sizin hayatınızda en etkili rol modeli kimler olmuştur? Sebepleriyle açıklayınız.

4. Zihinsel olarak olgunlaşan çocuğun davranışlarındaki değişimlere örnekler veriniz.

4.1.2. Ahlak Gelişim Dönemleri

Çocukta, gelişim sürecinin aşamalarına göre her dönemde kendine özgü bir düşünce ve muhakeme yapısı ortaya çıkar. Bu yapı, çocuğun ahlaki yargılarını şekillendirme ve davranışlarına yön vermede doğrudan etkilidir.[17] Çocuğun ahlak gelişimi, yaşına ve bulunduğu gelişim dönemine göre farklılık gösterir. Bu dönemlerin özelliklerini bilmek, çocuğun doğru anlaşılmasına yardımcı olur. Yetişkinler, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını bu evrelere uygun biçimde karşıladığında, onun ahlaki değerleri benimsemesi ve davranışlarına yansıtması kolaylaşır. Aksi hâlde çocuğun gelişim sürecinin doğal bir parçası olan bazı davranışları, yanlışlıkla ahlaki bir kusur olarak değerlendirilebilmekte ve bu durum, çocukla iletişimde ciddi hatalara yol açabilmektedir.[18] Çocukta ahlak gelişimi beş döneme ayrılarak incelenebilir.[19]

Bilgi Görseli 4.1: Ahlak gelişim dönemleri

ETKİNLİK 1

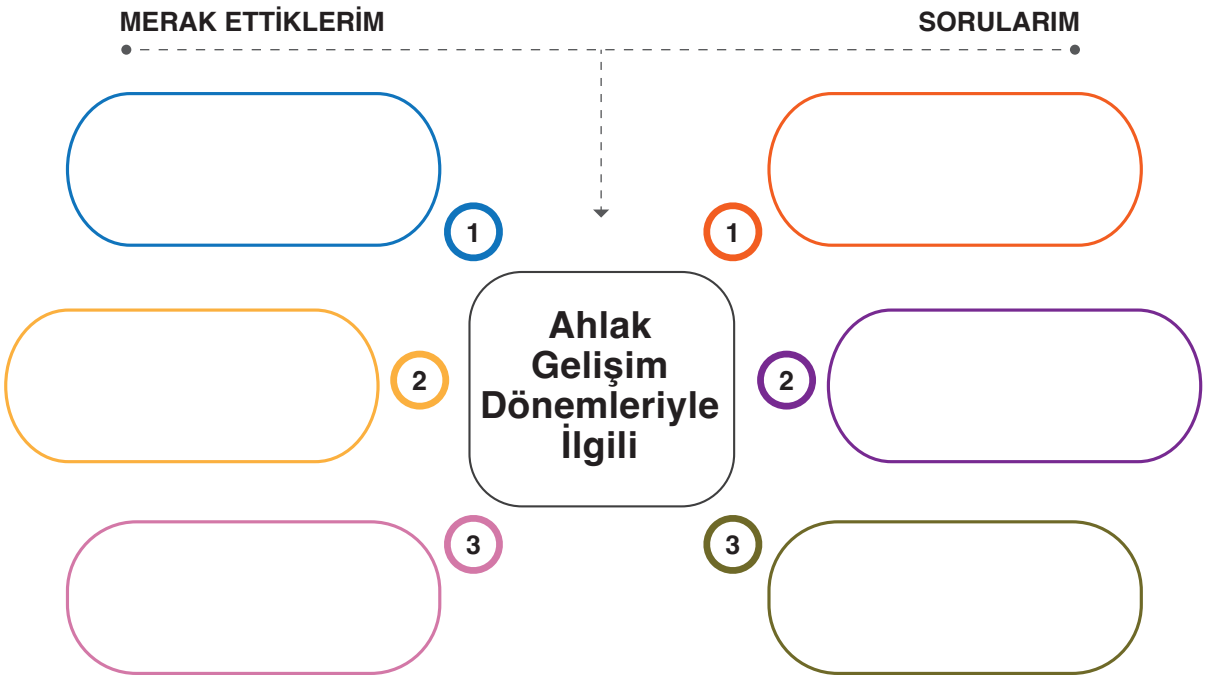
Adı: Sorularım Var

Amaç: Ahlak gelişim dönemleri hakkında sorular sorabilme

Süre: 20 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. **Öğretmen rehberliğinde beş gruba ayrılınız ve grup olarak farklı bir ahlak gelişim dönemini seçiniz.**
2. **Seçtiğiniz ahlak gelişim dönemlerine ilişkin merak ettiklerinizi ve sorularınızı yazınız.**

3. **Sorularınızı grup arkadaşlarınızla paylaşınız ve olası yanıtları tartışınız.**
4. **Sorularınızın cevaplarını öğretmeniniz rehberliğinde değerlendiriniz.**

Değerlendirme: Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. **Ahlak gelişim dönemlerini bilmek neden önemlidir?**

2. **Ahlak gelişim dönemleri ile ilgili merak ettikleriniz ve sorularınız sonucunda ulaştığınız sonuçlar nelerdir?**

3. **Ahlak gelişim dönemleriyle ilgili bilgilere hangi kaynaklardan ulaşabilirsiniz?**

Ahlak Öncesi Dönem

Bebeklik döneminde ahlaki düşünce gözlenmez. Çocuk, davranışların ardındaki nedenleri kavrayamaz. Üç yaşına doğru çevresindeki tepkilerle bazı davranışların uygun olup olmadığını ayırt etmeye başlar. Ancak davranışların niçin iyi ya da niçin kötü kabul edildiğini anlayacak bilişsel olgunluğa henüz ulaşmamıştır[20] (*Görsel 4.5)*. Ahlak öncesi dönemde çocuğun doğru ya da yanlış algısını, eylemlerin somut ve fiziksel sonuçları belirler. Çocuğa göre bir davranış cezalandırılıyorsa yanlış, cezalandırılmıyorsa doğru kabul edilir. Çocuk, otorite figürlerine itaat eder; beğenilmek ve onaylanmak için iyi davranışlara yönelir, cezadan kaçınmak içinse kötü davranışlardan uzak durur.[21]

Görsel 4.5: Çocuk, ahlak öncesi dönemde iyi ve kötü kavramlarını anlayabilecek bilişsel olgunluğa henüz ulaşmamıştır.

Bencillik/Saf Çıkarcılık Dönemi

Yaklaşık altı yaşına kadar çocuk bencildir; isteklerinin hemen yerine getirilmesini bekler. Davranışlarını sadece kendi çıkarlarına göre değerlendirir, başkalarının düşüncelerini önemsemez.[22] Kuralları bir toplumsal baskı olarak görür ve bunlara uymakta isteksizdir. Üç ve dört yaşlarında inatçılık belirgindir ve bu da yanlış davranışları artırabilir. Bu dönemde çocuk için doğru davranış, kendi isteklerini karşılayan harekettir. Doğru yanlış değerlendirmesi hâlâ davranışların sonuçlarına dayanmaktadır. Yardımseverlik davranışı, karşılıklı çıkar (Bana yardım edersen sana yardım ederim.) temelinde şekillenir. Bu yaşlarda çocuk bazı yanlış davranışları sezmeye başlar; örneğin başkasının oyuncağını izinsiz almanın doğru olmadığını fark edebilir.[23]

Başkalarına Uygunluk Dönemi

Başkalarına uygunluk döneminde çocuk, çevresindeki büyüklerin ve akranlarının davranışlarını fark etmeden benimsemeye başlar. Doğru ya da yanlış davranışları büyüklerin tepkilerine göre algılar. Takdir toplayan davranışları iyi kabul eder. Kuralları değişmez olarak görür. Çocuk bu dönemde niyetin önemini anlamaya başlar ve iyi niyetli olmayı, başkalarına karşı düşünceli davranmayı değerli bulur. Ahlaki yargı, toplumsal düzeni koruma ve ilişkileri sürdürmeye yöneliktir.[24]

Duygusal Vicdan Dönemi

Duygusal vicdan dönemine ulaşan çocuk, öğrendiği kuralları benimser ve onlara uygun davranmayı sürdürür *(Görsel 4.6)*. Davranışları henüz duygusal özellik taşımakla birlikte, benimsediği kuralları model aldığı kişilerin etkisinden bağımsız olarak da yerine getirmektedir.[25] Bu dönemde çocukta ahlaki yargı ve davranış, sosyal sistemin devamını sağlayan makul kurallar çerçevesinde şekillenir. Bu aşamadaki çocuk, kurallara ve yasalara isteyerek boyun eğer ve toplumsal düzenin ancak herkesin bu kurallara uymasıyla sağlanabileceğini düşünür. Belirli kişileri hoşnut etme isteği, yerini karmaşık toplumsal düzenlemelere ve kurumsal otoritelere bağlılığa bırakmıştır. Bu anlayış, çocuğun yalnızca kendisine ya da yakın çevresine değil, toplumun tamamına karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesini sağlar. Çocuk, davranışlarının sonuçlarını toplumsal değerler çerçevesinde düşünür ve buna göre davranır.[26]

Görsel 4.6: Duygusal vicdan döneminde çocuk kurallara uymayı önemser.

Akılcı Vicdan ve Evrensel Ahlak Dönemi

Ahlak gelişiminde son aşama olarak kabul edilen akılcı vicdan ve evrensel ahlak döneminde birey kendi ilkelerini belirlemeye başlar. Kendi çıkarlarının ve geleneksel otoritelerin ötesine geçerek evrensel ahlaki ilkelere uygun kararlar alabilecek düşünce olgunluğuna ulaşır. Birey, zor durumda olanlara yardım etmekten kendini alıkoyamaz. Bu dönemde vicdan ve ahlaki sorumluluk en yüksek seviyededir. Kendi kendini denetleyebilecek olgunluğa ulaşan birey, haksızlık yapanlara karşı sessiz kalmaz.[27]

Ahlak gelişiminin sonunda bireyin, toplum baskısından ve kurallardan bağımsız olarak evrensel ilkelere ve insan onuruna dayalı bir iç ses geliştirmesi beklenir. Bu beklenti, Hz. Peygamber'in "kendisi için istediğini başkası için de istemek"[28] prensibiyle örtüşmektedir.[29]

ETKİNLİK 2

Adı: Afiş Hazırlıyorum

Amaç: Çocukta ahlak gelişim dönemleri hakkında çıkarım yapabilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Bilgi kartı doğrultusunda ahlak gelişim dönemlerini inceleyiniz.

1. Ahlak Öncesi Dönem: Çocukta ahlaki düşüncenin henüz oluşmadığı erken gelişim aşamasıdır. Çocuk, iyi veya kötü davranışlar hakkında fikir yürütebilecek yeterli bilişsel olgunluğa ulaşmamıştır. İki yaşından sonra çevresindekilerin tepkilerine göre davranışların uygun olup olmadığını fark etmeye başlar. Çocuğa göre davranışlar sonuçlarına göre doğru veya yanlıştır.
2. Bencillik/Saf Çıkarcılık Dönemi: Üç ila altı yaş arasında çocukta bencillik görülür. Çocuk için başkalarının düşünceleri önemli değildir. Çocuk kurallara uymaya isteksizdir. Davranışların doğruluğunu kendi isteklerini karşılamasına göre ölçer. Çocuk, yanlış davranışları yavaş yavaş fark etmeye başlar.
3. Başkalarına Uygunluk Dönemi: Çocuğun, farkında olmadan çevresindeki yetişkinlerin davranışlarını benimsemeye başladığı dönemdir. Çocuk büyüklerin onayladığı davranışları iyi kabul eder. Niyetin önemi çocuk tarafından fark edilir. Çocuk toplumsal düzenin korumaya yönelik davranışlarda bulunur.
4. Duygusal Vicdan Dönemi: Çocukta bu dönemde ahlaki yargı ve davranış, toplumu koruyan kurallara göre şekillenir. Çocuktaki sorumluluk bilinci kurallara isteyerek boyun eğmesini sağlar. Çocuk herkesten bu itaati bekler. Toplumsal değerlerin korunmasını önemser.
5. Akılcı Vicdan ve Evrensel Ahlak Dönemi: Ahlak gelişiminde son aşamadır. Birey evrensel ahlaki değerlerle uyumlu kararlar alabilecek bilişsel olgunluğa ulaşır. Vicdan ve ahlaki sorumluluk en yüksek seviyededir. Haksızlıklar karşısında birey sessiz kalamaz.

2. İncelemelerinizden hareketle, konuyla ilgili ulaştığınız çıkarımları içeren bir afiş hazırlayınız.

3. Hazırladığınız afişi dijital hâle getirip ortak bulut depolama alanına yükleyerek tüm sınıfla paylaşınız.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda çalışmanız, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Kontrol Listesi" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

Metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Üç kardeş olan Beril, Mete ve Sare öğlen yemeklerini yerken sohbet ediyordu. Sare için ağabeyi ve ablasıyla sofrada buluştukları bu anlar, günün en güzel zamanıydı. O gün okulda yaşadıklarını anlatmak için sabırsızlanıyordu. Heyecanla söze başladı, "Arkadaşım teneffüste sınıfta top oynuyordu. Ona sınıfta top oynamanın yasak olduğunu söyledim ama bana 'Öğretmen görmediği sürece bir şey olmaz.' dedi ve oynamaya devam etti. Top yanlışlıkla öğretmenimizin masadaki suluğuna çarptı ve suluk kırıldı. Arkadaşım kimse görmeden kırık suluğu çöpe atmak istedi ama ona bunun yanlış olduğunu, öğretmene yanlışlıkla kırdığını söyleyip ondan özür dilemesi gerektiğini söyledim. Biraz düşündükten sonra 'Öğretmen ona yalan söylediğimi öğrenirse daha çok kızar. En iyisi özür dilemek.' dedi. Olanları anlatmak için öğretmenimizin yanına gittik. Öğretmen, arkadaşımı 'Ben sınıfta olmasam bile kurallara uyman gerekir. Bir daha sınıfta top oynama.' diyerek uyardı. Arkadaşım özür diledikten sonra öğretmenimiz de 'Kırık suluğu çöpe atmayıp dürüst davranman ve gelip özür dilemen çok güzel bir davranış.' dedi. Sonra da derse gittik."

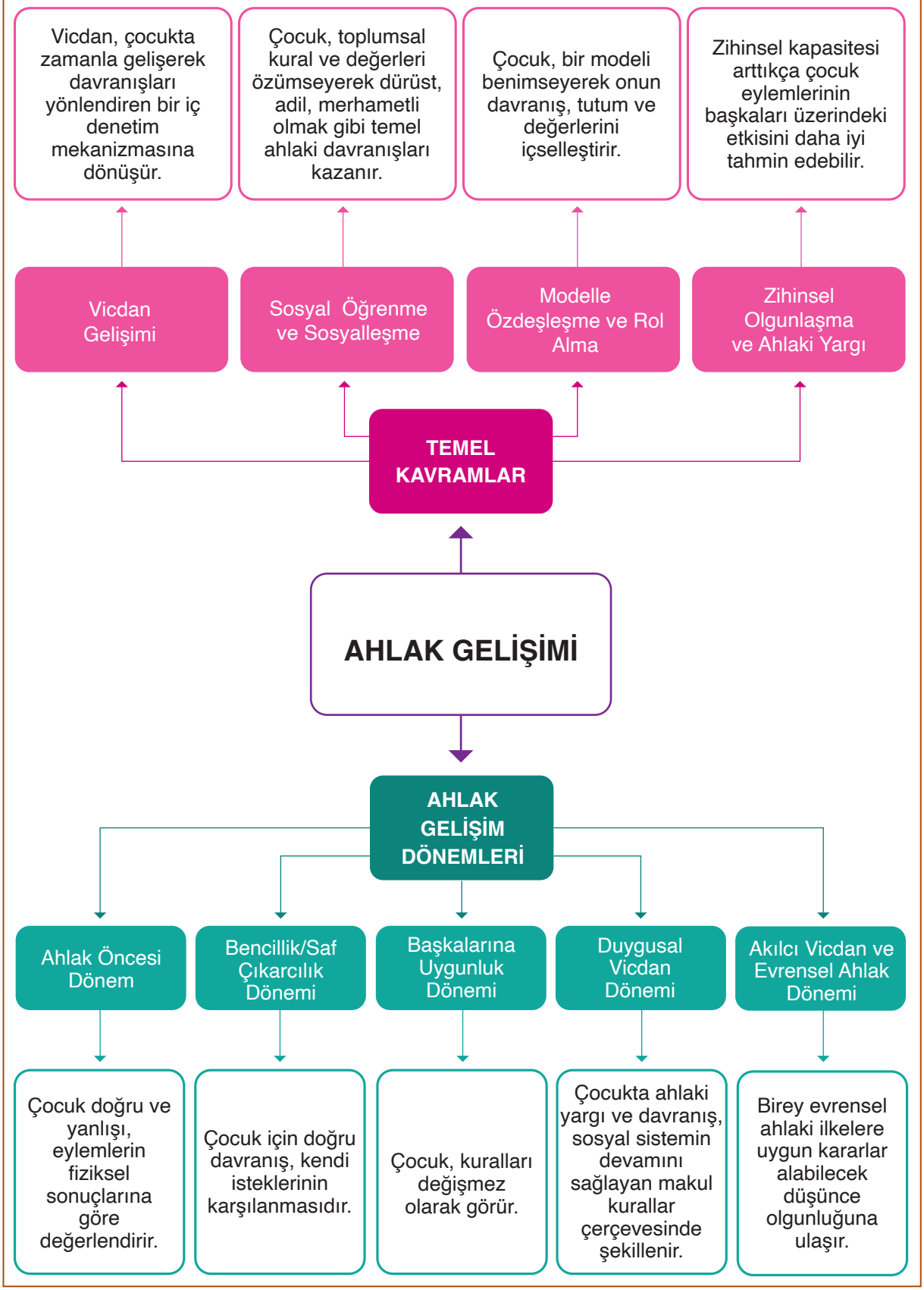
Ağabeyi Mete, Sare'nin yüzünün biraz asık olduğunu fark etti. "Çok güzel bir davranış sergilemişsin, tebrik ederim ama anlatacakların bu kadar değil galiba, seni mutsuz eden bir şey olmuş." dedi. Sare, evet anlamında başını salladı ve "Arkadaşıma yaptığının yanlış olduğunu, öğretmenden özür dilemesi gerektiğini söyleyen bendim aslında, öğretmenimin bana aferin demesini isterdim." dedi. Ablası Beril "Sareciğim, sen çok doğru davranmışsın, hata yapmaması için arkadaşını uyarmış, sonrasında da onun yanında olarak doğru davranması için yönlendirmişsin. Bunların hepsi çok güzel davranışlar. Bu davranışlar için bir başkasının seni takdir etmesine ihtiyacın yok, böyle davrandığın için vicdanen kendini mutlu hissediyorsun zaten öyle değil mi?" dedi. Sare "Haklısın ablacığım, asıl önemli olan sonuç ne olursa olsun benim doğru davranışta bulunmuş olmam. Bu davranışımdan dolayı kendimi huzurlu hissediyorum." dedi. Ablasına gülümseyerek baktı ve içinden "Büyüyünce ablam gibi olmak istiyorum, o her koşulda doğru davranmayı başarabiliyor." diye geçirdi.

Hikâyeye göre aşağıdaki maddelerde verilen ifadeler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....)	1. Sare, arkadaşını uyardığında arkadaşının "Öğretmen görmediği sürece bir şey olmaz." demesi onun ahlak öncesi dönemde olduğunu gösterir.
(.....)	2. Sare'nin arkadaşının, suluğu kırdıktan sonra kimse görmeden çöpe atmak istemesi onun vicdan gelişiminin beklenen düzeyin üzerinde olduğunu gösterir.
(.....)	3. Ağabeyi ve ablasının Sare'nin davranışını takdir etmesi, ahlak gelişim kavramlarından sosyal öğrenme ve sosyalleşme ile açıklanabilir.
(.....)	4. Sare'nin öğretmen sınıfta olmasa da kurallara uyulması gerektiğini düşünmesi onun duygusal vicdan dönemine uygun davrandığını gösterir.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek ahlak gelişimiyle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

4.2. ÇOCUKTA AHLAKİ DEĞERLER

Konuya Başlarken

Günümüzde orman yangınları, hava kirliliği, su ve toprak kaynaklarının tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunlar, insanlığın karşılaştığı ciddi problemler arasında yer almaktadır. Bu sorunlar yalnızca doğal yaşamı tehdit etmekle kalmayıp insanların sağlığını, ekonomiyi ve gelecek nesillerin yaşam koşullarını da doğrudan etkilemektedir. Ancak bu durum insanların çabasıyla tersine dönebilir *(Görsel 4.7)*. Ahlaki değerler çevre ve doğaya ilişkin sorunları çözmede insanlara yol göstericidir. Peygamber Efendimiz "*Yarın kıyametin kopacağını bilseniz bile bugün elinizdeki fidanı dikin.*"[30] buyurarak bizlere yapmamız gerekenleri hatırlatır.

Görsel 4.7: Ormanları korumak insanların sorumluluğu altındadır.

1. Verilen hadisişerif hangi ahlaki değerleri hatırlatmaktadır?

2. Hadisişerif, ormanları ve çevreyi korumak için nasıl bir öğüt vermektedir?

Eğitimin öncelikli amacı insanı ahlaken yetiştirmektir.[31] Ahlak eğitimiyle insanın, gerek kendisinin gerek başkalarının mutluluğuna ve esenliğine yardımcı olacak şekilde hareket etmesi amaçlanır.[32] Ahlak, değerler üzerine inşa edilir. **Değer,** neyin ve hangi davranışların iyi, doğru ve kutsal olduğuna dair inanç ve kabullerimizdir. Her toplumda dürüstlük, adalet, merhamet, sabır, sorumluluk sahibi olma, özgecilik, çalışkanlık, cesaret vb. kabul gören değerlerdir.[33] Ahlak bu değerler üzerinden kurallar koyarak insanlara yol gösterir. Fakat hangi davranışın iyi, hangisinin kötü olduğunun öğretilmesi eğitim yoluyla gerçekleşir.[34] Bu eğitimin gerçekleştiği yer ise aile, okul ve çevredir.[35]

Ahlak eğitimiyle, çocukta kalıcı bir ahlaklı karakter oluşturulmaya çalışılır. Böylece çocuk zamanla koşullar ne kadar değişirse değişsin, içselleştirdiği yardımseverlik, dürüstlük, sorumluluk gibi evrensel değerlere bağlı kalır. Yetişkin olduğunda da her koşulda dürüst ve tutarlı olmaya devam eder.[36] Al-i İmran suresinin 134. ayetindeki "**Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever**." ifadeleri ahlaklı bireyin her koşulda tutarlı davranışlarda bulunması gerektiğini belirtmektedir.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kul hakkı hangi değerle ilişkilidir? Çevrenizden örnekler veriniz.

2. İslam'da infak, yardımlaşmanın önemli bir parçasıdır. Çevrenizden infak örneği veriniz.

3. Çevrenizde veya sınıfınızda gözlediğiniz merhametli bir davranış örneği veriniz.

4. Sabırlı davranmak insana neler kazandırır? Çevrenizden örnekler paylaşınız.

5. Sevgi değerini geliştirmek için günlük hayatta hangi adımlar atılabilir?

6. Beden temizliği ve kalp temizliği kavramlarından ne anlıyorsunuz? Günlük hayatınızdan bir örnekle açıklayınız.

Dürüstlük

"Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk (insanı) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı doğru söyler ve doğruluktan ayrılmazsa Allah katında 'doğru/sıddîk' olarak tescillenir..."

(Müslim, "Birr ve Sıla", 103)

Doğru olma hâli, sıdk, sadakat, söz, iş ve davranışlarında gerçeği gözetme anlamlarına gelen dürüstlük[37], Kur'an-ı Kerim[38] ve hadislerde[39] sıkça vurgulanan bir değerdir. **Dürüstlük**, kişinin inanç, niyet, söz, iş ve davranışlarında adalete, gerçeğe uygunluğudur. Kişi, dürüstlüğünü içten gelerek yaptığı eylemlerle ortaya koyar. Söz ve davranışları gerçeğe uygun ve birbiriyle tutarlıdır.[40]

Dürüstlük çocukta her durumda aynı şekilde ortaya çıkmayabilir. Çocuk, bazı durumlarda kurallara uygun davranmayı reddedebilirken bazı durumlarda kuralları yerine getirerek dürüst davranabilir. Çocuk, dışarıdan bakıldığında dürüst davranmamış gibi görünse de kendi düşüncesine göre doğru olanı yapmıştır. Dürüstlüğün evrensel kurallarını ancak on üç-on dört yaşlarından itibaren tam olarak kavrayabilir. Yalan, dürüstlüğe karşıt bir tutumdur ve çocuğun ahlak gelişiminde bir sorun olarak ortaya çıkabilir. Benmerkezci düşünmeye bağlı olarak çocuk, kendi düşüncesiyle gerçek olanı ayırt edemez. Altı-yedi yaşlarına kadar yalanın sonuçlarıyla ilgili bir fikri olmaz. Yalanı, yasaklara ve büyüklerin tepkilerine göre yorumlar. Sekiz yaşından sonra ise çocuk, gerçek olmayan her şeyin yalan olmadığını fark etmeye başlar. Yavaş yavaş yanlış bilgi ile bilinçli yalan arasındaki farkı kavrar. On yaşına doğru çocuklar yalanın "bilerek ve isteyerek doğru olmayan bir şeyi söylemek" anlamına geldiğini fark etmeye başlar.[41]

Adalet

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder…"

(Nahl suresi 90. ayet)

Adalet; davranışta ve hükümde doğru olmayı, hakka uygunluğu ve eşitliği sağlamayı ifade eder.[42] Adalet tüm erdemlerin başında yer alır ve en önemlisidir. Toplumsal düzenin kurulması ve devamlılığının sağlanması adalet olmadan gerçekleşmez. Bir iş veya davranışın meşruluğu, adaletli olup olmamasına bağlıdır. Sevgi, merhamet vb. tüm değerlerde adalet aranır. Aksi takdirde tüm değerler gerçek birer değer olmaktan uzaklaşır.[43]

Adalet duygusu, çocuklarda oldukça kuvvetlidir ve beş altı yaşlarından itibaren gelişmeye başlar. Bu dönemde çocuk, her hatanın bir cezası olması gerektiğine inanır. Cansız varlıkların da cezalandırılabileceğini düşünür. Bu düşünce biçimine içkin adalet denir. Sekiz ila on iki yaş arasında çocukta içkin adalet anlayışı yerini karşılıklı ceza anlayışına bırakır. Bu dönemde çocuk, cezanın işlenen hata ile orantılı olması gerektiğini fark eder. Kendini başkalarının yerine koyabilir ve kuralların neden önemli olduğunu anlamaya başlayabilir. Çocuk, on iki yaşından sonra daha gelişmiş bir adalet anlayışı kazanır. Adaletin herkesin koşullarına göre uygulanması gerektiğini düşünür. Bu anlayışa eşit adalet denir. Bu dönemde çocuk, yetişkinlerin koyduğu yasaklara körü körüne uymaktan uzaklaşır ve kuralları eleştirir. Bu sorgulama sonucunda ise kurallara uyma nedenlerini kendi akıl yürütmesiyle kavrar.[44]

Özgecilik

Çocuk dört ila yedi yaş arasında her şeyi kendi bakış açısından değerlendirir. Bu dönemdeki benmerkezcilik bilinçli bir çıkar arayışı değil, gelişimsel bir sürecin parçasıdır. Bu dönemde çocukta empati de görülmeye başlar. Çocuk bir arkadaşının canı yandığında kendi canı yanmış gibi üzülür. Bu durum, çocukta başkalarını anlama ve onlara yardım etme eğiliminin başladığını gösterir. Empati, ileride gelişecek özgecilik davranışının temelidir. Çocuk, beş altı yaşlarından sonra başkalarının da kendisi gibi istek ve duygulara sahip olduğunu fark etmeye başlar. Ancak çocuğun benmerkezci düşünceden tamamen kurtulması zaman alır. Dokuz on yaşlarından itibaren çocuk, kendi davranışlarını değerlendirebilecek olgunluğa ulaşır. Özgecilikle birlikte çocukta cömertlik, anlayış, sempati, iş birliği, yardımlaşma gibi değerler de gelişir.[45]

Sevgi

Sevgi, dinî ve ahlaki tüm ilkelerin kaynağında yer alan evrensel bir değerdir.[46] Sevgi bağının kaynağı Yüce Allah'tır. **"... Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."**[47] ayetinde işaret edildiği gibi Allah (cc), kullarına sevgi ve merhametle muamele eder. Kur'an-ı Kerim'de[48] ve hadislerde[49] sık sık insanların Yüce Allah'ı, birbirini, doğayı ve yaratılmış tüm varlıkları sevmesi hatırlatılır.[50]

Görsel 4.8: Çocuk sevgiyle büyür.

Çocuk, doğduğunda Yüce Allah'ın lütfuyla çevresindekiler tarafından sevinçle karşılanır *(Görsel 4.8)* ve bir sevgi çemberi içine alınır.[51] Bu sevgi ortamı ve şefkatli yaklaşım, çocuğun yetiştirilmesi sürecindeki önemini asla yitirmez. Sağlıklı kişilik gelişimi için sevgi önemli bir faktördür.[52]

Çocukta sevgi erken bir dönemde başlar. Çocuk, genellikle bakımını kim üstleniyorsa o kişiyi sever ve ona bağlanır. Sevgi karşılık buldukça gelişir, aksi takdirde etkisiz kalır ve zamanla kaybolur. Bu yüzden sevgiyi sürekli beslemek gerekir. Sevgiyi açıkça dile getirmek, ilgi göstermek, zaman ayırmak, hediyeleşmek, selamlaşmak, dertleşmek, karşımızdakini olduğu gibi kabul etmek, yeri geldiğinde takdir etmek vb. yollar çocukta sevgiyi besleyen davranışlar arasındadır.[53]

Sabır

Sabır; üzüntü, sıkıntı ve kötü olaylar karşısında dayanma, direnç gösterme ve metanetli olma anlamlarına gelir[54] ve pek çok ahlaki değerin kazandırılmasında önemli bir rol oynar. Kur'an-ı Kerim'de sabır kavramı Müslüman'ın kuvvetli bir imana sahip olması[55], kötülüklerle doğru bir şekilde mücadele etmesi[56], ahlaki olgunluk göstermesi[57], iradeli davranması[58] gibi birçok tutum ve davranışla ilişkilendirilmiştir.

Sabır değerinin kazandırılmasında çocuğun gelişim düzeyine göre kademeli bir yol izlenmelidir. Dört ila yedi yaş arasında çocuk, anlık hazza yöneldiği için beklemek konusunda zorlanabilir. Çocuğun bu durumu göz önünde bulundurularak küçük görevlerle sabır değerinin kazandırılması yoluna gidilebilir. Yedi yaşından sonra benmerkezci düşünme gerilemeye ve empati kurma becerisi gelişmeye başlar.[59] Bu süreçte davranışları biraz daha olgunlaşır. Çocuk sabırlı davranmanın günlük hayatındaki olumlu sonuçlarını fark edebilir. Çocuk, on on bir yaşlarından itibaren çok boyutlu düşünür ve daha kapsamlı değerlendirmeler yapar.[60] Bu dönemde sabırlı olmanın içsel değerini de kavramaya başlar. Vicdan gelişimiyle birlikte çocukta sorumluluk bilinci artar ve davranışlar daha tutarlı hâle gelir.[61] Sabırlı davranmak, zamanla çocuğun ahlaki özelliklerinden biri olur.

Merhamet

Merhamet, Arapçada Yüce Allah'ın lütuf ve ihsanını ifade eden rahmet kelimesiyle aynı kökten gelir. İnsanı, başka insanların ve canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve onlara yardım etmeye yönelten bir acıma ve şefkat duygusudur. İnsanlar arasındaki duygu birliğinin, dayanışma ve paylaşmanın temelinde yer alır. Evlat sevgisi, ana babaya saygı, sılayırahim; yaşlılara, yoksullara, hastalara, engellilere, yetimlere ve kimsesizlere yardım gibi birçok erdem, merhamet duygusunun yansımasıdır.[62]

Yaratılmış varlıklar içinde yardıma en çok muhtaç olan insan yavrusudur. Çocuk doğduğu andan itibaren onu yetiştirenlerin merhamet, şefkat ve sevgisine ihtiyaç duyar. Çocuğun bu ihtiyaç hâlinde olması, yetişkinlerin sevgi, merhamet ve şefkatini uyarıcı niteliktedir. Bu yüzden ana babadan başlayan merhamet, çocuğa geçerek onda kalıcı bir değer hâline gelir.

Görsel 4.9: Merhameti öğretmenin en etkili yolu, onu davranışlarla göstermektir.

Çocuğun ahlak gelişimi, genel olarak belirli kişileri rol modeli olarak benimsemesiyle oluşur; merhamet değerinin kazandırılmasında da aynı durum geçerlidir *(Görsel 4.9)*. Şefkat ve merhamet duygularının oluşması empati becerisinin kazanılmasıyla başlar. Üç dört yaş civarındaki çocuk, karşı tarafın duygularına karşı duyarlılık göstermeye başlayabilir. Küçük çocukların birbirine bakarak ağlamaları bunun göstergesidir. Çocuk altı yaşına geldiğinde ise empati duygusu gelişerek başkaları ile iyi ilişkiler kurabilecek, paylaşımda bulunabilecek, iş birliği yapabilecek seviyeye ulaşabilir. Çocuk on yaşına geldiğinde duygu boyutunda olan empati becerisi artık zihinsel bir işlev kazanır. Olayları başka açılardan görebilmeye başlar. On iki yaş ise soyut empati yeteneğinin kazanıldığı dönemdir. Bu dönemde çocuk, kendisinden daha az imkânı olan kişiler için kaygı duymaya başlayabilir. Merhamet duygusunun da gelişim gösterdiği görülebilir. Merhamet duygusunun gelişimini desteklemek için çocuğun toplumda zor şartlar içinde yaşayan kişilere çeşitli yardımlar yapmaya yönlendirilmesi etkili bir yol olabilir.[63]

Temizlik

Temizlik hem maddi hem de manevi yönü olan bir değerdir. Kur'an-ı Kerim[64] ve hadisişeriflerde[65] temizliğin iki yönüne de işaret edilir. Bu ayet ve hadislerin bazıları beden, mekân ve çevre hijyenini kapsayan maddi temizliğe işaret ederken bazıları ise güzel ahlaka ve manevi temizliğe vurgu yapar.

Çocukların temizlik alışkanlığını kazanması rol model olma, tekrar, olumlu pekiştirme ve anlamlandırma yoluyla desteklenebilir (*Görsel 4.10*). Taklit yoluyla öğrenmenin ağır bastığı ilk çocukluk yıllarında el yıkama, diş fırçalama, oyuncakları toplama gibi günlük rutinler çocuğun anlayabileceği sade bir dille ve düzenli tekrarlarla öğretilebilir. Bu aşamada çocuğun ebeveyni veya bakımından sorumlu kişiler, temel rol modeldir. On on bir yaşlarından itibaren temizlik alışkanlığı; hastalıklardan korunma, düzenli olma, toplumsal saygı gibi mantıksal gerekçelerle açıklanarak çocuğun bu alışkanlığı bilinçli bir şekilde içselleştirmesi desteklenebilir.

Görsel 4.10
Temizlik alışkanlığının çocukluk döneminde kazandırılması önemlidir.

ETKİNLİK 3

Adı: Ahlaki Değerler

Amaç: İslam'daki ahlaki değerler ile yaş gruplarının özellikleri arasındaki ilişkiyi inceleyebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

1. Ahlaki değerlerle ilgili bilgi kartlarını inceleyiniz.

BİLGİ KARTI

Dürüstlük
"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun."

(Tevbe suresi 119. ayet)

"Allah şöyle buyurur: 'Bugün doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, ebedî kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan hoşnuttur, onlar da O'nun rızasını kazanmaktan ötürü mutludurlar. İşte büyük kurtuluş budur.'"

(Maide suresi 119. ayet)

Adalet
"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir."

(Nisa suresi 58. ayet)

“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâya daha uygundur. Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”

(Maide suresi 8. ayet)

Özgecilik

“Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.”

(Al-i İmran suresi 92. ayet)

“Onlar, kendileri (yemek) istedikleri halde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler. (Ve şöyle derler:) 'Biz sizi Allah rızâsı için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.'”

(İnsan suresi 8-9. ayetler)

Sevgi

“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince, rahmân onlar için (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.”

(Meryem suresi 96. ayet)

“Müminlerin gönüllerini birleştiren de O’dur. Dünyanın bütün servetini harcasaydın onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını düzeltti. O izzet ve hikmet sahibidir.”

(Enfal suresi 63. ayet)

Sabır

“Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.”

(Bakara suresi 153. ayet)

“Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah’a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz.”

(Al-i İmran suresi 200. ayet)

Merhamet

“Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.”

(Tevbe suresi 128. ayet)

“Sen onlara sırf Allah’ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”

(Al-i İmran suresi 159. ayet)

Temizlik

“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır.”

(Bakara suresi 168. ayet)

“Orada asla namaza durma! Daha ilk günden takvâ temeli üzerine kurulan mescid ise namaz kılman için elbette daha uygundur; burada gerçekten arınmak isteyen adamlar vardır. Allah da arınmaya çalışanları sever.”

(Tevbe suresi 108. ayet)

2. Aşağıdaki tabloda verilen ahlaki değerler için gelişim dönemlerine uygun davranış örnekleri yazınız.

Gelişim Dönemleri	Ahlaki Değerler	Örnek Davranışlar
Bebeklik	Sevgi	
	Merhamet	
İlk Çocukluk	Dürüstlük	
	Adalet	
Çocukluk	Temizlik	
	Özgecilik	
Ergenlik	Sabır	

Değerlendirme: Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Küçük yaş gruplarındaki çocuklara hangi ahlaki değerlerin daha kolay kazandırılabileceğini düşünüyorsunuz? Yazınız.

2. Ergenlik dönemindeki bireyler ile daha küçük yaştaki çocukların ahlaki değerleri kavrayış biçimleri arasında ne gibi farklar vardır? Yazınız.

3. İslam'daki ahlaki değerlerin çocukların gelişim özelliklerine göre öğretilmesi neden önemlidir? Düşüncelerinizi yazınız.

ETKİNLİK 4

Adı: Canlandırma Yapıyoruz

Amaç: İslam'daki ahlaki değerler ile yaş gruplarının özellikleri arasındaki ilişkiyi bağlamdan kopmadan dönüştürebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

Ön Hazırlık

1. **Öğretmen rehberliğinde üç gruba ayrılınız ve aşağıdaki hikâyenin bölümlerini paylaşınız.**
2. **Bölümünüzü canlandırmak üzere rol dağılımı ve prova yaparak derse hazırlıklı geliniz.**

Gülce'nin Sevgi Yolculuğu

Bölüm 1

Gülce beş yaşında, neşeli ve meraklı bir kızdı. O sabah yine babaannesiyle birlikte mutfakta kahvaltı yaparken kulağı hep koridordaydı; annesinin işe gitmeden önceki o rutin, sıcak veda öpücüğünü bekliyordu. Ancak annesi aceleyle evden çıktı. Gülce kapının kapanma sesini duyunca bir an durdu. Babaannesine dönüp titreyen bir sesle "Annem beni unuttu babaanne, sarılmadan gitti." dedi. Gülce'nin gözleri dolu dolu olmuştu. Babaannesi, Gülce'yi yanına oturttu, saçlarını okşadı. Gizlice durumu gelinine iletti. O akşam kapı açıldığında Gülce her zamanki gibi koşmadı; kapının eşiğinde durup annesini izledi. Annesi elinde mor bir menekşe tutuyordu. Gülce'nin hizasına kadar eğilerek "Menekşeler baharın habercisidir. Bu menekşeyi görünce seni düşündüm. Senin gelişin de bizim en güzel baharımızdı. Sana sarılmadığımı geç fark ettim. Beni affeder misin güzel kızım?" dedi. Gülce annesine sarıldı. Sabahki o kırgınlıktan eser kalmamıştı.

Bölüm 2

Gülce'nin dokuz yaşındayken hayatın her zaman oyunlardan ibaret olmadığını öğrendi. Arkadaşı Cenk, aşırı yağışlarda dedesinin evinin sular altında kaldığını anlatırken sesi titriyordu. O akşam ders çalışırken Gülce'nin zihninde iki görüntü savaşıyordu: Bir yanda vitrinde gördüğü o rengârenk kalemler, diğer yanda evsiz kalan insanlar. Kumbarasını masaya boşalttığında madenî paraların sesi odada yankılandı. Kalemleri hatırlayıp bir an duraksadı. Sonra kararlı adımlarla salona geçti. Annesi kanepede kitap okuyor, babası çayını yudumluyordu. Gülce paraları önlerine koydu. "Bunları afet bölgesine göndermek istiyorum. Nasıl göndereceğiz?" dedi. Annesi kitabı kapattı. Önce paralara, sonra Gülce'nin yüzüne gururla baktı. Gözleri doldu."Biz de biraz ekleyelim." dedi babası. "Yarın yardımımızı ulaştırırız." Gülce o gece bir türlü uyuyamadı. Aklından yardım merkezini, oradaki görevlileri, paraların gideceği çocukları geçirdi. İçi içine sığmıyordu. Ertesi sabah annesiyle birlikte yardım toplama merkezine gittiler. Uzun bir masa, üzerinde bağış kutuları, bir görevli amca. Gülce paraları tek tek saydı, torbaya koydu, bir kâğıt imzaladı. Annesiyle merkezden çıktıklarında güneş daha parlaktı sanki. Bir kez arkasına sonra gökyüzüne baktı. Yaptığı bu küçücük yardım, Gülce'nin içini kocaman ısıtmıştı.

Bölüm 3

O gün Gülce için her şey ters gitmişti. Edebiyat sınavında kağıdı teslim ederken yaptığı hataları fark etmiş, eve dönüş yolunda kendine kızıp durmuştu. Kapıyı açtığında zihnindeki dil bilgisi kuralları ve düşük not korkusu devasa bir gürültüye dönüşmüştü. Kardeşi Emre "Abla bak ne çizdim!" diye heyecanla zıplarken Gülce sadece başını sallayıp "Sırası değil Emre, çok yorgunum." dedi. Yatağına uzandığında Emre'nin o anki sessizliği, odadaki tüm seslerden daha baskın gelmeye başladı. Kendi sınav başarısızlığının acısını, sevgisini sunmaya çalışan bir çocuktan çıkardığını fark etti. Bir süre tavanı izledikten sonra derin bir nefes alıp ayağa kalktı. Emre'yi salonda resmine sarılmış ağlarken buldu. Gülce yavaşça kardeşine sarıldı. "Özür dilerim canım, günüm çok kötü geçti, yorgun ve üzgündüm. Ama bu kalp ve içindeki isimler o kadar güzel yazılmış ki en kötü günü bile güzelleştirebilir. Bana kalbindeki sevgiyi hatırlattığın için teşekkür ederim." dedi samimiyetle. O an Gülce, hayattaki en büyük başarının bir sınav kağıdında değil, bir insanın kalbine dokunabilmekte olduğunu anladı.

Uygulama Adımları

1. Öğretmen rehberliğinde bölümünüzü canlandırınız.

2. Hikâyedeki rollerde ahlaki değerlerin nasıl ortaya çıktığı hakkında grubunuzun ortak düşüncesini yazınız.

Değerlendirme: Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Gülce'nin üzüntüsünü oyuncak ayısıyla paylaşması hangi gelişim özelliğini gösterir?

2. Gülce'nin bulunduğu gelişim dönemini düşündüğünüzde annesinin ona sarılmamasına verdiği tepkiyi nasıl yorumluyorsunuz?

3. Sevginin davranışsal yönüne örnek veriniz.

4. Hikâyede hangi ahlaki değerlerin öne çıktığı söylenebilir?

ETKİNLİK 5

Adı: Eğitsel Oyun Tasarlıyorum

Amaç: İslam'daki ahlaki değerlerle yaş gruplarının özellikleri arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde ifade edebilme

Süre: 35 dk.

Yönerge: Etkinliği aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştiriniz.

Ön Hazırlık

1. **Öğretmen rehberliğinde sınıfta yedi gruba ayrılınız.**
2. **Grubunuzla İslam'daki ahlaki değerlerden ve çocuğun yaş gruplarından birini seçiniz.**
3. **Seçtiğiniz değerle ilgili, hedef yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun bir oyun tasarlayınız. Oyun ile ilgili bilgileri aşağıya yazınız.**

Ahlaki Değerler	Yaş Grupları
Dürüstlük, Adalet, Özgecilik, Sevgi, Merhamet, Sabır, Temizlik	Bebeklik, İlk Çocukluk, Çocukluk, Ergenlik

Ahlaki değer:
Yaş grubu:
Oyun türü:
Oyunun konusu ve akışı: .....
Oyun kuralları: .....

Uygulama Adımları

Oyununuzu sınıfta öğretmen rehberliğinde sununuz.

Değerlendirme: Etkinlik sonunda eğitsel oyununuz, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

ARA DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Çocuğun, evrensel kuralları tam kavrayamaması dürüstlüğünü nasıl etkileyebilir?

2. Temizlik alışkanlığının önemini çocuğa mantıksal gerekçelerle açıklamak neden etkilidir?

3. Karar verirken hakka ve hukuka uygun olmak hangi değeri ifade eder?

4. Çocuğun başkalarının istek ve ihtiyaçlarını anlamaya başlaması hangi değerin geliştiğini gösterir? Açıklayınız.

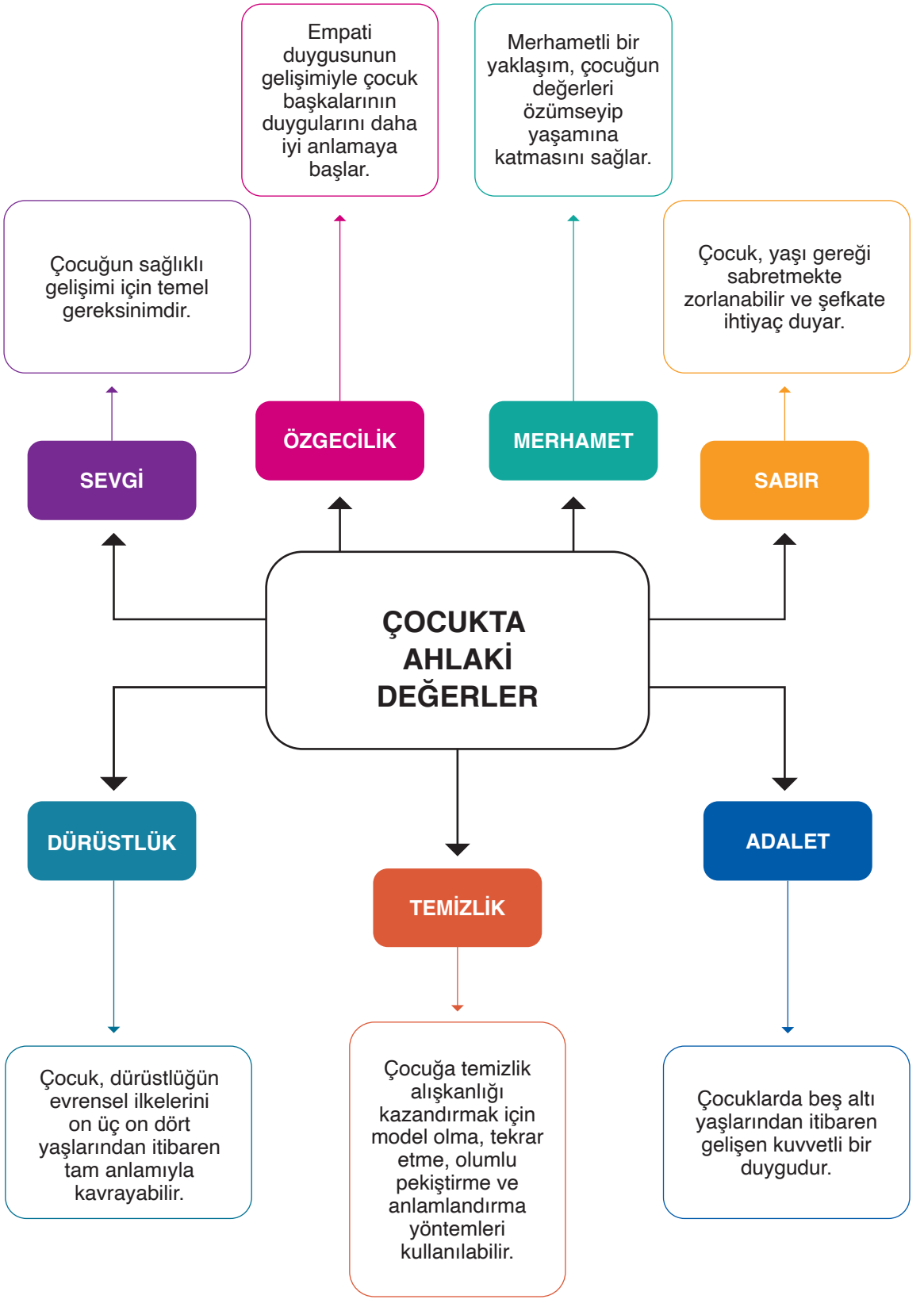
5. Bebeklik döneminde sevgi çocuğa hangi yollarla hissettirilir?

6. Ana-babaya saygı ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme hangi değerin yansımasıdır? Kısaca açıklayınız.

7. Kötülüklerle mücadele ederken iradeli ve kararlı davranmak hangi değerle ilişkilidir? Açıklayınız.

KONTROL NOKTASI

Aşağıdaki kavram haritasını inceleyerek çocukta ahlaki değerlerle ilgili öğrendiklerinizi gözden geçiriniz.

PERFORMANS GÖREVİ

Adı: Hikâyeni Paylaş!

Amaç: İslam'daki ahlaki değerleri yaş gruplarının özelliklerine göre yorumlayabilme

Görev: Bu çalışmada göreviniz, adalet değerinin çocuk tarafından farklı gelişim dönemlerinde nasıl algılandığını anlatan bir hikâye yazmaktır.

Ürün: Gelişim Sürecinde Adalet Anlayışı - Hikâye Yazıyorum

Puanlama Yöntemi: Dereceli puanlama anahtarı

Yönerge: Bu performans görevine başlamadan önce "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayarak gelmeniz önemlidir. Ürününüzü, "Sınıf İçi Performans Aşaması"ndaki adımları izleyerek oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması

1. Oluşturacağınız hikâyenin değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütleri ve dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. Hikâyeniz için bir çocuk karakter belirleyiniz.
3. Hikâyede bu karakterin ilk çocukluk, çocukluk, ergenlik dönemlerinde adalet değeri ile ilgili başından geçen olayları kurgulayınız.
4. 600 kelimeyi geçmeyecek şekilde yazınız. (3 paragraf, 300 ila 600 kelime idealdir.)
5. Yalın ve anlaşılır ifadeler kullanmaya özen gösteriniz.
6. Hikâyenizi A4 boyutunda bir kâğıda yazınız, dilerseniz resimleyerek sunuma hazır hâle getiriniz.

Sınıf İçi Performans Aşaması

1. Hikâyenizi öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Arkadaşlarınızın hikâyeyle ilgili soruları varsa cevaplayınız.
3. Performans görevinizi öğretmeninizin belirlediği süre içinde tamamlayınız.

Ölçütler ve Değerlendirme: Etkinlik sonunda hazırlanan ürün, yandaki karekoddan ulaşabileceğiniz "Dereceli Puanlama Anahtarı" ile öğretmeniniz tarafından değerlendirilecektir.

4. ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

Bu bölümde cevaplamanız için farklı soru tiplerinde yirmi sekiz soru bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme bölümünün sonunda verilen karekodu kullanarak ek sorulara ulaşabilirsiniz.

1-9. maddelerde verilen ifadelerin başına, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadelerin altına doğrusunu yazınız.

(.....)**1.** "Ağaç yaşken eğilir." atasözü, ahlaki davranışların küçük yaşta daha kolay özümsenebileceğine işaret eder.

.....

(.....) **2.** Çocuk, dürüstlüğü yedi sekiz yaşlarından itibaren tamamen anlayabilecek seviyeye ulaşır.

.....

(.....) **3.** Benmerkezci düşünmenin hâkim olduğu beş altı yaşlarında çocuk, düşüncesini nesnel gerçeklik olarak algılayabilmektedir.

.....

(.....) **4.** Çocukluk döneminin son yıllarında çocuk, yetişkinlerin koyduğu yasaklara körü körüne uymaktan uzaklaşıp kuralları eleştirebilecek seviyeye ulaşır.

.....

(.....) **5.** Sekiz ila on iki yaş arasında çocukta içkin adalet anlayışı hâkimdir ve çocuk her hatanın mutlaka cezalandırılması gerektiğine inanır.

.....

(.....) **6.** Çocukta dört ila yedi yaş arasında görülen bencillik duygusu, gelişim sürecine özgü bir özellik olarak ortaya çıkar.

.....

(.....) **7.** Çocuk on ila on iki yaş arasında iyiliği, karşılık beklemeden yapılan bir yardım olarak nitelemeye başlar.

.....

(.....) **8.** İlk çocukluk döneminde çocuk, sevgiyi somut olarak gözleme ihtiyacı hisseder.

.....

(.....) **9.** Çocukluk döneminden itibaren sevgi değeri, empati duygusunun da gelişmesiyle daha insani bir noktaya ulaşır.

.....

10-19. maddelerde boş bırakılan yerleri, verilen ifadelerden uygun olanlarla tamamlayınız.

(ahlak öncesi, ahlaki düşünce, akılcı vicdan ve evrensel ahlak, başkalarına uygunluk, bencillik/saf çıkarcılık, bireysel sorumluluklar, duygusal vicdan, özdeşleşme, sosyal davranışlar, sosyalleşme, toplumsal sorumluluklar, vicdan, zihinsel)

10. Çocukta doğuştan bulunan ..... zamanla gelişir ve çocuğun davranışlarını yönlendirir.

11. Bireyin toplumsal kuralları öğrenme ve uygulama süreci ..... kavramıyla ifade edilir.

12. Paylaşmak, yardımlaşmak gibi ..... aynı zamanda birer ahlaki davranıştır.

13. Ahlak gelişiminde ..... sürecinde en yaygın ve etkili modeller, çoğunlukla ebeveynlerdir.

14. Çocuk, ... kapasitesi arttıkça kendi eylemlerinin başkaları üzerindeki etkisini anlamaya başlar.

15. Bebeklik dönemi, ... için bir hazırlık dönemidir.

16. Vicdan ve ahlaki sorumluluk ..... döneminde en yüksek seviyeye ulaşır.

17. Çocuğun doğru yanlış algısını ..... dönemde eylemlerinin somut ve fiziksel sonuçları belirler.

18. Ahlaki yargı, ... döneminde toplumsal düzeni koruma ve ilişkileri sürdürmeye yöneliktir.

19. Çocuk için ..... döneminde doğru davranış, kendi isteklerini karşılayan davranıştır.

20-23. maddelerin cevabını boş bırakılan alana yazınız.

20. Güçlü bir vicdana sahip olmakla ahlaklı bir kişi olmak arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

21. Ahlaki gelişimin sosyalleşme süreciyle nasıl bir bağlantısı vardır? Açıklayınız.

22. İslam'da ahlak gelişimi açısından yetişkinlerin çocuklara karşı nasıl bir tutum içinde olmaları beklenir? Açıklayınız.

23. Çocuğun daha sabırlı davranabilmesi için hangi yöntemler geliştirilebilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

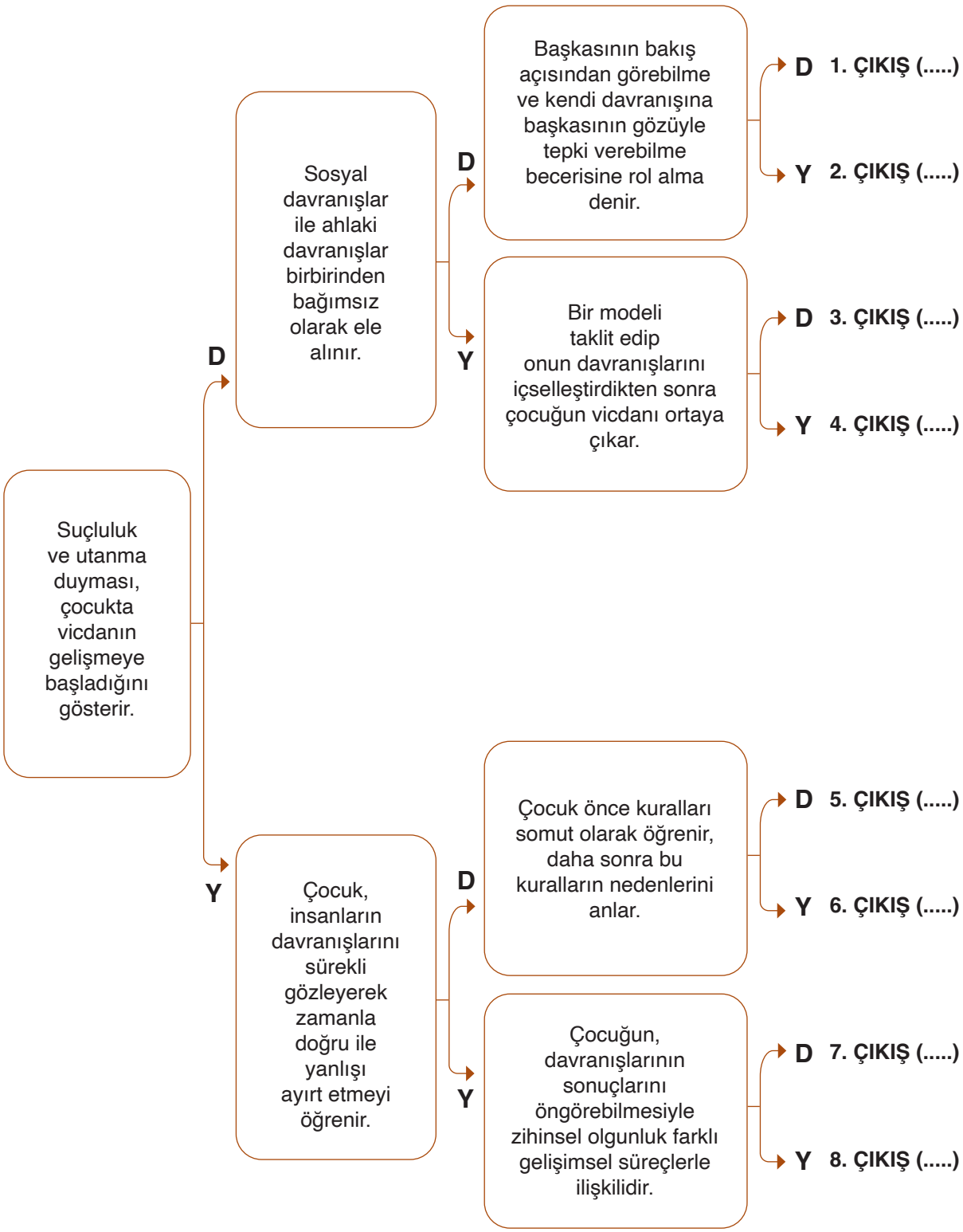
24. Aşağıdaki kutucuklarda ahlak gelişim dönemleri verilmiştir. 1-7. maddeleri kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla madde için kullanabilirsiniz.

a	b	c	ç	d
Ahlak Öncesi Dönem	Bencillik/Saf Çıkarcılık Dönemi	Başkalarına Uygunluk Dönemi	Duygusal Vicdan Dönemi	Akılcı Vicdan ve Evrensel Ahlak Dönemi

1. Gizem, kardeşiyle oyuncağını paylaşır çünkü paylaşmazsa annesi kızacaktır. Üstelik kardeşiyle oyuncağını paylaştığında daha fazla oyun süresi kazanacağını düşünür.	
2. Senem, çevresindeki herkes kopya çektiği hâlde bunun adil olmadığını düşündüğü için kopya çekmez.	
3. Emre, kurallara uymazsa cezalandırılacağını, uyarsa öğretmeninin onu çok seveceğini düşünür.	
4. Hakan, sınıf arkadaşlarının eleştirisinden kaçınmak ve kendi çıkarını korumak için çoğunluğun kararına uyar.	
5. Gülsüm, arkadaşını incitecek şaka yapıldığında rahatsızlık duyar ve başkasına zarar vermenin hiçbir koşulda doğru olmadığını düşünür.	
6. Kerem, sınıfta uyumlu görünmek için çoğunluğun yaptığı yanlışa uyar; fakat bunun adil olmadığını fark edince yanlışını düzeltir.	
7. Ceren, yakalanma korkusuyla yalan söylemekten vazgeçer. Doğruyu söylerse öğretmenin gözüne gireceğini ve arkadaşlarının onu dürüst biri olarak kabul edeceğini düşünür.	

25. maddeyi aşağıdaki tanılayıcı dallanmış ağaca göre cevaplayınız.

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğunu (D) veya yanlışlığını (Y) belirleyerek yönlendirici okları takip ediniz. Ulaştığınız çıkışı (✓) ile işaretleyiniz.

26-28. maddeleri okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

26. Cabir bin Semure anlatıyor: "Resulullah (sav) ile birlikte öğle namazını kıldım. Namazdan sonra Resulullah, ailesinin yanına gitmek üzere çıktı, ben de onun peşine takıldım. Yolda birkaç çocukla karşılaştı. Her birinin yanağını teker teker okşadı. Hatta benim de yanağımı okşadı. Elinde tatlı bir serinlik ve attarın sepetinden çıkmışçasına mis gibi bir koku vardı."

(Müslim, "Fedail", 21)

Hadisişerifte yer alan Hz. Peygamber'in davranışı, çocukların ahlak gelişimi açısından aşağıdakilerden hangisini örneklendirebilir?

A) Çocuklara karşı katı disiplin uygulamalarının gerekliliği

B) Ahlaki davranışların sözlü nasihatlerle kazandırılabileceği

C) Çocuğa sevgi, şefkat ve merhametle yaklaşmanın gerekliliği

D) Ahlaki değerlerin ergenlik döneminden sonra kazanılabileceği

E) Çocukların ahlaki gelişiminde çevresel faktörlerin etkisiz olduğu

(27-28. maddeleri aşağıdaki metne göre cevaplayınız.)

Ahlaklılık, kişinin kuvvetli bir vicdana sahip olmasıdır. Vicdanlı insan, kendi içinde kendi davranışlarını idare ve kontrol eden bir mekanizma kurmuştur; bu mekanizma gelişigüzel değil de sistemli olduğu için davranışlarda tutarlılık meydana gelir. Vicdanlı insan, sahip olduğu ahlaki kural ve değerlerin her yerde ve her zamanda geçerli olduğuna inanır.

27. Buna göre vicdanlı insanın davranışlarında tutarlı olması aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

A) Dışsal ödüllerin ve cezaların davranışı sürekli yönlendirmesi

B) Vicdanın sistemli bir iç denetim mekanizması ortaya çıkarması

C) Toplumsal baskıların bireyi davranışlarında tutarlı olmaya sevk etmesi

D) Bireyin karar verirken yalnızca kendi yaşam deneyimlerine dayanması

E) Ahlaki kuralların bireyin çıkarlarına hizmet eden esnek yapılara sahip olması

28. Aşağıdaki yargılardan hangisi metnin ana düşüncesini yansıtır?

A) Tutarlı ahlaki davranış, evrensel değerlerin içselleştirilmesiyle oluşur.

B) Vicdanlı insan, ahlaki ilkelere sosyal ortamın uygun olduğu durumlarda uyar.

C) Vicdan, bireyin davranışlarını duygularına dayanarak yönlendiren bir mekanizmadır.

D) Ahlaki değerler kültürel koşullara göre değiştiği için evrensel geçerlilik özelliği taşımaz.

E) Bireyin ahlaki davranışları, dışsal otoriteler tarafından belirlenen kurallara göre şekillenir.

Üniteyle ilgili daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanınız.

4. ÜNİTE SONNOTLAR

1. bk. Çağrıcı, "Ahlak", 2/1.
2. bk. Türkeri, *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu, Çalışma Hayatı ve Bilim*, 35.
3. bk. Güngör, A*hlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 29; Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 11; Şengün, "Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri", 23/203; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 50.
4. bk. Şengün, "Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri", 23/203-204; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 50-51.
5. bk. Şengün, "Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri", 23/201.
6. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 11.
7. bk. Demir, "Vicdan", 43/100.
8. bk. Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 57.
9. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 21.
10. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 12.
11. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 11-12; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 52-53.
12. bk. Hökelekli, Çocuk, *Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 12-13.
13. bk. Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 54; Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 13; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/128, 138.
14. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 13.
15. bk. Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 30-31; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 54.
16. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 14-15.
17. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15.
18. bk. Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/129.
19. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 52.
20. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 56; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/130.
21. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15; Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 29-30, 58.
22. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15; Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 33; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 51; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/130.
23. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 15-16; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 51; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/130.
24. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 16; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 56; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/131.
25. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 16; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 53-54; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/131.
26. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 17.
27. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 17; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 56; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/131-132.
28. bk. Tirmizi, "Sıfatü'l-kıyâme", 59.
29. bk. Acuner, "Din Eğitimi Açısından 14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi", 18/285.
30. Buhari, *Edebü'l-Müfred*, 222.
31. bk. Türkeri, *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu, Çalışma Hayatı ve Bilim*, 36.
32. bk. Bilgin-Selçuk, *Din Öğretimi*, 102.
33. bk. Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 265.
34. bk. Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/125.
35. bk. Köylü, "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi", 69; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/127.
36. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 21; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/127.
37. bk. "doğruluk", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 61.

38. bk. Maide suresi 119. ayet, Tevbe suresi 119. ayet, Ahzab suresi 70. ayet, Hud suresi 112. ayet.
39. bk. Tirmizî, "İman", 12; Ebu Davud, "Büyû", 51; Müslim, "Zikir", 22; Müslim, "İman", 95.
40. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 18.
41. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 18-19; Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, 54.
42. bk. Çağrıcı, "Adalet", 1/341; Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 49.
43. bk. Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 51.
44. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 19-20.
45. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 20.
46. bk. Aybey, "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 7/551.
47. Hud suresi 90. ayet.
48. bk. Bakara suresi 165. ayet, Maide suresi 54. ayet, Meryem suresi 96. ayet.
49. bk. Ebu Davud, "Sünnet", 2; Buhari, "İman", 1; Tirmizî, "Zühd", 53.
50. bk. Uludağ, "Muhabbet", 30/384.
51. bk. Bilgin, *İslam ve Çocuk*, 35-36.
52. bk. Aybey, "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler", 7/551; Aydın, "Ailede Ahlak Eğitimi", 12/128, 145.
53. bk. Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 86-87.
54. bk. Çağrıcı, "Sabır", 35/337.
55. bk. Bakara suresi 153. ayet.
56. bk. Bakara suresi 155-156. ayetler.
57. bk. Şura suresi 43. ayet.
58. bk. Kehf suresi 28. ayet.
59. bk. Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 30.
60. bk. Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 30.
61. bk. Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*, 21.
62. bk. Çağrıcı, "Merhamet", 29/184.
63. bk. Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, 78-82.
64. bk. Bakara suresi 125. ayet, Maide suresi 6. ayet, Enfal suresi 11. ayet, Tevbe suresi 103,108. ayetler.
65. bk. Müslim, "Taharet", 1; Tirmizî, "Taharet", 3; Müslim, "Taharet", 42, 49; Tirmizî, "Edeb", 41.

SÖZLÜK

A

afiş: Bir şeyi duyurmak veya tanıtmak için hazırlanan, kalabalığın görebileceği yere asılmış, genellikle resimli duvar ilanı; ası.

akran: Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri; baştaş, boydaş, taydaş, öğür.

algı: Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma; idrak.

amel: Dinin buyruklarını yerine getirmek için yapılan iş, fiil veya hareket.

ashap: Hz. Muhammed'i (sav) görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar; sahabe, ashabıkiram.

azmetmek: Bir işi yapmak için kararlılıkla gayret etmek, bir işte azim göstermek.

B

bahşetmek: Bağışlamak; bir kimse, kuruluş veya ülke ayni veya nakdi varlıklarını kendi iradesi ile bir başka kişi, kurum veya tüzel kişiliklere karşılıksız olarak devretmek; bağış yapmak, hibe etmek, teberru etmek.

benlik: Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey.

bilinç: İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği; şuur.

bilişsel: Bilişle ilgili, zekânın işleyişiyle ilgili; kognitif.

bolluk: Alışılandan veya beklenilenden fazla olma durumu; artağanlık, bereket, feyiz, feyezan.

büluğ: Ergenlik, çocuğun belirli çağa erişmesi ve bünyesinin belirli fizyolojik ve biyolojik nitelikleri kazanması.

C-Ç

çarpık: Gerektiği gibi olmayan, düzgün olmayan; çalık.

D

darlık: Geçim zorluğu; müzayaka.

deneyim: Bir kimsenin belli bir sürede veya hayat boyu edindiği bilgilerin tamamı; deney, tecrübe, eksperyans.

E-F

eda: Tavır, üslup, davranış biçimi.

eğilim: Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelme.

ehliyet: Yeterli olma durumu; yeterlik.

empati: Kendini duygu ve düşüncede bir başkasının yerine koyabilme, duygudaşlık.

etkin: Hareket hâlinde olan; faal, aktif.

evre: Bir olayda birbiri ardınca görülen, bir işte birbiri ardınca beliren, gelişen değişik durumların her biri; basamak, safha, merhale, mertebe.

evrensel: Bütün insanlığı ilgilendiren; âlemşümul, cihanşümul, kozmik, üniversal.

ezelî: 1. Başlangıcı olmayan, öncesinde yokluk olmayan. 2. Hiç evveli olmayan varlık, Allah.

faktör: Etki eden şey; amil; etken.

farz: İslam dinine göre Allah'ın emri olduğu kesin delille sabit olan, yapılması sevabı, özürsüz olarak yapılmaması günahı, inkârı ise küfrü getiren yükümlülük.

fıtrat: Bir şeyin yaratılırken kazanmış olduğu özellikler bakımından durumu; yaradılış.

G-Ğ

gelişigüzel: İnceliklerine inmeden, özen göstermeden; şöyle bir, baştan savma, eğreti, öylesine, üstten, yalandan, yalap şalap, yalapşap, yarım yamalak, üstünkörü.

geri bildirim: Gönderilen bilgi veya talimatın alıcıda yaptığı etkiye ilişkin edinilen bilgi; dönüt.

ğulam: Erkek çocuk, delikanlı.

H

hafede: Torun; bir kimseye göre çocuğunun çocuğu.

hâkim: Başta gelen, başta olan, baskın çıkan.

hamt: Bütün medih türlerini içeren, sevgi ve tâzimle Allah'a yönelen övgü ve şükür anlamında bir terim.

hatim: Kur'an'ın tamamını okuma.

hayâ: Utanma durumu; arlanma, utanç, yüz, hicap, teeddüp, utanma.

hidayet: Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu.

hikmet: Tanrı'nın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı.

hitap etmek: Sözü birine veya birilerine yöneltme; seslenme.

hukuki: Hukukla ilgili; hukuksal, tüzel.

hürmet: Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu; saygı, ihtiram.

I-İ

ibni/bin: Oğul, erkek evlat.

ibretlik: Ders alınacak nitelikte olan.

içselleştirmek: Edinilmiş olan bilgileri bireyin öz malı durumuna getirmek; özümsemek, özümlemek.

ilke: Temel düşünce, temel inanç; umde, prensip.

iman: İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda peygamberi doğrulamak.

irade: Bir şeyi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi kendine karar verebilme ve bunu uygulama gücü.

israf: Gereksiz yere para, zaman, emek vb.ni harcama; savurganlık.

izlenim: Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etki; intiba.

J-K-L

kâmil: Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, ağırbaşlı (kimse); yetkin, pişkin, olgun.

kâmil ehliyet: Doğumla birlikte başlayan hukuki ve kişilik olarak tam vücub ehliyeti.

kanaatkârlık: Kanaatkâr olma durumu; kanaatlilik, kanıklık, yetingenlik.

kapasite: Bir şeyi anlama veya yapabilme gücü, becerisi.

karakter: Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik; öz yapı, ıra, seciye, ruh.

kavim: Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu; budun.

kılavuz: Yol gösteren kimse; rehber, delil.

kıssa: Ders çıkarılması gereken anlatı, olay.

koordine: Eş güdümlü; aralarında eş güdüm bulunan.

kritik: Endişe verici, çok tehlikeli (durum).

lakap: Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.

M-N

mahreç: Ses yolunda harflerin çıktığı yerleri ifade eden kıraat ve lügat terimi.

mahya: Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim.

makul: Aklın benimseyebileceği, aklın kabul edebileceği, akla uygun nitelikte olan.

manevi: Gözle görülüp elle tutulamayan, madde ve cisimle ilgisi bulunmayan, inançla ilgili, manaya, içe, öze, ruha ait olan; ruhani, maddi karşıtı.

mani: Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri.

mecnun: Aklı başında olmayan, çılgın gibi davranan (kimse).

Mecusi: Mecusilik dininden olan kimse, Zerdüşti, ateşperest; ateşe tapan.

mekanizma: Oluş, ortaya çıkış, işleyiş.

metanetli: Acılar karşısında dayanma gücünü yitirmeyen; dayanıklı, mütehammil.

minnet: Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma; gönül borcu.

misal: Bir şeyin benzeri, tıpkısı, kopyası; emsal.

mizaç: İnsanın yaradılış ve ruh özelliklerinin, eğilimlerinin ve içgüdülerinin bütünü.

model: Bir özelliği olan nesne veya kişi.

motivasyon: İsteklendirmek işi; heveslendirme, teşvik.

muallim: Öğretmen; mesleği bilgi öğretmek olan kimse.

muamele: Davranış; davranma işi; tutum, davranım, hareket.

muhatap: Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse.

mutlak: Kesinlikle; kesin bir biçimde, kesin olarak, şüphe götürmeyecek derecede.

müşahede: Gözlem; inceleme sonucu elde edilen değer.

nakıs: Eksik, tam olmayan, bitmemiş; noksan.

nakıs ehliyet: Anne karnındaki çocuğa (cenin), doğum sonrasında müstakil bir kişilik kazanacak olması göz önünde bulundurularak teşekkül anından itibaren tanınan eksik vücûb ehliyetidir.

O-Ö

olgunluk: İnsanların bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu; kâmillik, tamlık, yetkinlik, kemal.

organizma: Canlı bir varlığı oluşturan organların bütünü; uzviyet.

öğüt: Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz; mevize, nasihat.

özgecilik: Başkasının iyiliğini isteme, başkasına faydalı olma eğilimi için kullanılan ahlak terimi.

özgü: Belli bir kimsede, şeyde veya türde bulunan; öze, has, mahsus.

P-R

pasif: Hareketi ve etkisi olmayan.

pedagojik: Eğitimsel; eğitimle ilgili; terbiyevi.

peyderpey: Azar azar, bölüm bölüm, yavaş yavaş.

popüler: Herkesçe tanınan, bilinen.

poster: Duvara asılan büyük boy resim.

potansiyel: Gizli kalmış, henüz varlığı ortaya çıkmamış olan; gizil.

prensip: Temel düşünce, temel inanç; umde, ilke.

rahmet: Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme.

rivayet: Bir olay, bir haber veya sözü nakletme.

rüşt: Ergin olma durumu; erginlik.

S-Ş

saadet: Mutluluk; mutlu olma durumu.

sabi: Küçük çocuk; yavru, bala, uşak, velet.

sağir: Küçük; yaşı daha az olan.

sahabi: Hz. Peygamber'in sohbetine katılan kişi anlamında bir terim..

sahih: Gerçek, doğru, sağın, hakiki.

sembol: Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret; alem, remiz, rumuz, timsal, simge.

sempati: Bir insanın bir başkasına karşı doğal ve içgüdüsel olarak bir eğilim, sevgi ve yakınlık duyması,

cana yakınlık, sıcakkanlılık.

sılayırahim: Anne, baba ve akrabayı ziyaret etme.

sistematik: Belli ilkelere, kurallara uyan; dizgeli.

sünnet: Hz. Muhammed'in (sav) Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları, onayları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu sözleri.

şuur: İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, bilinç.

T

tahayyül: Duyu organlarıyla algılanmış bir şeyi mevcut olmadığı zaman zihinde veya hayalde canlandırma; imgeleme.

tasavvur: Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma.

tasvir: Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma.

takdir: Allah'ın nesneleri ve olayları, özellikle sorumluluk doğuran beşerî fiilleri, ezelde planlayıp zamanı gelince yaratması.

taklit: Belli bir örneğe benzemeye veya benzetmeye çalışma; öykünme.

takrir: Sözle anlatma, ifade etme.

tatbik: Uygulama; bir sanat ve bilim dalının ilkelerini düşünce alanından uygulama alanına geçirip gerçekleştirme işi; kılgı, ameliye, pratik.

tefekkür: Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak anlamında terim.

telafi: Kötü bir etkiyi veya sonucu başka bir etki ile yok etme, karşılama.

telkin etmek: Birtakım düşünce veya duyguları başkasına benimsetmek, aşılamak.

temyiz: Ayırt etme; birkaç şeyi birbirinden ayıran niteliği anlamak; tefrik etmek.

teorik: Kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan; nazari, uygulamalı karşıtı, kuramsal.

terbiye: Eğitim; çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme.

tesis etmek: Kurmak, ortaya çıkarmak, oluşturmak.

teşvik: İsteklendirmek işi; heveslendirme, motivasyon.

tevhit: Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma.

tıfl (tıfıl): Küçük çocuk.

tövbe: İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.

tutum: Tutulan yol, tavır.

U-Ü

üslup: Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi; minval, usul.

vaat: Bir işi yerine getirmek için verilen söz.

vasiyet: Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey.

velet: Çocuk; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak.

vicdan: Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan duygu.

vücub: Varlığı zâtının gereği olma, var olmak için başkasına ihtiyaç duymama anlamında akli hükümlerden biri.

vücub ehliyeti: Dinî-hukuki hak ve borçların doğmasına kişinin elverişli olması.

yankı: Bir olayın çevrede uyandırdığı duygu, düşünce veya tepki; akis, aksülamel, inikâs.

yargı: Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme vb. yollara başvurularak kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi; hüküm.

zürriyet: Döl; canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü; soy sop.

KAYNAKÇA

Acuner, H. Yusuf. "Din Eğitimi Açısından 14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2005), 265-297.

Ahmed bin Hanbel. *Müsned*. nşr. Salih Ahmed eş-Şami. 6 Cilt. Şam: Daru'l-Kalem, 2013.

Altıntaş, M. Esat. "İbn Miskeveyh". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü, Ahmet Koç. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2020.

Aybey, Salih. "Ailenin Dini Değerleri Aktarmadaki Rolü ve Bu Süreçte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 7 (2018), 544-560.

Aybey, Salih. "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi". *Turkish Studies* 11/5 (2016), 69-84. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9419

Aybey, Salih, "İman Esasları Öğretimi". *Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. ed. Hacer Âşık Ev. 215-256. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ahlaki Davranış ve Bilgi". *Diyanet Aylık Dergi*. 185 (2006), 8-11.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ailede Ahlak Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2003), 125-158.

Bardakoğlu, Ali. "Büluğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları,1992.

Başaran, Yağmur. "Gelişimle İlgili Temel Kavramlar". *Çocuk Gelişimi* 1-2. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 2-19. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Beyhaki, Ebu Bekir Ahmed bin Hüseyn. *Şuabu'l-İman*. thk. Ebu Hacer Muhammed es-Sa'id bin Besyuni Zeğlul. 9 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr el-İlmiyye, 2000.

Bilgili, Fatih Menderes. *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*. Ankara: Beyan Yayınları, 2005.

Bilgin, Beyza. *İslam ve Çocuk*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 1997.

Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi*, Ankara: Gün Yayıncılık, 3. Basım, 1997.

Bilgin, Okan. "Gelişim Psikolojisine Giriş". *Gelişim Psikolojisi Doğum Öncesinden Yetişkinliğe*. ed. Çağla Karademir. 126-153. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Bilici, Ali Baz. *0–6 Yaş Grubu Çocukların Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014. https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12090/350846.pdf

Bilici, Ali Baz. *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*. İzmir: Akademik Gelişim Yayınları, 2015.

Buhari. *el-Camiu's-Sahih*. thk. Komisyon. 2 Cilt. Karaçi: Eltaf ve Oğulları Yayıncılık, 2008.

Buhari. *Edebü'l-Müfred*. çev. Rauf Pehlivan. thk. Muhammed Nasıruddin el-Albani. İstanbul: Motif Yayınları, 2005.

Çabuk, Salih Kerem. *İlköğretim Öğrencilerinde Allah İnancı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92281/T02625.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Çağrıcı, Mustafa. "Adalet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/1-9. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Çağrıcı, Mustafa. "Merhamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2004. Çağrıcı, Mustafa. "Sabır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/337. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Canan, İbrahim. *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*. ed. Zühtü Mercan. İzmir: Akademi Yayınları, 2008.

Can Kaynak, Çiğdem. "Kur'an-ı Kerim Çerçevesinde Eğitim, Eğitimci ve Eğitilen". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/24 (2020), 705-725.

Cirhinlioğlu, Fatma Gül. *Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım, 2010.

Çelikel, Bülent. *Gazâlî ve Eğitim*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2009.

Çinemre, Semra. "8. Bölüm". *Din eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. ed. Hacer Âşık Ev. 257-282. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021.

Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 57-102. Ankara: Nobel Yayıncılık, 8. Basım, 2021.

Demir, Osman. "Vicdan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/100-102. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Dinî Terimler Sözlüğü. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2009.

Doğan, Recai-Tosun, Cemal. *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Dİn Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2. Baskı, 2023.

Ebu Davud. *Sünenü Ebi Davud*. thk: Sıdkı Cemil el-Attar. Beyrut: Darul-Fikr Yayınları, 2005.

Gazali, Ebu Hamid. *İhyâ'u Ulumi'd-Din*. çev. Mehmed A. Müftüoğlu. 4 Cilt. İstanbul: Vefa Yayınları, 2007.

Girişken, Neriman. "Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5 (Aralık 2010), 2-3.

Göküş, Şeref, "Din eğitiminde Planlama". *Din Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. ed. Hacer Âşık Ev. 35-68. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2021.

Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 103-142. Ankara: Nobel Yayıncılık, 8. Basım, 2021.

Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.

Hökelekli, Hayati. Ailede, *Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: DEM Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2024.

Hökelekli, Hayati. "Çocuk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/355-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 15. Baskı, 2020.

İbn Hacer el-Askalani. *Fethu'l-Bari*. thk. Abdulkadir Şeybe el-Hamd. 13 Cilt. Riyad: Mektebe Fahd el-Vataniyye, 2001.

İbn Kayyim el-Cevziyye. *Tuhfetü'l-Mevdud bi Ahkami'l-Mevlüd*. thk. Osman bin Cuma Dumeyriye. Mekke: Daru Alemi'l-Fevaid, 1431.

İbni Mace. *Sünen*, thk. Sıdkı Cemil el-Attar. Beyrut: Darü'l-Fikr Yayınları. 2003.

Karaca, Faruk. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2022.

Kınalızade Ali Çelebi. *Ahlâk-ı Alâî. sd*. Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları, 4. Basım, 2023.

Kırca, Celal. "Kuran'a Göre Din Eğitiminin Genel Metotları". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6/5 (1988), 167-182.

Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12 (2003), 69-87.

Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 45/1 (2004), 137-154.

Köylü, Mustafa. "İbn Haldun". *Klasik İslam Eğitimcileri*. ed. Mustafa Köylü, Ahmet Koç. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2020.

Kur'an-ı Kerim Meali. çev. Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 12. Basım, 2011.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu. *İslam'da Çocuk Eğitimi Dersi Öğretim Programı*. Ankara, 2025.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu. *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. Ankara, 2025.

Müslim. *el-Camiu's-Sahih*. nşr: Ebu Suheyb el-Kermi. Riyad: Beytu'l-Efkar ed-Devliyye Yayınları, 1998.

Nesai. *Sünenü'n-Nesai*. thk. Muhammed Nasıruddin Elbani. Riyad: Mektebetü'l-Mearif Yayınları, 1996.

Oflaz, Abdulhalim. "Çocuk Eğitimi/Terbiyesi'nde Nebevî Metod". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (Nisan 2017), 287-306.

Okyay, Özlem. "Dil Gelişimi". *Çocuk Gelişimi 1-2*. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 79-103. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Oruç, Cemil. "Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 1-56. Ankara: Nobel Yayıncılık, 8. Basım, 2021.

Oruç, Cemil. *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Yayınları, 2. Basım, 2014.

Öcal, Mustafa. *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 8. Baskı, 2015.

Özdemir, Sadettin-Akkoyun, Resul. "Kur'an-ı Kerim'de Geçen Tartışma Yönteminin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9/47 (Aralık 2016), 1098-1115.

Özkan, İsa. "Fiziksel ve Motor Gelişim". *Çocuk Gelişimi 1-2*. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 22-47. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 3. Baskı, 2008.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.

Şa'ban, Zekiyyuddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*. çev. İbrahim Kafi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 1990.

Şahan, Birsen. "Bilişsel Gelişim". *Gelişim Psikolojisi Doğum Öncesinden Yetişkinliğe*. ed. Çağla Karademir. 126-153. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Şengün, Gökhan vd. (ed.). *Çocuk Gelişimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

Şengün, Mustafa. "Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23 (2007), 201-220.

Taberi, İbn Cerir. *Cami'u'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*. thk. Dr. Beşar Avad Ma'ruf- Isam Faris el-Hırıstani. 7 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risalet, 1994.

Tirmizi. *Sünenü't-Tirmizi*. thk: Sıdkı Cemil el-Attar. Beyrut: Daru'l-Fikr Yayınları, 2005.

Topcu Bilir, Zeynep. "Ahlak Gelişimi". *Çocuk Gelişimi 1-2*. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 173-185. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Türkeri, Mehmet. *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu, Çalışma Hayatı ve Bilim*. Antalya: Lotus Yayın Grubu, 2017.

Uludağ, Süleyman. "Muhabbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/384-386. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

Yuvacı, Mücahit. "Bilişsel Gelişim". *Çocuk Gelişimi 1-2*. ed. Özlem Gözün Kahraman-Serpil Pekdoğan. 50-77. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

Zernuci, Burhaneddin. *Ta'limu'l-Müteallim*. çev. Yunus Vehbi Yavuz. İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı, 14. Basım, 2018.

Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Komisyon. 10 cilt. İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994.

https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2

Kaynakça, İSNAD Atıf Sistemi (Sonnot) esas alınarak düzenlenmiştir. Atıf sistemine yandaki karekoddan ulaşabilirsiniz.

CEVAP ANAHTARI KAREKODU

GÖRSEL KAYNAKÇA KAREKODU

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Edirne
Kırklareli
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Kars
Erivan
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Trabzon
Rize
Ordu
Giresun
Gökçeada
Bozcaada
Çanakkale
Yalova
Kocaeli
Düzce
Karabük
Sakarya
Bolu
Çankırı
Amasya
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Erzurum
Iğdır
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Ağrı
Bursa
Bilecik
Ankara
Balıkesir
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Erzincan
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Kütahya
Kırşehir
Manisa
Afyonkarahisar
Uşak
İzmir
Atina
EGE DENİZİ
Aydın
Denizli
Isparta
Burdur
Muğla
Konya
Aksaray
Nevşehir
Kayseri
Malatya
Elâzığ
Bitlis
Siirt
Batman
Diyarbakır
Hakkâri
Şırnak
Mardin
Adıyaman
Kahramanmaraş
Niğde
Karaman
Osmaniye
Adana
Gaziantep
Şanlıurfa
Kilis
Mersin
Antalya
Hatay
İ R A N
S U R İ Y E
I R A K
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
M I S I R
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Kuzey Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
Manş Denizi
Tiren Denizi
Adriyatik Denizi
Ege Denizi
Baltık Denizi
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
İRLANDA
BİRLEŞİK KRALLIK
HOLLANDA
DANİMARKA
ALMANYA
POLONYA
BELARUS
UKRAYNA
MOLDOVA
RUSYA FEDERASYONU
FRANSA
PORTEKİZ
İSPANYA
İTALYA
ROMANYA
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
TÜRKİYE
KKTC
GKRY
GÜRCİSTAN
AZERBAYCAN
ERMENİSTAN
KAZAKİSTAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZISTAN
TACİKİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUT) C.
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
BANGLADEŞ
İRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
SUDAN
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KATAR
CEZAYİR
TUNUS
FAS
NİJER
ÇAD
LÜBNAN
FİLİSTİN
ÜRDÜN
Moskova
Kiev
Varşova
Minsk
Berlin
Paris
Madrid
Roma
Ankara
Astana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Duşanbe
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Trablus
Lefkoşa
Şam
Amman
Kahire
Bağdat
Kuveyt
Dakka
Oslo
Stockholm
Helsinki
Dublin
Londra
Lizbon
Cezayir
Tunus
Atina
Sofya
Belgrad
Bükreş
Budapeşte
Viyana
Prag
Varşova
Kiev
Minsk
Moskova
Astana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Duşanbe
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Riyad
Doha
Abu Dabi
Muskat
Sana
Trablus
Lefkoşa
Şam
Amman
Kahire
Bağdat
Kuveyt
Dakka
Oslo
Stockholm
Helsinki
Dublin
Londra
Lizbon
Cezayir
Tunus
Atina
Sofya
Belgrad
Bükreş
Budapeşte
Viyana
Prag
30°B
20°B
10°B
0°
10°D
20°D
30°D
40°D
50°D
60°D
80°D
100°D
120°D
130°D
140°D
150°D
160°D
170°D
180°
40°K
30°K
20°K
10°K
50°K
40°K
30°K
20°K
10°K
30°D
40°D
50°D
60°D
70°D
80°D
90°D
100°D
110°D
120°D